

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKİSAT ANABİLİM DALI

Süleyman Arif TURAN

ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİLERİ:
TÜRKİYE ÜZERİNE İNCELEMELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

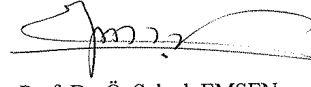
TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN

ERZURUM-2010

TEZ KABUL TUTANAĐI

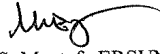
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĐÜNE

Bu alışma, İktisat Anabilim Dalının İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

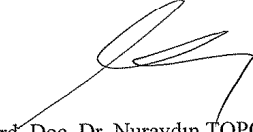
Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN

Danışman/Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. ř. Mustafa ERSUNGUR

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nuraydın TOPÇU

Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 04 / 06 / 2010

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
ŞEKİLLER DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ENFLASYON KAVRAMI İLE İLGİLİ TEMEL AÇIKLAMALAR

1.1. Enflasyonun Tanımı	4
1.2. Enflasyon Türleri.....	6
1.2.1. Düşük Enflasyon	6
1.2.2. Hızlı-Artan Enflasyon	7
1.2.3. Hiper Enflasyon	7
1.3. Enflasyonun Nedenleri	7
1.3.1. Talep Enflasyonu (Demand Inflation)	10
1.3.2. Maliyet Enflasyonu (Cost-push inflation).....	14
1.3.3. Fiyat Enflasyonu	18
1.3.4. Beklenti Enflasyonu	20
1.4. Dünyada Enflasyon Olgusu	20
1.4.1. Az Gelişmiş Ülkelerde Enflasyon.....	21
1.4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyon.....	21
1.4.3. Gelişmiş Ülkelerde Enflasyon.....	22
1.5. Türkiye’de Enflasyon	24
1.5.1. Para Arzı ve Enflasyon.....	25
1.5.2. Kamu Açıkları- Enflasyon	27
1.5.3. Döviz Kuru-Enflasyon	30
1.5.4. Faiz Oranı-Enflasyon	32
1.5.5. Beklentiler-Enflasyon	35
1.6. Enflasyonun Maliyeti	37
1.6.1. Karar Alma Sürecinde.....	37

1.6.2. Yatırım Sürecinde	38
1.6.3. Kredi Piyasasında.....	38
1.6.4. İşgücü Piyasasında	38
1.6.5. Dış Piyasalarda.....	39
1.6.6. Toplumsal alanda	39

İKİNCİ BÖLÜM

2.TÜRKİYE EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ

2.1. 1923-1946 Dönemi	41
2.1.1. Dışa Açık Ekonomi: 1923-1929	41
2.1.2. Devletçilik: 1930-1939.....	43
2.1.3. Savaş Yılları: 1940-1945.....	44
2.2. 1946-1980 Dönemi	45
2.2.1. Yeni Dünya Düzeni (Serbest Dış Ticaret): 1946-1960	45
2.2.2. Planlama ve İthal İkamesinde Birinci Aşama:1960-1970.....	48
2.2.3. İthal İkamesinde ikinci Aşama: 1970-1980	50
2.3. 1980’den Günümüze	52
2.3.1. 1980-1990 Dönemi: 24 Ocak Kararları.....	53
2.3.2. 1990-1995 Dönemi: 5 Nisan Kararları.....	54
2.3.3. 1996-2002 Dönemi	55
2.3.4. 2002- sonrası Dönem	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENFLASYON BÜYÜME İLİŞKİSİ

3.1. Literatür Taraması	59
3.1.1. Yansızlığı Ortaya Koyan Çalışmalar	64
3.1.2. Pozitif İlişkinin Varlığını Ortaya Koyan Çalışmalar	65
3.1.3. Negatif İlişkinin Varlığını Ortaya Koyan Çalışmalar	67
3.1.4. Eşik Değer Kriteri Ortaya Koyan Çalışmalar	73
3.2. Model Arayışı	74
3.3. Veri ve Metodoloji	75
3.4. Ekonometrik Yöntem ve Ampirik Bulgular.....	75

3.4.1. Değişkenlere Ait Temel İstatistik Özellikler.....	75
3.4.2. Ampirik Bulgular	79
3.4.3. Durağanlık.....	80
3.4.4. Birim Kök Testi	80
3.4.5. Regresyon Tahmin Sonuçları.....	82
3.4.6. Sınır Testi ile Tahminler	82
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	98
KAYNAKÇA	102
ÖZGEÇMİŞ.....	108

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE
İNCELEMELER
Süleyman Arif TURAN

2010- Sayfa: 108+X
Danışman: Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN

Jüri: Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN
Yrd. Doç. Dr. Ş. Mustafa ERSUNGUR
Yrd. Doç. Dr. Nuraydın TOPÇU

Bu çalışmada enflasyon ve ekonomik büyüme üzerine ilişkiler araştırılmıştır. Söz konusu literatürde enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkilerine bakış açısı üç temel noktada yoğunlaşmaktadır. Bunlardan ilki, enflasyon-ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin pozitif; ikincisi, ilişkinin olmadığı ve üçüncüsü de ilişkinin ters yönlü olduğudur. Pozitif ilişkinin varlığını savunan görüş ise belirli bir eşik değere ya da enflasyonda belirli bir sınıra kadar olan yapıda büyüme üzerine etkilerin olumlu olacağını ortaya koyarken; bu eşik değerin aşılması halinde yansız ve hatta negatif etkilerin ortaya çıkacağına temas eder. Diğer taraftan bu etkilenmenin de ancak kısa vadede görüleceği; uzun vadede ise yansızlığa temaslar söz konusudur. Enflasyon-büyüme ilişkilerini ele alan çalışmalarda genelde regresyon, birim kök ve eş bütünleşme analizi yapıldığı; ancak özellikle Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda Cobb-Douglas tipi bir analize gidilmediğinin eksikliği dikkati çekmiştir. Çalışmada Cobb-Douglas tipi bir büyüme eşitliğinden hareketle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Y) Enflasyon(TF), Dış Açıklık(ACIK), Sabit Sermaye Birikimi(CAP) ve İşgücü verileri(POP) ile modellemeye gidilmiştir. Veriler yıllık olarak alınmış ve 1968-2008 dönemini kapsamaktadır. Analizlerde öncelikle birim kök sınamaları yapılmış; POP değişkeni seviye; Y, ACIK ve CAP değişkeni birinci farklarda; TF değişkeni ise ikinci farklarda durağan çıkmıştır.

Yapılan sınır testi tahmini sonucu, Türkiye ekonomisinde büyüme ve enflasyon oranı arasındaki ilişkilerde kısa dönemde cari enflasyonun büyüme üzerine etkilerinin negatif olduğu ve bir dönemli gecikmesinin ise pozitif olduğu; net etkinin ise birbirini götürerek yansızlığa sebebiyet verdiği gözlenmiştir. Yapılan uzun dönemli tahminde de benzeri sonuçların ortaya çıktığı, dolayısıyla enflasyonun büyüme üzerine etkilerinin olmadığı ve bu nedenle Türkiye ekonomisinde uzun yıllardır süregelen yüksek enflasyon olgusunun ekonomik büyümede belirsizlik ortamına yol açarak olumsuz etkiler doğurduğu söylenebilir.

Anahtar Kelime:Türkiye’de Enflasyon-Büyüme ilişkisi:1968-2008

ABSTRACT
MASTER THESIS
THE RELATIONSHIPS BETWEEN INFLATION AND ECONOMIC GROWTH:
STUDIES FOR TURKEY

Süleyman Arif TURAN

Erzurum 2010 Page 108 +X

Supervisor: Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN
Asist. Prof. Dr. Nuraydın TOPÇU
Asist. Prof. Dr. Ş. Mustafa ERSUNGUR

In this study, the relationship between inflation and economic growth is investigated. Perspectives on the relationship between inflation and economic growth focus on three points in the literature on this issue. The first view argues that there is a positive relationship between inflation and economic growth, the second one claims no relationship, and the third one asserts that relationship is negative. The view claiming the existence of a positive relationship contends that the effects on growth structure up to a certain value threshold or a certain limit in the inflation and that if the value threshold is exceeded neutral and even negative effects will be engendered. On the other hand, this response can only be observed in the short term, whereas in the long run neutral effects are discussed. In the studies dealing with inflation-growth relationship, regression, unit root and co-integration analysis are conducted in general, but the absence of Cobb-Douglas analysis attracts attention particularly in the studies related to Turkey. In this study, beginning with a Cobb-Douglas type growth equation, a model is formed using Gross Domestic Product (Y), Inflation (TF), Openness of Economy (ACIK), Fixed-capital Investment (CAP) and Labor data (POP). Data are annual and include the period between 1968 and 2008. At first, in the analyses, unit root tests are conducted. POP variable in level, ACIK and CAP variables in first-differences, TF variable in second-differences are stationancy.

As a result of the analyses using limit test predictions, it is observed that current inflation rate has negative effects on growth in the short term in Turkish economy and that one period later, the effects turn into positive and that net effect causes neutrality. In the long run predictions, it can be stated that similar results are found and therefore, inflation has no effect on growth. Hence, it can be concluded that the on-going high inflation for many years in Turkey led to negative effects by causing uncertainty on economic growth.

Key Word: Inflation-Growth relationship in Turkey:1968-2008

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Talep Enflasyonu Süreci	11
Şekil 1.2. Türkiye’de Bütçe Açığı ve Enflasyon İlişkileri	13
Şekil 1.3. Türkiye’de Emisyon Hacminde (M2’de) Değişmeler ve Enflasyon İlişkileri	13
Şekil 1.4. Maliyet Enflasyonu Süreci.....	15
Şekil 1.5. Fiyat Enflasyonu: Taban Fiyat Uygulama Süreci.....	18
Şekil 1.6. Fiyat Enflasyonu: Tavan Fiyat Uygulama Süreci.....	19
Şekil 1.7. G7 ülkelerinde Enflasyon Seyiri.....	24
Şekil 1.8. Döviz Kuru ile Enflasyon İlişkileri: Satınalma Gücü Paritesi	32
Şekil 1.9. Reel Faiz Oranlarındaki Değişmeler.....	35
Şekil 3.1. Türkiye’de Enflasyon ve Brüt Ekonomik Büyüme İlişkileri.....	78
Şekil 3.2. Türkiye’de Enflasyon ve Kişi Başına Ekonomik Büyüme İlişkileri	79
Şekil 3.3. Türkiye’de Enflasyon ve Kişi Başına-Brüt Ekonomik Büyüme İlişkileri	79
Şekil 3.4. İstikrarlılık Testleri	96

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. 1980-2008 Türkiye Ekonomisi Cari Fiyatlarla GSMH, M2, Bütçe Rakamları	12
Tablo 1.2. 1980-2009 Yıllık Ortalama Ham Petrol Fiyatları	16
Tablo 1.3. 1980-2009 Türkiye ekonomisi Cari Fiyatlarla Asgari Ücret Rakamları.....	17
Tablo:1.4. G/ Ülkelerinde Enflasyon(Inflation, GDP deflator (annual %)).....	23
Tablo 1.5. Türkiye’de Gerçekleşen Tahmini ve Fiili Bütçe Rakamları, GSMH Rakamları(1980-2008)	29
Tablo 1.6. Türkiye’de Gerçekleşen GSMH Deflatörü,Döviz Kuru, TEFE, TÜFE Rakamları(1980-2009)	31
Tablo 1.7. 1980-2009 Türkiye’de Reel Faiz Oranı, TEFE VE TÜFE rakamları	34
Tablo 2.1. Türkiye’nin 1923-1929 MG, KBGSMH,Büyüme ve Emisyon Rakamları.....	43
Tablo 2.2. Türkiye’nin 1930-1939 MG, KBGSMH,Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları	44
Tablo 2.3. Türkiye’nin 1940-1939 MG, KBGSMH,Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları	45
Tablo 2.4. Türkiye’nin 1946-1960 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları ..	48
Tablo 2.5. Türkiye’nin 1960-1970 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları	50
Tablo 2.6. Türkiye’nin 1971-1980 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları	52
Tablo 2.7. Türkiye’nin 1981-1990 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları	53
Tablo 2.8. Türkiye’nin 1991-1995 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları	55
Tablo 2.9. Türkiye’nin 1996-2002 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları	58
Tablo 2.10. Türkiye’nin 2002-2009 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları	58
Tablo 3.1. Enflasyon-Büyüme İlişki Üzerine Teorik Beklentiler ve Uygulama Sonuçları.....	59
Tablo 3.2. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	76
Tablo 3.3. Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları.....	77
Tablo 3.4. ADF Birim Kök Sınama Sonuçları	81
Tablo 3.5. Regresyon Analizi Sonuçları (Bağımlı Değişken: GSYİHBO)	82
Tablo 3.6. Eş-bütünleşme Testi İçin Uygun Gecikme Uzunluğu Araştırması	90

Tablo 3.7. Eş-bütünleşme Testinde Seçilen 3 Gecikme Uzunluğu İçin Hesaplanan t ve F İstatistiklerinin Değerleri.....	91
Tablo 3.8. t ve F Değerleri İçin Kritik Değerler.....	91
Tablo 3.9. ARDL (1,1,1,2,0) Uzun Dönem Büyüme Eşitliği İçin	92
Tablo 3.10. ARDL (1,1,1,2,0) Uzun Dönem Büyüme Eşitliği.....	94
Tablo 3.11. ARDL (1,1,1,2,0) Kısa Dönem Büyüme Eşitliği İçin Hesaplanan Katsayılar	95
Tablo 3.12. ARDL (1,1,1,2,0) Kısa Dönem Büyüme Eşitliğine Kriz Gölge Değişken İlavesiyle Hesaplanan Katsayılar	97

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	:	Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi
A.G.E	:	Adı Geçen Eser
A.G.S.	:	Adı Geçen Sözlük
A.G.M	:	Adı Geçen Makale
ACIK	:	Dışa Açıklık
AIC	:	Akaike Information Criterion
AKP	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ARDL	:	Autoregressive Distributed Lag Sınır Testi
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu
CAP	:	Sabit Sermaye Birikimi
DÇM	:	Döviz Çevirebilir Mevduat
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
ECM	:	Edison'un Hata Düzeltme Modeli
ENF	:	Enflasyon
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
İTO	:	İstanbul Ticaret Odası
KBGSMH	:	Kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla
KBGSYİHBO:	:	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranı
KİT	:	Kamu İktisadi Teşekkülü
KKBG	:	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
OECD	:	Dünya Ekonomik İşbirliği
POP	:	Nüfus (Population)
SC	:	Schwartz Testi
SSK	:	Soysal Sigortalar Kurumu
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEFE	:	Tüketici Fiyat Endeksi

TF	:	Tüketici Fiyat Endeksi(TÜFE)
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	:	Tüketici Fiyat Endeksi
VAR	:	Vektör Otoregresif Model
Y	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla(GSYH)

GİRİŞ

Enflasyonun iktisadi büyüme üzerine olan etkisi oldukça uzun bir zamandır iktisat literatüründe tartışılan ve üzerinde tam bir fikir birliğinin sağlanamadığı konuların başında gelmektedir. Enflasyon olgusu toplumun oldukça büyük bir bölümünü üzerinde etkileri olması nedeniyle konuya bu denli fazla ilgi gösterilmiştir.

Enflasyon kavramı oldukça eskiye dayanmakla birlikte, enflasyonun büyüme üzerine olan etkilerinin irdelenmesi özellikle ikinci dünya savaşı sonrası döneme denk gelmektedir. Liberal iktisadi düşüncenin temellerini atan A. Smith, D. Ricardo, J.S.Mill gibi Klasik iktisat düşünürleri, ekonomide tam istihdamın bulunduğu ve piyasalara yapılacak herhangi bir müdahalenin ekonomide parasal ve reel dengeleri bozacağını esas alan yaklaşımları “Laissez-faire, Laissez-passe” özdeyişi ile özetlemişlerdir. Yine J.M.Keynes döneminde büyük buhran nedeniyle uygulanan politikalar da ikinci dünya savaşına kadar tercih edilen ekonomi politikası olmuştur. İkinci Dünya Savaşına kadar fiyatlar genel seviyesinde hissedilir bir değişme yaşanmadığından, konu iktisatçılar tarafından bir sorun olarak algılanmamıştır. Sürekli bir enflasyon olgusunun yaşanmadığı bu dönemde enflasyon-büyüme ilişkisi de devresel gözlemlere dayanmıştır. Ancak, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte, özellikle de savaş sonrası yaşanan yüksek enflasyon deneyimleri iktisatçıların bu konuya eskiye oranla daha büyük bir ilgi göstermelerine neden olmuştur.

Konuyla ilgili literatürde daha çok şu sorulara cevap aranmaktadır. Öncelikle, uygulamalı olarak enflasyon ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki var mıdır? Eğer böyle bir ilişki varsa ilişkinin yönü nedir? Bunun yanı sıra ilişkinin yönü farklı dönem ve farklı ülkeler açısından herhangi bir değişiklik arz etmekte midir? Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki doğrusal mıdır, yoksa değil midir? Ekonomik büyüme için eşik enflasyon oranı var mıdır? Varsa bu oran ne kadardır? Literatürde bu ve benzeri sorulara verilen yanıtlar gerek teorik, gerekse uygulamaya dayalı bulgular açısından oldukça büyük bir farklılık arz etmektedir.

Enflasyon-büyüme ilişkisinin Türkiye ekonomisi açısından önemi ise kısaca şu şekilde vurgulanabilir. 1950-1960 arasında liberal dış ticaret ve sanayileşme stratejisi uygulayan Türkiye, bu politikalardan beklenen olumlu sonuca ulaşamaması nedeniyle 1960-1980 arasında ithal ikameci, kısmen dışa kapalı ve planlamacı bir ekonomi

politikasına geçmiştir. Bunun için de DPT kurulmuştur. Bu dönemde kısmen başarıya ulaşılmış olsa da 1973-1974 döneminde yaşanan petrol şokları ve batıda beliren yüksek enflasyon, dış ticaret hadlerinin bozulmasına ve cari işlemler dengesi açıklarının artmasına yol açmıştır. Uygulanan kur politikaları ile TL'nin aşırı değerlenmesinin önüne geçilememiştir. Böylece Türkiye'de 1980 yıllarda yeni bir ekonomi politikasına geçmiştir.

1980 sonrası yaşanan dışa açık ekonomi politikası uygulamasına geçilmesinin ardından enflasyon 2001 yılına kadar hızla artış eğilimine girmiş ve önüne geçilemez kronik bir sorun haline gelmiştir. 1987'de sermaye hareketinin serbest bırakılması, 1994 yılından sonra yapılmaya başlayan stand-by anlaşmaları da enflasyon sorununa kalıcı bir çözüm bulamamıştır. Dolayısıyla enflasyon ülke ekonomisi açısından çözülmesi en büyük sorun haline gelmiştir. 1999 yılında uygulanmaya çalışılan güçlü ekonomiye geçiş programının 2001 şubat krizinde iflas etmesi ile enflasyon sorunu daha da derinleşmiştir. 2001 krizinden sonra uygulamaya konulan sıkı maliye politikası, enflasyon hedeflemesi politikasına geçilmesi, döviz kurunda da 1999'da uygulanmaya başlanan çıpa sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmesi sonucu enflasyon 2008 yılından itibaren tek haneli rakamlara düşürülmüştür.

Dolayısıyla çalışmanın temel hipotezini oluşturan ekonomik büyüme ve enflasyon ilişkisinin araştırılması bağlamında 1960-2008 yılları arasında uygulanan temel makro politikaların etkilerini görebilmek ve büyümede etkili olan diğer faktörleri de modele dahil edebilmek için, enflasyon ve ekonomik büyüme verilerinin yanında, işgücü, dışa açıklık, sermaye birikimi değişkenleri de analiz edilecektir. Dolayısıyla bu değişkenleri ele alırken, Cobb-Douglas tipi büyüme modeline enflasyon değişkenini de ilave ederek analiz yoluna gidilecektir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde enflasyon kavramı ele alınıp enflasyon türleri, enflasyonun nedenleri ve enflasyonun maliyeti ile ilgili açıklamalar yapılacaktır.

İkinci bölümde Türkiye Ekonomisi üzerine tarihsel bir bakışla değerlendirme yapılacaktır.

Üçüncü bölümde enflasyon-büyüme ilişkisi üzerine literatür taraması yapıp, Türkiye'de enflasyon-büyüme ilişkisi üzerine; enflasyon, büyüme, işgücü, dış açıklık

ve sermaye birikimi verilerinden hareketle ekonometrik analiz ve uygulamalar ve bu uygulamalardan elde edilen sonuçlara göre değerlendirmeler yapılacaktır.

Sonuç kısmında hem teorik anlamda ve hem de uygulamalardan hareketle ulaşılan sonuçlar doğrultusunda, ekonomi politikalarının, enflasyon, sermaye birikimi ve dış açıklık açısından büyümeye etkisi değerlendirilerek, politika çıkarmaları yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENFLASYON KAVRAMI İLE İLGİLİ TEMEL AÇIKLAMALAR

1.1.Enflasyonun Tanımı

Enflasyon, Latince kökenli bir kelime olup, sözlük anlamı “şişme”dir. Basit tanımıyla enflasyon, bir ekonomide fiyatlar genel seviyesinin normalin üzerinde devamlı olarak artması ve dolayısıyla ülke parasının iç değerinin düşmesidir.¹ Diğer kısa tanımıyla enflasyon, fiyatların genel seviyesindeki sürekli artış olarak tanımlanmaktadır². Enflasyonun bir başka tanımı, fiyatların sürekli az ya da çok önemli miktarda genel bir biçimde yükselmesidir³. İlker Parasız, enflasyonu fiyatlardaki sürekli yükselme eğilimi olarak tanımlarken⁴; Osman Z. Orhan’a göre enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki devamlı bir artış sürecinin yanında paranın değerindeki sürekli bir düşmeyi de ifade etmektedir. Orhan, herhangi bir malın değerindeki düşmenin sadece o malın üretimini ve satışını yapanları etkilediğini, oysa paranın değerindeki düşmenin bütün bir toplumu (hatta küreselleşen dünyada diğer toplumları da) olumsuz yönde etkilemekte olduğunu ve böylece enflasyonun çok önemli bir sosyoekonomik sorun olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir⁵. Klasik (örneğin D. Hume) ve Modern (örneğin M. Friedman) Miktar Teorisyenleri’ne göre enflasyon ya da fiyatlar genel düzeyindeki artışın para arzındaki artışla doğrudan bir ilişkisi vardır. Keynesgil ekonomistler ise enflasyonu, tam istihdamın olduğu bir ortamda toplam arza (aggregate supply) göre toplam talepte (aggregate demand) bir fazlalık olması durumu olarak açıklamaktadırlar.⁶

Bu tanımlamalara göre bir ekonomide enflasyondan söz edebilmek için iki unsur söz konusudur;

a- Mutlaka genel fiyat seviyesinin artması gerekir. Yoksa sadece bir malın fiyatının yükselmesi, o ekonomide enflasyon yaratmaz. Ekonomide nispi fiyatlar

¹ S. Rıdvan Karluk, *Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*, Beta 10 baskı- İstanbul s:379

² P.A. Samuelson ve W.D. Nordhaus, *Economics, McGraw-Hill Int. Editions*, 1992, s.587

³ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, 1986, 7. cilt, s.3714

⁴ İlker Parasız, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi, Ekim 1997, s.373

⁵ Osman Z. Orhan, *Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları*, Filiz Kitabevi, 1995, s.1

⁶ Murat Kaygusuz, *Maliyet Enflasyonu ve Türkiye’de Maliyet Enflasyonunun Nedenleri*, Ceterisparibus internet sitesi, http://www.ceterisparibus.net/arsiv/m_kaygusuz2.doc, (Erişim tarihi: 31/12/2003)

değişirken fiyatlar genel seviyesi aynı kalabilir. Diğer bir değişle bir malın fiyatı artarken, diğer bir malın fiyatı düşebilir.

b- Enflasyondan söz edebilmek için, fiyatlar genel seviyesinin normalin üzerinde devamlı artması gerekir.⁷

Fiyatlar Genel Seviyesindeki değişimler fiyat endeksleri ile hesaplanır. Bu amaçla Laspeyres ve Paasche olmak üzere başlıca iki endeks kullanılır. Bunlardan Laspeyres endeksi endekse temel dönemde alınmış mal ve hizmetlerin ağırlıklı hesaplanmış ortalama fiyat seviyesini, indeksin hesaplandığı dönemin fiyat seviyesine göre mukayese eder.

$$P_L = \frac{\sum(p_t \cdot q_0)}{\sum(p_0 \cdot q_0)} \times 100$$

Burada;

p_t : t yılındaki fiyatlar

q_t : t yılındaki miktarlar

p_0 : 0 yılındaki fiyatlar

Paasche endeksi ise referans olarak indeksin hesaplandığı dönemdeki mal ve hizmetlerin fiyatlarını alır ve değişimi temel dönemin fiyatlarıyla mukayese eder.

$$P_P = \frac{\sum(p_t \cdot q_t)}{\sum(p_0 \cdot q_t)} \times 100$$

Burada;

p_t : t yılındaki fiyatlar

q_t : t yılındaki miktarlar

p_0 : 0 yılındaki fiyatlar

bu nedenle ideal fiyat endeksi, Fisher'in ideal fiyat endeksi Bu endeks Amerikan iktisatçısı Irving Fisher tarafından önerilmiştir ve Laspeyres fiyat endeksi ve Paasche fiyat endeksinin geometrik ortalamasıdır:

$$P_F = \sqrt{P_P \cdot P_L}$$

⁷ Karluk, a.g.e. s:379

İdeal sıfatı I. Fisher'in ortaya attığı endeks sayılar kriterlerine göre Laspeyres ve Paasche endekslerinin aksaklıklarının, bu iki endeksin geometrik ortalamaları alınarak ortadan kaldırılabilceği önerisine konulmuştur. Ancak bu ideal adı verilen endeksin sorunları tamamen ortadan kaldıramadığı iddia edilmektedir.

“Klasik literatür, enflasyonu özetle, tedavülde kullanılan araçların o memleket piyasasının ihtiyacından fazla artması ve bu artışın devam etmesi sonucu para kıymetinin kaybolması ve bu suretle fiyatlarda yükselme görülmesi veya başka deyişle cari fiyat düzeyi üzerinde toplam talebin toplam arzdan fazla olmasından kaynaklanır, şeklinde tanımlamaktadır⁸.”

Enflasyon sebebi ne olursa olsun, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesidir. Piyasada devletin ya da özel kesimin kullandığı para miktarı artarsa, bankalar sistemi kredi hacmini genişletirse, ücretlerde karlardan ödenmek istenmeyen ve verim artışını aşan artışlar olursa, ülkenin ürünlerine dış talep hızla artarsa fiyatlar genel seviyesi artabilir⁹.

İktisadi anlamda enflasyon, genel olarak mal ve eşya arzına nazaran talep halindeki para miktarının fazla olması dolayısıyla fiyatların yükselmesidir. Başka bir deyişle, toplam talebin toplam arzdan fazla olması sonucunda genel fiyat düzeyinin artmasına enflasyon denir. Bu tanımlar içinde dikkati çeken nokta, arz ve talep dengesinde, satınalma arzusunun eksik kalmasıdır¹⁰.

1.2.Enflasyon Türleri

Enflasyon, artış hızlarına üçe ayrılır:

1.2.1.Düşük Enflasyon

Günümüzde özellikle gelişmiş Batılı ülkelerde görülen enflasyon türüdür. Yıllık enflasyon oranı %10'un altındadır. Bu tip enflasyonun yaşandığı ülkelerde halkın ulusal paraya güveni tam olduğundan, halk paradan “kaçmaz”, yani parasının değerini yitirmeyeceğini bildiği için gayrimenkul yerine hisse senedi, hazine bonosu, mevduat gibi finansal yatırım araçlarını tercih eder.

⁸ Maliye bakanlığı tet. Kur. Yay.:1979/199 sf.9)

⁹ Kenan Bulutoğlu. *Kamu Ekonomisine Giriş*. Sf.499,Maliye bakanlığı tet. Kur. Yay.:1979/199 sf.10

¹⁰ Akif Erginay. *Kamu Maliyesi* sf. 263, Maliye bakanlığı tet. Kur. Yay.:1979/199 sf.10

1.2.2.Hızlı-Artan Enflasyon

Genellikle %10 ile %1000 arasındaki enflasyon oranları için kullanılan bir terimdir . Bu tip enflasyonun yaşandığı ülkelerde, halk ulusal paradan kaçır, kontratlar çoğunlukla bir yıl ve daha kısa vadeli ve bir fiyat endeksine (örneğin TÜFE) ya da ABD doları gibi yabancı bir para birimine endekslenir. Gayrimenkule yatırım artar, ülkedeki paranın (dövizin) ve yatırımların yurtdışına çıktığı görülür.

1.2.3.Hiper Enflasyon

%1000'in üzerindeki enflasyon oranları için kullanılan bir terimdir. 1922-1924 Weimar Cumhuriyeti döneminde Almanya'da görülen enflasyon oranı (2 yıl için %10 Milyar) ve son 10-15 yıllık dönem içinde zaman zaman Brezilya ve Arjantin'de (%1000'den fazla) enflasyon oranları hiper Enflasyona örnek gösterilebilir. Hiper Enflasyonun en yıkıcı sonucu, gelir dağılımındaki adaletsizliği artırması ve halkın orta kesiminin hızla fakirleşmesine neden olmasıdır¹¹.

1.3.Enflasyonun Nedenleri

Kuramsal olarak enflasyonun, ekonomide toplam talep eğrisinin sağa doğru ve/veya toplam arz eğrisinin sola doğru kaydıran her değişken fiyatlar genel düzeyini etkiler.

Toplam talebin artması, tüketim, yatırım, kamu harcamaları, ihracat ve para miktarındaki artışlar ile vergi oranı ve ithalattaki azalmalarla mümkündür. Ancak, para arzı dışında diğer değişkenlerin hiç birini sürekli olarak arttırmak veya azaltmak mümkün değildir. Dolayısıyla, söz konusu bu değişkenler fiyatlar genel seviyesinde ya bir anlık bir sıçramaya ya da kısa dönemli ve kısmen düşük bir enflasyona neden olur¹².

Toplam arz eğrisinin sola doğru kayması fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine yol açar. Ancak bu durum aynı zamanda istihdam ve üretimin azalması ve netice itibarıyla ekonomide durgunluk ve/veya gerileme demektir. En azından hükümetler para miktarında ve devlet harcamalarında artışlarla ekonomiyi canlandırmaya çalışırlar. Bu itibarla toplam talepte sola doğru kaymalar sürekli bir enflasyonun kaynağı olur¹³.

¹¹ Kemal Yıldırım-Doğan Karaman-Murat Taşdemir, *Makroekonomi*,Eskişehir-2007 s.360

¹² Niyazi İlter, *Türkiye'de 1980 Sonrası Para Arzı ve Enflasyon*, Yayın No:DPT:2343-KGM:572, s.4

¹³ N.İlter, a.g.e,s.5

Enflasyonist süreçle ilgili olarak uzun süre geçerli olan görüşe göre, enflasyonun en önemli nedeni, mali dengesizlikler ve para basımı yoluyla bütçe açıklarının finanse edilmesidir. Ancak, merkez bankaları tarafından bütçe açıkları parasallaştırılmadığında da daha büyük bütçe açığı politikaları, daha yüksek enflasyona neden olabilir. Şöyle ki, merkez bankası açığı parasallaştırmadığında bile daha yüksek açık politikaları için özel sektördeki ayarlamalar mantıklı bir şekilde enflasyona neden olabilir. Bütçe açıkları, reel veya finansal sektörler veya aşağıda açıklanacak olan “**hoş olmayan moneterist aritmetik**” yoluyla enflasyona neden olabilir. Reel sektör, tahvil çıkarma yoluyla finanse edilen daha yüksek açık politikalarının makine ve teçhizata yapılacak yatırımın dışlanması şeklinde sonuçlarından zarar görecektir. Makine ve teçhizata yapılacak yatırımın dışlanması ise, üretimin azalması ile sonuçlanacaktır. Para arzına dokunulmaması ve üretimin azalması ile fiyatlar artmaya başlayacaktır¹⁴. Diğer bir ifadeyle parasallaştırılamayan açıklar daha yüksek faiz oranlarına neden olacaktır. Belirli bir para arzı ile daha yüksek faiz oranları, özel yatırımları dışlayacaktır. Özel yatırımların dışlanması halinde ise, ekonomideki reel büyüme oranı azalacaktır ve fiyatlar artacaktır¹⁵.

Finansal sektörde ise, yüksek faiz oranları yoluyla yeni finansal araçların ortaya çıkması teşvik edilir. Başka bir deyişle yüksek faiz oranları, finansal sektörde devlet tahvillerini daha fazla para benzeri yeni finansal araçların gelişimi için teşvik sağlayacaktır. Böylelikle insanlar, hemen hemen para kadar likit ve risksiz olan faize etki eden varlıkları ellerinde tutabilirler ve böylece parasallaşma hükümet yerine özel finansal sektör tarafından etkili bir şekilde yapılabilirler¹⁶. Sonuçta merkez bankası tarafından parasallaştırılmayan devlet borcu, özel sektör tarafından parasallaştırılır; dolayısıyla da yüksek bütçe açığı politikalarının enflasyonist etkileri varlığını sürdürür¹⁷.

¹⁴ O. Cevdet Akçay, “C Emre Alper and Süleyman Özmucur, Budget Deficit, Inflation and Dept Sustainability:Evidence From Turkey(1970-2000)”, 2001,*Boğaziçi Üniversitesi Institute of Social Sciences*, s.2

¹⁵ İhsan Günaydın, “Bütçe Açıkları Enflasyonist midir? Türkiye Üzerinde İnceleme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı:1, 2004, s.159

¹⁶ Akçay, Alper and Özmucur, a.g.e., s.2

¹⁷ O. Cevdet Akçay, C Emre Alper and Süleyman Özmucur, Budget Deficit, “Inflation and Dept Sustainability:Evidence From Low and High Frequency Data For Turkey”, *Boğaziçi Üniversitesi Institute of Social Sciences*, 1996,s.1

Yüksek enflasyona neden olan diğer bir mekanizma ise, gelecekteki yüksek enflasyon beklentilerine dayanmaktadır. Azaltılmış senyorajın ve artırılmış borçlanmanın etkisi ile birlikte borcun artması söz konusu olacaktır. Bu da ya açığın artırılması gerekeceğini veya açığın GSMH'ya oranını sabit tutmak için hükümetin para basmak zorunda kalacağını ifade etmektedir. Borcun GSMH'ya oranının sürdürülebilirliğini sağlamak için belirli bir düzeyde gelecekteki açıklardan kaçınılırsa, monetizasyonun kullanılması gerekecek ve böylece daha yüksek enflasyon beklentisi olacaktır. Böylece bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişki doğrusal olmayacaktır.

Birçok moneterist ekonomist enflasyonun tamamen parasal olay olduğunu ve enflasyonun, para arzı artış oranının büyüme oranından daha büyük olduğunda meydana geldiğini ileri sürmektedir. Bu ekonomistlerin iddiası, merkez bankalarının bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi bütçe açıklarını parasallaştırmayı kabul etmeyerek, yani devletin çıkarmış olduğu tahvilleri satın almayarak, elimine edebileceğidir¹⁸.

Özet olarak ekonomistler enflasyonun nedenlerini genellikle arz veya talep faktörlerine bağlamaktadır. Talep yönlü (veya parasal) şokların temel kaynağı genellikle sürekli bütçe açıkları olduğu görülür. Arz yönlü (veya reel) şoklardan kaynaklanan enflasyonist etkileri incelemek ise teknoloji ekonomisi, uzun dönem büyüme teorisi ve döviz kurunu belirleme teorisi ile yakından ilgilidir. Çünkü bunlar, negatif verimlilik şokları, ithal edilen hammaddelerle ilgili stagflasyonist nispi fiyat şokları veya milli paranın yanı sıra fiyatlar, ekonomideki beklentiler, ücret/fiyatların rijitliği ve olası indeksleme tecrübeleri tarafından etkilenebilir. Dolayısıyla, bu atalet faktörleri (inertial factors) enflasyonun açıklayıcı faktörlerinin bir üçüncü grubu olarak düşünülmelidir. Enflasyonun açıklayıcı faktörlerinin sonuncusu ise, politik süreç veya kurumların rolü olarak düşünülmelidir. Kısaca, talep şokları, arz şokları, atalet faktörleri ve politik süreç gibi dört grup faktörün karışık ve dinamik etkileşimi herhangi bir ekonomideki enflasyonu açıklar¹⁹.

Bunlardan başka enflasyonun nedenleri üzerine oluşturulan değişik teoriler söz konusudur. Bunlar: “kısa ve uzun dönem enflasyon teorileri”, “dışa açık ve kapalı

¹⁸ Akçay, Alper and Özmucur, a.g.m., s.3

¹⁹ Aykut Kibritçioğlu, “Causes of Inflation in Turkey: A Literature Survey with Special Reference to Theories of inflation”, *Universty of Illiniois at Urbana Champaign*, 2001, s.21

ekonomi modelleri”, “düşük, yüksek ve hiper enflasyon teorileri”, “tam rekabetçi olmayan teoriler”, “mali ve parasal teoriler” ve “ekonomik okullara göre teoriler” şeklinde sıralanabilir.²⁰.

1.3.1. Talep Enflasyonu (Demand Inflation)

Toplam talebin toplam arzı aşması dolayısıyla fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan sürekli ve önemli artışlar. Bir ekonomide özel kişilerin yaptıkları tüketim ve yatırım harcamaları ile kamu harcamalarının ve ihracat ithalat farkından oluşan net dış alem harcamalarının toplamı mevcut mal ve hizmet arzını aşıyorsa, bu ekonomide bir toplam talep fazlası bulunuyor demektir. Bu talep fazlası, birbirine bağlı iki farklı sonuç doğurabilir. Birincisi üretim artışlarıdır. İkincisi ise fiyatlar genel seviyesinde yükselmedir.

Ekonomide atıl kapasite durumu bulunuyorsa, talep artışı reel milli gelir artışlarına yol açacaktır. Bu sonuç Keynes’in ortaya attığı anlamda “eksik istihdam” durumudur²¹. Yani Keynesyenlere göre ekonomi tam istihdam düzeyinin altında ise, eksik istihdam söz konusudur. Dolayısıyla toplam talepte herhangi bir şekilde meydana gelen artışlar üretim artışı sonucu (eksik istihdamdan dolayı) reel milli gelir artacaktır²². Eğer ekonomi tam istihdam düzeyinde bulunuyorsa, artık üretimde kullanılabilecek yeni kaynaklar bulunamadığı için reel gelir değil, gelirin parasal ifadesi olan fiyatlar genel seviyesi yükselecektir. Bu da enflasyonun ortaya çıkması demektir²³. Talep artışının nedenleri kamu harcamalarındaki artışlar, yani devlet harcamalarının süratle büyümesinin yanında, özel kesim taleplerinin hızla artması, kredi hacminin genişlemesi, kredilerin tüketim sanayine yönelmesi vb. enflasyonist baskıyı artırır.

Ayrıca toplam tasarrufların, toplam yatırımlara yetmemesi, yatırımların gecikmesi ve üretime açılmaması, talep enflasyonunu belirgin hale getirir.²⁴ Talep enflasyonuna ilişkin açıklamaların tümü enflasyonun temel nedeninin toplam talepteki artışlar olduğunu kabul etmekte ancak, toplam talebi genellikle hangi faktörlerin arttırdığı konusunda uzlaşmamaktadırlar. Monetarist iktisatçılara (Friedman ve Grubu) göre toplam talep artışının temel nedeni para arzındaki genişlemeler olurken, öteki

²⁰ Günaydın, a.g.m, s.161

²¹ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, 3. baskı, İstanbul-2002

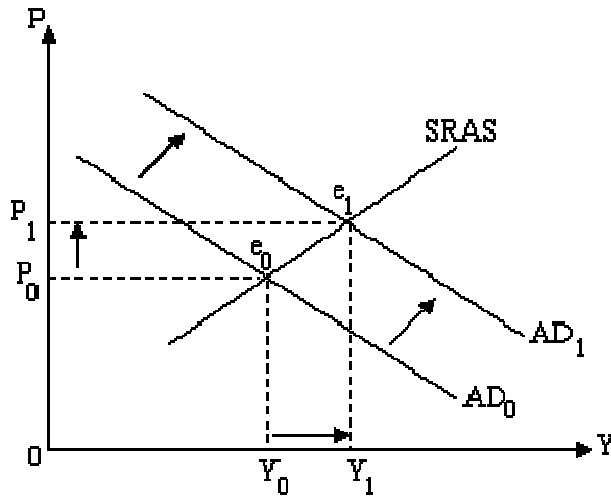
²² Bkz: Necat Berberoğlu: *Makro İktisat Teorisi*, Beyhan Ataç; *Maliye politikası*.

²³ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, 3. baskı, İstanbul-2002

²⁴ Maliye Bakanlığı Tet. Kur. Yay.:1979/199 sf.11

neoklasik iktisatçılara göre para arzı sabit kalsa da tüketim, yatırım ve kamu harcamalarının artışı talep enflasyonuna neden olabilmektedir.²⁵

Yukarıda anlatılan durumu toplam arz eğrisinin yapısına göre değerlendirmek gerekir. Bilindiği gibi toplam arz eğrisi Keynesyen, ara ve klasik olmak üzere üç şekilde ifade edilir. Buna göre ekonomi eksik istihdam bölgesi olarak ifade edilen Keynesyen arz eğrisi üzerinde ise, genişlemeci para ve maliye politikalarla toplam talep eğrisinin sağa kaydırılmasının ekonomi üzerine etkisi enflasyonist değil, milli gelir ve istihdam üzerinde pozitif yönlü olacaktır. Şayet ekonomi arz eğrisi açısından ara aşamada ise, bu kez genişlemeci politikaların etkileri, hem enflasyon hem de milli gelir ve istihdam üzerinde olacaktır. Ancak, bu etkilerin enflasyon ile milli gelir ve istihdam etkileri arz eğrisinin esnekliğine bağlı olarak değişir.

Şekil 1.1. Talep Enflasyonu Süreci

Ekonomi tam istihdam bölgesinde ise, yani klasik aşamada ise, bu kez genişlemeci politikalarla toplam talebin artırılması yönündeki politikalar, milli gelir ve istihdam üzerinde hiçbir etkide bulunmayacak; sadece fiyatlar genel düzeyinde, yani enflasyonda artışa sebebiyet verecektir. Dolayısıyla talep artırıcı politikaların enflasyonist etkileri, ekonomide arz eğrisinin ara ve/veya klasik aşamada bulunmasına göre kendini gösterecektir. Genişlemeci politikaları besleyen olgu da reel para arzı ve bütçe açıkları ile kendini hissettirir.

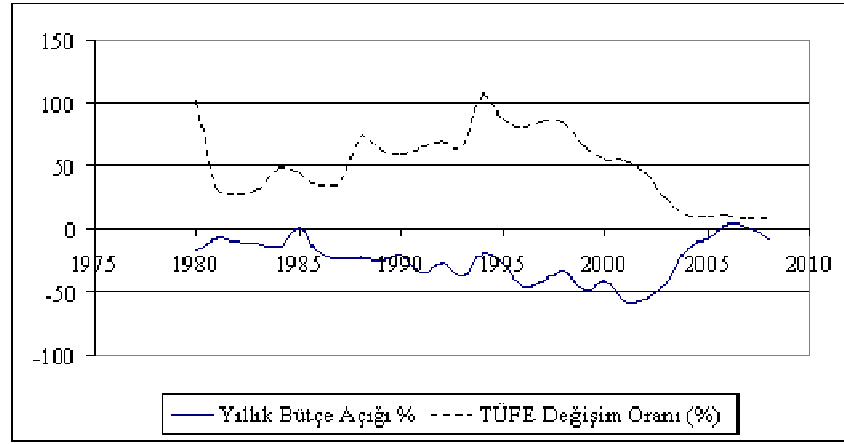
²⁵ C.Nejat Berberoğlu, *Makro Ekonomi Teorisi (Makro Ekonomik Analiz)*, Eskişehir, s.217

Tablo 1.1. 1980-2008 Türkiye Ekonomisi Cari Fiyatlarla GSMH, M2, Bütçe Rakamları

YILLAR	GSMH	M2	M2/GSMH	Yıllık Bütçe Açığı	Yıllık Bütçe Açığı %
1980	5.303.010	881.900	16,63	-159.057	-16,9
1981	8.022.745	1.637.200	20,41	-100.862	-7,0
1982	10.611.859	2.554.200	24,07	-148.398	-9,8
1983	13.933.008	3.288.400	23,60	-277.951	-11,1
1984	22.167.740	5.179.000	23,36	-480.502	-13,8
1985	35.350.318	8.145.500	23,04	54.707	0,9
1986	51.184.759	12.173.200	23,78	-1.214.370	-18,3
1987	75.019.388	17.648.000	23,52	-2.381.696	-24,1
1988	129.175.104	27.194.200	21,05	-3.725.526	-22,2
1989	230.369.937	47.139.200	20,46	-7.540.503	-25,0
1990	397.177.547	71.569.600	18,02	-11.753.069	-21,3
1991	634.392.841	117.118.300	18,46	-32.863.227	-34,1
1992	1.103.604.909	190.736.200	17,28	-47.064.835	-27,0
1993	1.997.322.597	282.441.900	14,14	-133.255.857	-38,0
1994	3.887.902.917	630.348.000	16,21	-147.926.069	-19,9
1995	7.854.887.167	1.256.631.500	16,00	-357.085.132	-26,5
1996	14.978.067.282	2.924.893.300	19,53	-1.231.285.750	-45,9
1997	29.393.262.147	5.658.800.400	19,25	-2.266.678.433	-39,6
1998	53.518.331.580	11.423.197.800	21,34	-3.830.767.031	-32,9
1999	78.282.966.809	22.401.817.000	28,62	-9.183.762.308	-49,2
2000	125.596.128.755	31.912.095.000	25,41	-13.343.387.759	-40,4
2001	176.483.953.021	47.241.075.000	26,77	-29.295.766.922	-57,6
2002	275.032.365.953	61.879.758.700	22,50	-40.359.319.995	-54,1
2003	356.680.888.222	82.712.966.400	23,19	-40.930.091.000	-41,5
2004	428.932.343.026	108.539.245.600	25,30	-19.135.491.000	-15,9
2005	486.401.032.274	238.801.377.500	49,10	-9.764.708.000	-6,6
2006	575.783.962.136	297.734.742.600	51,71	7.493.800.000	4,1
2007	856.387.000.000	344.376.752.000	40,21	3.020.632.000	1,5
2008	950.098.000.000	436.380.325.500	45,93	-17.589.195.000	-8,6

Kaynak: TÜİK İstatistiki göstergeler 1923-2007 ss.599,677 ve 1923-2008 s.635

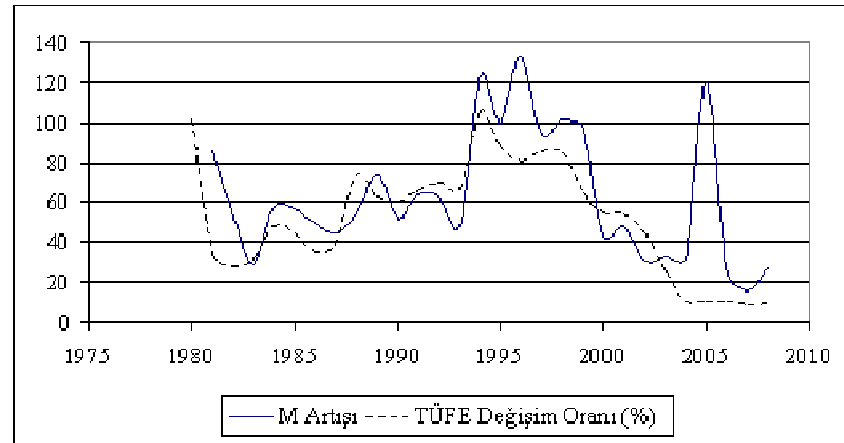
Yukarıdaki tabloda Türkiye ekonomisinde 1980-2008 arası dönem için fiyatlar genel seviyesini etkileyecek temelde iki değişkene (para arzı ve bütçe açıkları) ilişkin verilerdeki gelişmeleri göstermektedir. Bu bağlamda kamu bütçe açıkları ve enflasyon oranları arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 1.2. Türkiye’de Bütçe Açığı ve Enflasyon İlişkileri

Yukarıdaki grafiğe göre 1980’den 2008’e kadarki süreçte bütçe açığının oransal değişimi ile enflasyon oranları arasında doğrusal yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle bütçe açık verdikçe, enflasyon oranının da arttığı gözlenmektedir. Bütçe açığının özellikle uygulanan istikrar tedbirlerine bağlı olarak sıkı mali politikalar şeklinde yansımalarının olduğu 2001 krizi sonrası dönemde azaldığı dikkate alınır, buna paralel olarak hem açık düşmekte hem de enflasyon oranı tek haneli rakamlara inme başarısı göstermektedir.

Enflasyonun talep boyutunu besleyen bir diğer unsur da emisyon hacmindeki genişlemelerdir.

Şekil 1.3. Türkiye’de Emisyon Hacminde (M2’de) Değişmeler ve Enflasyon İlişkileri

Ekonomide parasal disiplinin göstergesi olarak emisyon hacmindeki değişimler alınabilir. Emisyon hacmindeki değişmelerin belirli bir düzeyde reel ekonomideki

değişmelerle paralellik göstermesi arzulanır. Zira reel ekonomide pozitif yönde gelişmeler söz konusu iken; bu gelişmelere ayak uyduracak nispette bir parasal genişlemenin olmaması halinde, klasik miktar teoremi çerçevesinde, ekonomide deflasyonist baskıların ortaya çıkması beklenir. Aksine, reel büyümenin çok üzerinde bir parasal genişlemenin de yine klasik miktar teoremi açısından bu kez de enflasyonist etkilerinin olacağı bilinmektedir. 1980-2008 arası dönem için Türkiye ekonomisinde yıllara göre emisyon hacminde nispi değişmeler ile enflasyon oranı arasındaki ilişkiler incelendiğinde, genel olarak reel ekonominin gereksiniminin çok üzerinde bir emisyonu gidildiği dikkati çekmektedir. Bu durumun bir yansıması olarak 1980-2008 arası süreçte, genel olarak emisyon hacmindeki nispi değişmelerin enflasyon oranı ile paralellik arz ettiği görülmektedir.

Özetle 1980-2008 arası dönemde Türkiye ekonomisinde hem mali hem de parasal açıdan genişlemeci politikalarla toplam talebin artırılmaya çalışıldığı ileri sürülebilir. Bu dönemler arasında Türkiye ekonomisinde talebi canlandırarak ekonomik canlılık-büyümenin sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Ancak, bu türden aşırı genişlemeci politika uygulamalarının da en önemli maliyeti, uzun yıllar süren yüksek haneli enflasyonun deneyim edilmesidir. Parasal ve mali disiplinin kısmen sağlanmaya çalışıldığı dönemlerin-yılların ise daha çok IMF ile yapılan stand-by sözleşmelerinin olduğu yıllardır. Politika sapmalarının da seçim ekonomileri uygulamaları sonucu ortaya çıktığı; seçim sonrası süreçlerde kısmen de olsa mali ve parasal disipline gidildiği görülür.

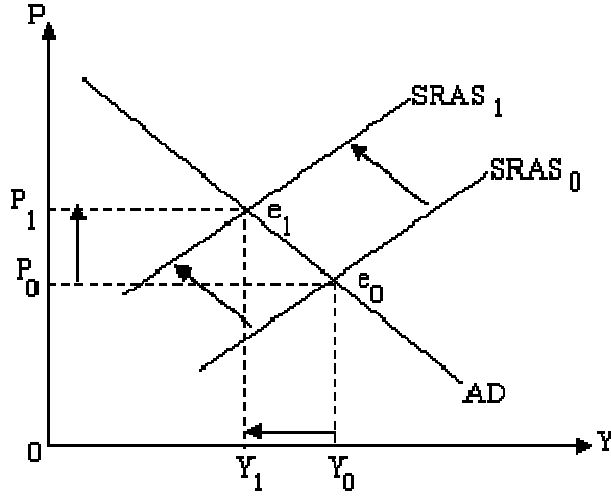
1.3.2. Maliyet Enflasyonu (Cost-push inflation)

Herhangi bir malın veya hizmetin maliyetini oluşturan unsurların bazılarında, maliyet artışları görülür. Bu maliyeti oluşturan unsurlar arasında, hammadde, işçilik, işletme ve idare giderleri, amortismanlar, reklam ve ulaştırma giderleri gelmektedir. Bunlar arasında hammadde fiyatları ve işçilik ücretleri en önde gelir. Ancak, işçi ücret artış talepleri ile verimlilik artışı da söz konusu olursa, maliyette yükselme olmaz.²⁶

Maliyet enflasyonu, enflasyonun üretim maliyetindeki artışa bağlı olarak ortaya çıkmasıdır. Emek, hammadde ve ara malları gibi girdilerin fiyatındaki artışlar üretim maliyetini artırır, bu da talep faktöründen ayrı olarak ekonomide genel bir fiyat artışı

²⁶ Maliye bakanlığı tet. Kur. Yay.:1979/199 sf.11

başlatır. Bu tür enflasyona örnek olarak, petrol fiyatlarında görülen hızlı artışlar, döviz kurlarındaki yükselme dolayısıyla yabancı girdilerin pahalılaşması ve sendikaların işçi ücretlerine verimlilik artışlarının üzerinde yaptıkları zamlar vs. gösterilir.²⁷

Şekil 1.4. Maliyet Enflasyonu Süreci

Maliyet enflasyonu süreci, hem yerli hem de yabancı girdi fiyatlarının yükselmesi ile kendini gösterir. Genel olarak mal ve hizmet fiyatının emek, sermaye, doğal kaynak ve girişimciden oluştuğu bir yapıda, söz konusu bu faktörlerin üretime katılması karşılığı, sırasıyla ücret, faiz, rant ve kâr elde ederler. Bunlar aynı zamanda mal ve hizmetin fiyatını da oluştururlar. Burada sayılan maliyet unsurlarından ücret, faiz ve rant sözleşmeye dayalı olarak kısa vadede değişmez. Değişken tek unsur kârdır. Ancak, dışsal bir şokla, örneğin ham petrol fiyatlarındaki artışlar sonucu rantın bedeli yükseldiğinde, girişimcinin kârı düşecektir. Kârı azalan girişimci de bu kez üretimi azaltma noktasında gider ve bu durumda ekonomide arz eğrisini sola-yukarı şoka uğramasına neden olur. Arz eğrisinin sola-yukarı kayması da ekonomide hem milli gelir ve istihdam düzeyini hem de fiyatlar genel seviyesini olumsuz yönde etkiler. Bu mekanizma ile ifade edilen olgu aynı zamanda ithal edilen enflasyon olarak da tanımlanabilir.

²⁷ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, 3. baskı, İstanbul-2002

Tablo 1.2.1980-2009 Yıllık Ortalama Ham Petrol Fiyatları

Yıllar	U.S. Average (in \$/bbl.)		Yıl	U.S. Average (in \$/bbl.)	
	Nominal	Reel		Nominal	Reel
1980	\$37.42	\$98.07	1995	\$16.75	\$23.71
1981	\$35.75	\$84.93	1996	\$20.46	\$28.12
1982	\$31.83	\$71.20	1997	\$18.64	\$25.05
1983	\$29.08	\$63.00	1998	\$11.91	\$15.77
1984	\$28.75	\$59.71	1999	\$16.56	\$21.39
1985	\$26.92	\$53.98	2000	\$27.39	\$34.29
1986	\$14.44	\$28.41	2001	\$23.00	\$28.03
1987	\$17.75	\$33.69	2002	\$22.81	\$27.33
1988	\$14.87	\$27.16	2003	\$27.69	\$32.47
1989	\$18.33	\$31.88	2004	\$37.66	\$42.97
1990	\$23.19	\$38.17	2005	\$50.04	\$55.21
1991	\$20.20	\$31.99	2006	\$58.30	\$62.36
1992	\$19.25	\$29.59	2007	\$64.20	\$66.66
1993	\$16.75	\$25.02	2008	\$91.48	\$91.35
1994	\$15.66	\$22.78	2009	\$43.11	\$43.56

Kaynak: Inflationdata.com., http://inflationdata.com/inflation/Inflation_Rate/Historical_Oil_Prices_Table.asp (Erişim Tarihi: 23.12.2009)

Dışarıdan ithal edilen girdilere bağlı olarak ortaya çıkan fiyat yükselişleri bu kez sermayenin fiyatı faizler ile emeğin fiyatı ücretlerde yukarı yönde baskı oluşturur. Bu iki maliyet unsurundaki artışlar da yine girişimcinin üretimini olumsuz yönde etkileyerek, arzın kısılmasına fiyatların yükselmesine neden olur.

Tablo 1.3. 1980-2009 Türkiye ekonomisi Cari Fiyatlarla Asgari Ücret Rakamları

GÜNLÜK ve AYLIK ASGARİ ÜCRET(1979-2009)						
Yürürlük Tarihleri	16 YAŞINI DOLDURANLAR			16 YAŞINI DOLDURMAYANLAR		
	Günlük	Aylık	%	Günlük	Aylık	%
01.05.1979 - 30.04.1981	180,00	5.400	63,64	120	3.600	71,43
01.05.1981 - 31.12.1982	333,33	10.000	85,19	223	6.690	85,83
01.01.1983 - 31.03.1984	540,00	16.200	62,00	370	11.100	65,92
01.04.1984 - 30.09.1985	817,5	24.525	51,39	562,5	16.875	52,03
01.10.1985 - 30.06.1987	1.380,00	41.400	68,81	950	28.500	68,89
01.07.1987 - 30.06.1988	2.475,00	74.250	79,35	1.710	51.300	80,00
01.07.1988 - 31.07.1989	4.200,00	126.000	69,70	2.895	86.850	69,30
01.08.1989 - 31.07.1990	7.500,00	225.000	78,57	5.175	155.250	78,76
01.08.1990 - 31.07.1991	13.800,00	414.000	84,00	10.125	303.750	95,65
01.08.1991 - 31.07.1992	26.700,00	801.000	93,48	19.590	587.700	93,48
01.08.1992 - 31.07.1993	48.300,00	1.449.000	80,90	37.230	1.116.900	90,05
01.08.1993 - 31.07.1994	83.250,00	2.497.500	72,36	67.950	2.038.500	82,51
01.09.1994 - 31.08.1995	139.125,00	4.173.750	67,12	116.250	3.487.500	71,08
01.09.1995 - 31.07.1996	282.000,00	8.460.000	102,70	236.250	7.087.500	103,23
01.08.1996 - 31.07.1997	567.000,00	17.010.000	101,06	480.000	14.400.000	103,17
01.08.1997 - 31.07.1998	1.181.250,00	35.437.500	108,33	997.500	29.925.000	107,81
01.08.1998 - 31.12.1998	1.594.650,00	47.839.500	35,00	1.655.475	40.664.250	35,89
01.01.1999 - 30.06.1999	2.602.500,00	78.075.000	63,20	2.212.125	66.363.750	63,20
01.07.1999 - 31.12.1999	3.120.000,00	93.600.000	19,88	2.652.000	79.560.000	19,88
01.01.2000 - 31.06.2000	3.660.000,00	109.800.000	17,31	3.120.000	93.600.000	17,65
01.07.2000 - 31.12.2000	3.960.000,00	118.800.000	8,20	3.375.000	101.250.000	8,17
01.01.2001 - 30.06.2001	4.665.000,00	139.950.000	17,80	3.965.250	118.957.500	17,49
01.07.2001 - 31.07.2001	4.898.250,00	146.947.500	5,00	4.164.000	124.920.000	5,01
01.08.2001 - 31.12.2001	5.598.000,00	167.940.000	14,29	4.758.300	142.749.000	14,27
01.01.2002 - 30.06.2002	7.400.025,00	222.000.750	32,19	6.290.025	188.700.750	32,19
01.07.2002 - 31.12.2002	8.362.500,00	250.875.000	13,01	7.107.000	213.210.000	12,99
01.01.2003 - 31.12.2003	10.250.500,00	306.000.000	21,97	8.550.000	256.500.000	20,30
01.01.2004 - 30.06.2004	14.100.000,00	423.000.000	38,20	12.000.000	360.000.000	20,30
01.07.2004 - 31.07.2004	14.805.00000	444.150.000	5,00	12.600.000	378.000.000	5,00
01.01.2005 - 31.12.2005	16,29	488,70	10,03	13,86	415,80	10,00
01.01.2006 - 30.12.2006	17,70	531,00	8,65	15,00	450,00	8,22
01.01.2007 - 31.06.2007	18,75	562,50	5,93	15,89	476,70	5,90
01.07.2007 - 31.12.2007	19,50	585,00	4,00	16,38	491,40	3,08
01.01.2008 - 31.07.2008	20,28	608,40	4,00	17,18	515,40	4,88
01.07.2008 - 31.12.2008	21,29	638,70	4,98	18,02	540,60	4,88
01.01.2009 - 31.07.2009	23,10	666,00	4,27	18,90	567,00	4,88
01.07.2009 - 31.12.2009	25,35	693,00	4,05	19,65	589,50	3,97

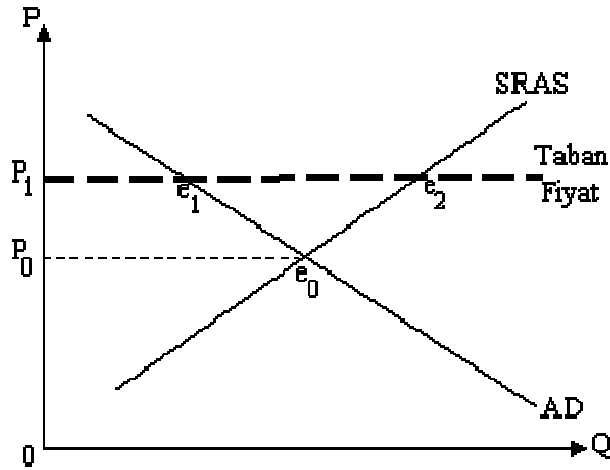
Kaynak: Belgenet, <http://www.belgenet.com/eko/asgari.html>, http://www.alomaliye.com/yillar_iti_asgari_ucretler.htm (Erişim Tarihi: 23.12.2009)

Bazı iktisatçılar ekonomide kolay kolay maliyet enflasyonu görülemeyeceğini, ekonomide sürekli bir maliyet artışlarının görülmesi durumunda, talepte herhangi bir artış söz konusu olamazsa, maliyet artışları sadece işsizliğe yol açacağını, ancak bunun

kolay kolay sürekli fiyat artışlarına neden olmayacağını savunurlar.²⁸ 1970 sonrası Türkiye’de enflasyon, önce talebin tahriki ile başlamış, daha sonra mal ve hizmetin maliyetlerinde görülen yükselmeler, bu durumu maliyet enflasyonuna dönüştürmüştür²⁹.

1.3.3. Fiyat Enflasyonu

Devletin piyasalara fazlaca müdahale ettiği ekonomilerde fiyatlar devlet tarafından tespit edilir. Devletin buradaki esas gayesi, tüketiciyi korumak, üretimde yeknesak bir girdi fiyat politikası izlemek, taban fiyatları ile tarımcıyı korumak, dengeli ve uygun bir ücret verebilmek vs.dir. Bu suretle, devlet, gelir dağılımı ve sosyal denge sağlamak arzusundadır. Taban fiyat uygulamalarında özellikle zayıf konumda bulunan üreticiler ile girdi temin edicilerin istikrarsızlıktan kaynaklanacak refah kayıplarını önleme ve ekonomide gelişimi sağlamak amacıyla taban fiyat uygulamalarına gidilebilmektedir.

Şekil 1.5. Fiyat Enflasyonu: Taban Fiyat Uygulama Süreci

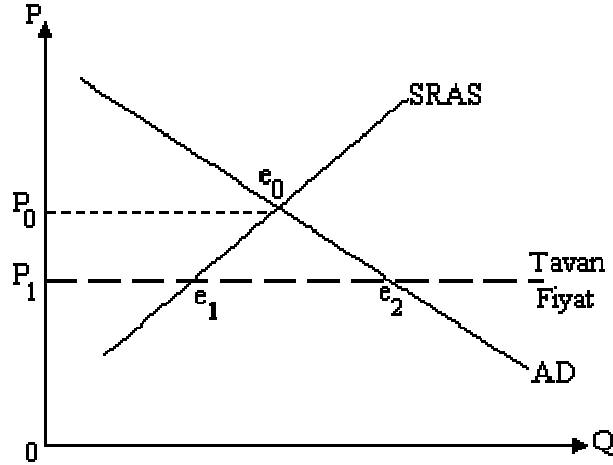
Taban fiyat uygulamasında üretim faktörlerinden işgücünü korumak amacıyla piyasa fiyatının üzerinde fiyat belirlemesine gidildiği gibi, üreticiler açısından da toplumun temel gereksinimi konumundaki mal ve hizmetlerin (örneğin buğday, fındık gibi) istikrarlı bir şekilde üretiminin sağlanması amaçlanır. Her iki uygulamada da fiyatlar piyasa fiyatının beğenilmemesinin yansıması konumundadır ve bu fiyat piyasa

²⁸ Berberoğlu, a.g.e., s.219

²⁹ Maliye Bakanlığı tet. Kur. Yay.:1979/199 sf.11

fiyatının üzerindedir. Piyasa fiyatı üzerinde fiyat belirlmesi olgusu ise ekonomide fiyatlar genel düzeyini yükseltici etki yapar. Şekilde de görüldüğü gibi piyasa fiyatı P_0 iken, devletin taban fiyat uygulaması sonucu yeni fiyat P_0 'ın üzerinde, P_1 seviyesinde gerçekleşir. Bu da söz konusu faktör ya da mal ve hizmetin genel fiyat düzeyi içerisindeki payı nispetinde enflasyonu artırıcı etki yapar.

Diğer taraftan tavan fiyat uygulaması da taban fiyat uygulamasının tam aksi yönde gerekçelere dayalıdır. Daha çok tüketiciyi koruma amaçlı bu uygulamanın Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) bazen zararına mal sattıkları durumlarda kendini göstermektedir. Bazı yıllarda “tarım destekleme alımları” sübvansiyonları içermektedir. Bu durumda fiyatların artırılmasına da kamu otoriteleri karar vermektedir. Dolayısıyla da devlet fiyat enflasyonuna neden olmaktadır. Diğer taraftan piyasaya sürülen malların satış fiyatlarının yükselmesinin bir diğer kaynağı, piyasada rekabetin aksamaması sonucu firmaların fiyat konusunda kendi aralarında anlaşmasıdır. Rekabetin ortadan kalkmasıyla kar marjlarını artıran firmaların neden olduğu enflasyona da fiyat enflasyonu denir³⁰

Şekil 1.6. Fiyat Enflasyonu: Tavan Fiyat Uygulama Süreci

Tavan fiyat uygulaması yukarıda da belirtildiği gibi, daha çok tüketiciler için özellikle gelir seviyesi çok düşük kesimlerin temel tüketim maddelerini daha ucuza tüketmelerini sağlamak ve dolaylı bir şekilde gelir dağılımını düzeltme amacı

³⁰ http://www.ekodialog.com/uluslararası_ekonomi/enflasyon-cesitleri-nelerdir.html (Erişim Tarihi 25.06.2007)

bulunmaktadır. Şekilde görüldüğü gibi tavan fiyat uygulaması ile piyasa fiyatı P_0 iken, devletin bu fiyatı yüksek bularak piyasa fiyatının altında fiyat belirlemesi yoluna gitmesi, yani P_1 fiyatını uygulaması ekonomide enflasyonu nispi olarak düşürücü etki yapması beklenir. Ancak, bu fiyat uygulamasında özellikle özel sektörün kâr marjlarının düşmesi sonucu, marjinal firmaların piyasadan çekilmesi ile bu kez e_1 - e_2 nispetinde arz kıtlığının ve talep fazlalığının oluşması söz konusu olur. Ortaya çıkan bu durumda karaborsanın oluşmasını besleyerek, yine fiyat istikrarını bozucu etkiler doğurur.

1.3.4.Beklenti Enflasyonu

Enflasyona dair bekleyişler de enflasyonu etkileyen önemli bir unsurdur. Beklentiler enflasyonun artmayacağı yönünde olduğu sürece, talep ve maliyet enflasyonu artışı devam etmez. Bunun aksine bir beklenti olduğu sürece davranışlar buna göre şekillenir ve enflasyon artar. Eğer enflasyonun artacağı bekleniyorsa, çalışanlar alım güçlerinin azalmaması için ücretlerinin artmasını talep ederler, bu da firmaların maliyetlerinin artmasına yol açar. Bu maliyet artışı tüketicilere daha yüksek fiyatlar olarak yansıtılırsa, enflasyon artar. Benzer şekilde, ekonomideki sözleşmelerin enflasyonun artacağı beklentisine göre düzenlenmesi ve geçmişteki yüksek enflasyonun devam edeceği beklentisi de enflasyonun kendi kendini besleyerek yükselmesine sebep olur.³¹

Bir ülke ekonomisinde, enflasyon uzun süre devam etmişse ve fiyatlar genel düzeyindeki yükselmeler tutulamıyorsa veya en azından bu yükselme belli bir oranda durdurulamıyorsa, toplumda enflasyonu ortadan kaldırılacağına dair umut yok olur. Bu toplumdaki bireyler enflasyonun daha uzun süre devam edeceğini beklerler. Sonuçta toplumda paradan kaçış ortaya çıkacaktır.³²

1.4. Dünyada Enflasyon Olgusu

Dünyada enflasyon olgusu ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Bu da üç başlık altında incelenebilir.

³¹ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf> , s.5(Erişim Tarihi:18.04.2007)

³² Berberoğlu, a.g.e., s.223

1.4.1. Az Gelişmiş Ülkelerde Enflasyon

Kalkınmış sanayileşmiş ekonomilere göre az gelişmiş ülkelerin enflasyona yakalanma eğilimi daha fazladır. 1967-1976 dönemi boyunca, az gelişmiş ülke’lerde ağırlık ortalama enflasyon oranı gelişmiş ekonomilerin yaklaşık iki katıydı. 1977’den itibaren, az gelişmiş ülkelerdeki oran gelişmiş ülkelerin yaklaşık üç katına ulaşmış ve 1980’lerde uçurum daha da büyümüştür.

Önemli noktalardan bir diğeri de; az gelişmiş ülkelerin enflasyon konusunda farklı deneyimler yaşamalarıdır. Batı yarımküredeki az gelişmiş ülkeler, tipik olarak diğer az gelişmiş ülkelere göre daha yüksek oranda enflasyon yaşamaktalar. Özellikle Asya’daki az gelişmiş ülkeler enflasyonist baskıyı sınırlamada çok başarılı olmuşlardır.

Az gelişmiş ülkelerdeki enflasyonun başka bir özelliği daha bulunmaktadır: Enflasyon eğilimi çevresindeki dalgalanmalar, gelişmiş ülkelere kıyasla az gelişmiş ülkelerde daha yüksek olma eğilimindedir. Az gelişmiş ülkelerin çok azında istikrarlı enflasyon vardır. 1960-1981 döneminde fiyat değişkenliğinin az gelişmiş ülkelerde sanayileşmiş ülkelere göre üç kat daha fazla olduğu görülmektedir.

Özetle, az sayıda az gelişmiş ülke hiper enflasyon yaşamakla birlikte, 1960’ların ortalarından beri çoğunda gelişmiş sanayileşmiş ülkelere kıyasla daha yüksek ve değişken enflasyon oranları saptanmıştır. Enflasyonun nedenleri, sonuçları ve nasıl denetim altına alınacağı birçok az gelişmiş ülke için önemli sorunlar olarak durmaktadır.³³

1.4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyon

Gelişmekte olan ülkelerin temel sorunu mevcut yapılarını değiştirerek ekonomik kalkınmalarını sağlamaktır. Bu bağlamda, ekonomik kalkınma, sürekli bir yapısal değişimi ifade eder³⁴. Bu ülkelerde üretim artarken ve ekonomi potansiyel büyürken, talepte artış ve talep yapısında değişimler olmaktadır. Ancak, bu süreç içinde oluşan darboğazlar, talebin arttığı kesimlerde, arzın talebi karşılayabilecek ölçüde artmasına olanak vermemektedir. Talep miktar ve yapısındaki değişimler, hızla büyüyen nüfustan, kalkınma gerçekleştikçe hızlanan kentleşme sürecinden, artan gelirlere bağlı olarak

³³ <http://www.dunyagundemi.com/248/Az-Gelismis-Ulkeler.html> (Erişim Tarihi 18.12.2009)

³⁴ Ergül Han, *Kalkınma Planlaması*, Eskişehir-1995, 4. Baskı, s.8

artan kişi başına tüketim ve zevklerdeki değişimlerden kaynaklanmaktadır³⁵. Talepteki artışları karşılayacak bir arz artışının gerçekleşmemesinin nedeni ise, üretim faktörlerinin göreceli sabitliği, nitelikli işgücü yetersizliği, az gelişmiş bir alt yapı, yeterli ölçüde yaygın olmayan teknik bilgi, geleneğe bağlı ekonomik düşünce ve tutumlar ile ithalat kapasitesinin sınırlılığıdır.

Günümüz kalkınmış ekonomilerin geçmişte uzun bir zaman süresi içinde yavaş yavaş gerçekleştirdikleri kalkınmayı kısa bir sürece sığdırmaya çalışan gelişmekte olan ya da az gelişmiş ekonomilerde, değişen talep yapısına arzın hızla uyum sağlayamaması sonucu enflasyonist yapılar oluşmaktadır. Bu ülkelerde başlıca neden yapısal olmakla birlikte, başka etkenler de enflasyonist süreci besleyip, bu sürecin sürüp gitmesine neden olmaktadır. Bunlar, dış etkenler, birikimli etkenler ve arttırıcı etkenler olarak nitelenebilir.

i.) İthal mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artışlar, önlenmesi olanağı bulunmayan dolayısıyla kaçınılmaz bir biçimde yurt içi fiyatları etkileyen dışsal etkenlerdir. Benzer nitelikte etkenler olarak, doğal afetler veya savaş gibi nedenlerle yapılan kamu harcamaları gösterilebilir.

ii.) Beklentiler, fiyat artışlarının kendisinin uyardığı fiyat arttırıcı baskılardır. Göreli fiyat sisteminin bozulması ve özellikle gelecekle ilgili fiyat artış beklentilerinin toplumda yerleşmiş olmasıdır³⁶.

iii.) Arttırıcı ve sürdürücü etkenler, çeşitli ekonomik kesimlerin ve grupların göreceli reel gelirlerini veya harcamalarını fiyat artışları karşısında sürekli olarak yeniden ayarlamaları olarak tanımlanabilir. Örneğin, ücretliler grubunun ücretlerini yeniden ayarlamaları, özel girişimcilerin fiyatları yükseltmeleri, kamu kesiminin nominal harcamalarını artırmaları bu tür etkenlere örnek teşkil eder.

1.4.3. Gelişmiş Ülkelerde Enflasyon

Tablo 1.8. deki rakamlardan da görüldüğü gibi gelişmiş ülkelerde enflasyon daha çok maliyet artışlarına bağlı olarak meydana gelmektedir. Özellikle petrol krizi dönemine bakıldığında bu daha net anlaşılmaktadır. 1974 yılında zirve yapan enflasyon 1990'lı yıllara kadar düşür eğiliminde ancak 1990'lı yıllarda meydana gelen körfez

³⁵ TÜSİAD, *Türkiye'de Enflasyon ve Enflasyonla Savaşta Başarı Koşulları*, Yayın No: TÜSİAD-T/86.7.90, Temmuz 1986, ss3-5

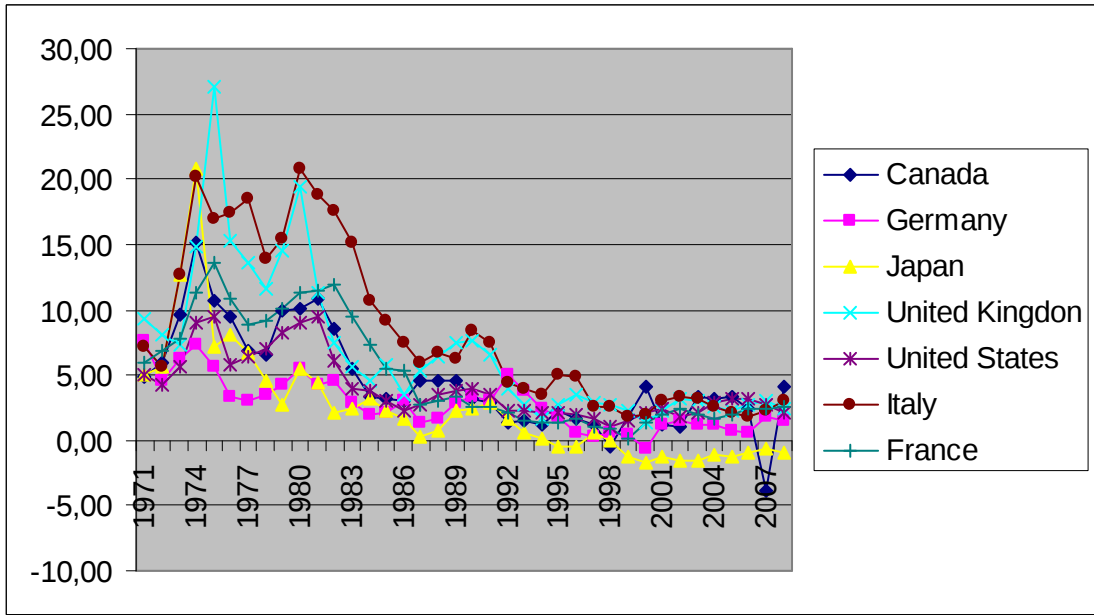
³⁶ Ergül Han, *Kalkınma Ekonomisi*, Eskişehir-1994.s.25

savaşı nedeniyle petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak enflasyon tekrar yükseliş eğilimine girmiştir.

Tablo:1.4. G/ Ülkelerinde Enflasyon(Inflation, GDP deflator (annual %))

	Germany	United Kingdom	United States	Japan	Italy	Canada	France
1971	4,83	7,62	5,09	9,34	4,99	7,18	5,98
1972	5,90	4,53	5,60	8,10	4,23	5,63	6,87
1973	9,69	6,30	12,71	7,39	5,58	12,74	7,76
1974	15,20	7,28	20,81	14,77	9,03	20,25	11,36
1975	10,70	5,67	7,18	27,13	9,45	16,98	13,65
1976	9,50	3,31	8,01	15,24	5,75	17,45	10,81
1977	6,80	3,10	6,75	13,63	6,34	18,48	8,81
1978	6,60	3,55	4,60	11,66	7,03	13,95	9,16
1979	9,99	4,28	2,75	14,58	8,31	15,45	10,10
1980	10,07	5,45	5,44	19,38	9,08	20,82	11,26
1981	10,78	4,18	4,43	11,30	9,39	18,79	11,44
1982	8,48	4,58	2,14	7,47	6,09	17,54	11,99
1983	5,43	2,81	2,36	5,59	3,95	15,10	9,52
1984	3,28	1,99	3,19	4,49	3,76	10,76	7,28
1985	3,11	2,12	2,31	5,71	3,07	9,17	5,53
1986	3,03	3,00	1,67	3,41	2,23	7,49	5,28
1987	4,61	1,28	0,29	5,30	2,76	6,01	2,78
1988	4,49	1,69	0,76	6,35	3,43	6,65	3,07
1989	4,54	2,88	2,31	7,49	3,79	6,20	3,30
1990	3,18	3,40	2,41	7,64	3,87	8,39	2,64
1991	2,95	3,09	2,94	6,60	3,50	7,54	2,54
1992	1,32	4,96	1,63	4,02	2,30	4,40	2,14
1993	1,44	3,73	0,53	2,67	2,30	3,91	1,55
1994	1,15	2,38	0,09	1,59	2,11	3,55	1,35
1995	2,26	1,87	-0,50	2,68	2,04	4,97	1,31
1996	1,62	0,50	-0,57	3,46	1,90	4,81	1,61
1997	1,20	0,29	0,60	2,92	1,67	2,56	1,01
1998	-0,43	0,56	0,03	2,66	1,11	2,62	0,90
1999	1,75	0,35	-1,29	2,23	1,44	1,78	0,05
2000	4,13	-0,68	-1,73	1,30	2,18	1,91	1,40
2001	1,12	1,20	-1,23	2,20	2,41	2,96	1,98
2002	1,09	1,42	-1,55	3,12	1,75	3,26	2,38
2003	3,28	1,18	-1,60	3,06	2,13	3,12	1,88
2004	3,23	1,12	-1,08	2,56	2,87	2,63	1,59
2005	3,36	0,72	-1,23	2,31	3,23	2,08	2,03
2006	2,36	0,57	-0,94	2,67	3,15	1,74	2,49
2007	-3,83	1,84	-0,65	3,09	2,66	2,26	2,46
2008	4,17	1,56	-1,02	2,37	2,17	2,97	2,52

Kaynak:<http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>,
(Erişim Tarihi:18.12.2009)

Şekil 1.7. G7 ülkelerinde Enflasyon Seyiri

1.5. Türkiye’de Enflasyon

Türkiye’de 1950-1970 arasında ortalama fiyat artışları yükselmiş olmakla birlikte, enflasyon oranları gayri safi milli hasıla (GSMH) büyüme hızının altında kalmıştır. 1971 sonrasında başlayan fiyat artışları, dönem sonunda hiperenflasyona yaklaşmış; 1980 ortalarında bir miktar düşmüşse de, 1987’den sonra tekrar yükselmeye başlamıştır. Bu haliyle Türkiye, 1971 sonrasında tipik bir kronik enflasyon ülkesidir. 1980 yılın büyük bir sıçrama yaparak %80’lere çıkan enflasyon 1990’lı yıllarda ise 3 haneli rakamları zorlamış, 1994’te %125’e yükselmiştir. Enflasyon 1994’ten 1999 yılına kadar yine 3 haneli rakamlara yakın seyrederken, 1999 yılında IMF ile imzalanan 3 yıllık stand-by anlaşması ve hükümetin uyguladığı enflasyonu düşürme istikrar politikası ile birlikte, düşüş trendine girmiştir. Bu dönemde geleneksel parasal hedefleme stratejisinden vazgeçerek döviz kuru hedeflemesine geçmiştir. Fakat Şubat 2001 kriziyle bu istikrar politikası da iflas etmiştir. 2002 sonrası örtük Enflasyon hedeflemesi sitemine geçilmiştir. 2006 yılından itibaren de açık enflasyon hedeflemesi politikası uygulanmaktadır³⁷.

³⁷ Haydar Akyazı, Aykut Ekinci, “Türkiye’de 2000 sonrası uygulanan Para Politikası Stratejilerinin Makroekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23 Ocak 2009 Sayı: 1S.346(<http://194.27.49.253/iibf/Z219.pdf>)

Türkiye’de enflasyonun nedenleri; ekonomik, siyasi ve kültürel olarak açıklanabilmekle birlikte, daima mekanik iktisadi süreçlerden kaynaklanır. Bu bakımdan, kronik enflasyonun temel nedenleri olarak; parasal genişleme, kamu açıkları, döviz kuru, faiz oranları ve beklentiler gösterilebilir.

1.5.1. Para Arzı ve Enflasyon

Para arzı Klasik ve Neoklasik kuramda enflasyonun tek dinamiği olmaktadır. Para arzındaki bir artış üretim üzerinde hiçbir etki oluşturmada doğrudan fiyatları artırmaktadır. Monetaristler de benzer bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Enflasyonun başlıca nedeni para arzındaki artışlardır. Enflasyon sadece ve sadece parasal bir olgudur. Monetarist kuramın Klasik ve Neoklasik kuramdan farkı, kısa dönemde para arzındaki artışların hem fiyatlar hem de üretim üzerinde etkili olabileceğini kabul etmesidir. Bununla birlikte, para arzı uzun dönemde sadece ve sadece fiyatları artıracaktır. Keynesyen kuramda para arzı artışı, faizler kanalıyla yatırım ve tüketim harcamalarını artırarak talep yönünden fiyatları artırabilir. Rasyonel Bekleyişler Kuramı da para arzındaki artışların enflasyon üzerinde etkili olabileceğini kabul etmektedir. Ancak böyle bir sonuç ancak ve ancak, para arzındaki artışların ekonomik birimler tarafından algılandığı bir durumda ortaya çıkabilir. Aksine, para arzı artışları şok niteliğinde yani beklenmedik nitelikte ise, etki sadece üretimi artırma biçiminde olacaktır. Yapısal enflasyon kuramcıları da para arzı artışlarıyla enflasyon ilişkisini kabul etmekle birlikte, asıl araştırılması gerekenin para arzı artışlarına hangi öğelerin yol açtığının belirlenmesi olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde, enflasyonun başlıca nedenlerinden birinin parasal genişleme olduğu söylenebilir. Para miktarının mal ve hizmet üretim miktarı artış hızından daha yüksek bir hızla arttığı her ekonomide enflasyon vardır. Para arzının artış nedenleri olarak kamu açıkları, sübvansiyonlar ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin (KİT) finansman açıkları gösterilebilir. Ayrıca para arzı, krediler dolayısıyla para talebine bağlı olduğundan dolayı da artabilir: Özel sektörün kredi talebindeki artış, bankaların kredi arzını artırır, bu da doğal olarak para arzını artırır³⁸.

³⁸ Hurşit Güneş, *Türkiye’de Para Arzını Arttıran Nedenler*, İstanbul Ticaret Odası Yayını No:1990-8, İstanbul, 1990, s.7.

Kuramsal çerçevede, Miktar teorisine göre, bir toplumda para miktarının artmasına bağlı olarak fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi kaçınılmazdır. Fisher'in mübadele denklemine göre de para miktarı ile fiyatlar genel düzeyi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca Friedman da, para arzıyla desteklenmeyen, toplam talep ve toplam arzda meydana gelen değişmelerin sürekli bir enflasyon kaynağı olmayacağını vurgulamıştır³⁹.

Türkiye 1990'lı yıllara aşırı enflasyon baskısı altında girmiştir. 1990'lı yıllarla birlikte giderek artan kamu açıkları nedeniyle kamu kesimi borçlanma gereğinin (KKBG) yüksek oranlarda seyretmesi, özellikle Körfez savaşının etkisi ile para arzının artmış olması, döviz fiyatlarının yükselmesi ve üretim maliyetlerinin artması gibi nedenlerden dolayı 1994 yılında enflasyon oranı tekrar 3 haneli rakamlara yükselmiştir. Fiyat istikrarına önem verilmemesi ve gelir arttırıcı önlemlere süreklilik kazandırılmaması sonucu, 5 Nisan 1994 İstikrar Programı ile hedeflenen amaçların büyük ölçüde gerisinde kalınmıştır. Ancak, Aralık 1999'da uygulamaya konulan 'Enflasyonla Mücadele Programı' sonunda, enflasyon 2000 yılında 10 yıl içerisinde ilk kez yüzde 40'ların altına gerilemiştir⁴⁰.

2001 yılı Şubat ayında yaşanan krizin ardından yürürlüğe konulan ve 2002 yılı başında 2002-2004 dönemini kapsayacak şekilde revize edilen ekonomik program dahilinde, aşamalı olarak açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilen bir çerçeve oluşturulmuştur. Açık enflasyon hedeflemesine geçilmesi için gerekli ön şartlar sağlanıncaya kadar gelecek dönem enflasyonuna odaklanan ve "örtük enflasyon hedeflemesi" olarak nitelendirilen bir politika izlenmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, bir yandan, dalgalı kur rejimi altında, kısa vadeli faiz oranları temel para politikası aracı olarak kullanılırken, diğer yandan da IMF ile yürütülmekte olan programın bir parçası da olan Para Tabanı nominal çapa olma işlevini üstlenmiştir.

2005 yılına kadar geçen dönemde, önemli bir iktisadî dönüşüm yaşanmış, basiretli para ve maliye politikaları, yapısal reformlar, TCMB'nin bağımsızlığı yolunda atılan adımlar ve dalgalı döviz kuru sayesinde fiyat istikrarı konusunda önemli ilerleme kaydedilmiştir. 2005 yılı başında, paradan altı sıfır atılarak Türk lirasının yeniden itibar kazanması, fiyat istikrarı yolunda alınan mesafenin açık bir göstergesi olmuştur. Malî

³⁹ İlder, a.g.e., s.5

⁴⁰ Karluk, a.g.e., ss.392-393

disiplinin sürekliliğine ilişkin kaygılar büyük ölçüde hafiflemiştir; kamu borç stokunun çevrilebilirliği gündemin ilk sıralarındaki yerini kaybetmiştir. Finansal kesimin kırılganlığı azalmış, finansal piyasaların derinliği artmıştır. Bütün olarak ekonomiye olan güven artmıştır. Enflasyon hedeflemesi için gerekli bu istikrar ve güven ortamının sağlanmasının yanında, TCMB yeni rejim için gerekli kurumsal ve teknik altyapı konusunda hazırlıklarını tamamlamıştır. Bu çerçevede, organizasyon yapısı yenilenmiş, para politikasının işleyişine ilişkin görev tanımları netleştirilmiş, bilgi seti genişletilmiş, enflasyon öngörü yöntemleri geliştirilmiş ve iletişim politikası etkinleştirilmiştir.⁴¹

1.5.2. Kamu Açıkları- Enflasyon

Klasik ve Neoklasik kurama göre, kamu harcamaları ya da kamu harcamaları finansman yöntemine bağlı olarak enflasyona neden olabilir. Bu bağlamda, kamu harcamaları ve açıkları para arzı artışıyla finanse edildiğinde, etki kesinlikle enflasyonist olacaktır. Buna karşılık kamu harcamaları vergiler veya borçlanma ile finanse ediliyorsa, toplam talepte herhangi bir artış olmayacağı için enflasyonist bir sonuçla karşılaşılacaktır.

Keynesyen kuramda, kamu harcamalarının (kamu açıklarının) vergilerle finanse edilmesi, ekonomi tam kapasite ya da bunun biraz altında ise enflasyonist baskı oluşturacaktır. Açık finansman yöntemiyle (para arzının arttırılması) finansman söz konusu olduğunda, vergilerle finansman durumunda olduğu gibi, bir kısıtlayıcı etki olmayacağından, enflasyonist etki daha güçlü olacaktır. Nitekim para arzındaki artışlar faiz oranlarını düşürerek yatırımları, ulusal geliri ve buna bağlı olarak tüketim harcamalarını ve dolayısıyla toplam talebi arttırarak fiyatları yükseltecektir.

Monetarist kuramda, kamu harcamalarının (kamu açıklarının) borçlanma yoluyla finansmanı enflasyonist etki oluşturmamakta; para basılarak finanse edilmesi durumunda ise etki enflasyonist olmaktadır

Rasyonel Bekleyişler kuramında, para arzı yanında kamu harcamaları da enflasyonun dinamiklerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Bu harcamaların enflasyon oranı üzerinde etkili olabilmesi için kamu harcamalarındaki artışın beklenen ya da algılanan nitelikte olması gerekmektedir.

⁴¹ http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/05turkce/bolum_III2005.pdf(Erişim Tarihi:18.04.2007)

Yapısal enflasyon kuramına göre, özellikle kamu harcama ve açıklarının gelişmekte olan ülkelerde açık finansmanla kapatılması, enflasyonu sürdüren dinamik bir mekanizmaya dönüşmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde kamu açıkları yapısal bir sorundur. Harcamaların sürekliliği, kamu gelirlerinin yetersizliği sorunu sürekli gündemde tutmaktadır.

Klasik kuram, para arzı artışlarıyla kamu harcamaları ya da kamu açıklarının finanse edilmesinin enflasyonist olabileceğini ifade etmektedir. Yapısal enflasyon kuramı da gelişmekte olan ekonomilerde yapısal bir sorun olan kamu açıklarının başlıca enflasyon nedenlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye’de, yüksek enflasyona yol açan en önemli nedenlerden birinin kamu sektörü açıkları (Kamu Kesimi Borçlanma Gereği, KKBG) olduğu konusunda fikir mutabakatı söz konusudur⁴². Türkiye’de vergi tabanının genişletilememesi, vergi kaçağının fazla olması ve kayıt dışı ekonominin büyük boyutlara ulaşması gibi nedenlerle vergi gelirleri yeterince artırılamamaktadır. Dolayısıyla gelirler kamu harcamalarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır⁴³. Söz konusu bu açıklar, iç borçlanma, dış borçlanma ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurularak (parasal genişleme) finanse edilmeye çalışılmaktadır⁴⁴.

İç borçlanma, ekonomideki satınalma gücünü ilk aşamada etkilemeyecektir. Ancak iç borçlarla ilgili faiz ve geri ödeme işlemlerinin enflasyonist etki yaratması kaçınılmazdır. Ayrıca, iç borçlanmaya gidilmek istenildiği zaman, çoğu kez sermaye piyasası kaynaklarına başvurulmakta, bu da piyasa faizlerinin yükselmesi ve dolayısıyla maliyet kaynaklı enflasyona neden olmaktadır. Kamu kesimi borçlanma gereksiniminin, kısa vadeli borçlanma yoluyla finansmanı, faiz oranları üzerinde yükselme yönünde baskı yaratmakta, bu da açık finansmanı zorunlu kılmaktadır⁴⁵.

Dolayısıyla kamu kesimi finansman açığı ve bu açığın neden olduğu borçlanma gereksinimi, enflasyonu dolaylı veya dolaysız bir şekilde etkilemektedir. Kamu

⁴² Asaf Savaş Akat, *Kronik Enflasyonla Mücadele: Sorunlar, Çözümler, Tereddütler*, Frederic Ebert Vakfı, İstanbul, 1992, s.5

⁴³ Selam Gürbüz, “Enflasyonun Vergi Gelirlerinin Reel Değeri Üzerindeki Etkisi”, *Hazine Dergisi*, Sayı:7,1997,s.6

⁴⁴ Ritu Anand and Sweder van Wijnbergen, “Inflation and the Financing of Government Expenditure: An Introductory Analysis with an Application to Turkey”, *World Economic Review*, 1989, vol. 3, issue 1, pages 17-38

⁴⁵ Ercan Uygur, Enflasyon, “Para ve Mali Baskı: İktisat Politikasında Geri Kalmışlık”, *İktisat/İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl:16, sayı:189,2001,ss.7-23

kemsi borçlanma gereği, genel olarak: Konsolide bütçe, KİT'ler, mahalli idareler, bütçe dışı fonlar, döner sermaye ve sosyal güvenlik kuruluşlarının finansman açıklarından oluşmaktadır.

Türkiye'de 1980 yılından itibaren kamu kesimi açıklarının hızla artması, vergi gelirlerinin iç borç servisini karşılayamaması ve açığın kapatılması amacıyla iç borçlanmanın ve bu arada iç faiz oranlarının artması, Türkiye ekonomisinin 1994 yılında önemli bir iç borç baskısı altında kalmasına neden olmuştur⁴⁶.

Tablo 1.5. Türkiye'de Gerçekleşen Tahmini ve Fiili Bütçe Rakamları, GSMH Rakamları(1980-2008)

YILLAR	GSMH	GELİR		HARCANAN		Bütçe Açığı (%)
		Tahmini Bütçe	Tahsilat	Yıl Sonu Ödenegi	Fiilen Ödenen	
1980	5.303.010	756.687	942.641	1.326.097	1.101.698	-16,9
1981	8.022.745	1.480.965	1.443.427	1.819.074	1.544.289	-7,0
1982	10.611.859	1.715.640	1.515.800	2.021.951	1.664.198	-9,8
1983	13.933.008	2.408.903	2.512.420	3.241.575	2.790.371	-11,1
1984	22.167.740	3.462.482	5.821.434	4.627.532	3.973.317	31,7
1985	35.350.318	4.912.082	5.821.434	6.422.557	5.766.727	0,9
1986	51.184.759	6.600.000	6.629.710	8.505.819	7.844.080	-18,3
1987	75.019.388	9.955.000	9.894.322	12.882.591	12.276.018	-24,1
1988	129.175.104	18.254.481	16.813.270	22.324.542	20.538.796	-22,2
1989	230.369.937	30.756.276	30.209.733	38.632.674	37.750.236	-25,0
1990	397.177.547	53.385.000	55.066.933	66.872.191	66.820.002	-21,3
1991	634.392.841	104.551.000	96.372.525	130.641.414	129.235.752	-34,1
1992	1.103.604.909	174.880.000	174.150.046	217.068.296	221.214.881	-27,0
1993	1.997.322.597	364.400.000	350.845.430	499.548.115	484.101.287	-38,0
1994	3.887.902.917	724.000.000	742.499.135	946.661.366	890.425.204	-19,9
1995	7.854.887.167	1.403.000.000	1.347.759.990	1.784.949.787	1.704.845.122	-26,5
1996	14.978.067.282	2.640.000.000	2.684.968.310	4.065.037.038	3.916.254.060	-45,9
1997	29.393.262.147	6.237.920.926	5.726.931.736	8.274.307.087	7.993.610.169	-39,6
1998	53.518.331.580	10.760.000.000	11.635.610.868	16.007.509.754	15.466.377.899	-32,9
1999	78.282.966.809	17.950.000.000	18.657.677.076	28.358.276.017	27.841.439.384	-49,2
2000	125.596.128.755	32.460.000.000	33.040.902.853	49.089.420.363	46.384.290.612	-40,4
2001	176.483.953.021	48.760.000.000	50.890.481.078	82.129.837.106	80.186.248.000	-57,6
2002	275.032.365.953	70.918.000.000	74.603.699.065	119.303.441.638	114.963.019.060	-54,1
2003	356.680.888.222	100.357.000.000	98.558.733.000	145.557.858.000	139.488.824.000	-41,5
2004	428.932.343.026	113.739.000.000	120.089.244.000	154.538.958.000	139.224.735.000	-15,9
2005	486.401.032.274	136.845.000	148.237.974	159.550.055	158.002.682	-6,6
2006	575.783.962.136	171.250.000	182.577.918	180.162.748	175.084.118	4,1
2007	856.387.000.000	200.131.515	202.782.513	208.797.163	199.761.881	1,5
2008	950.098.000.000	200.393.419	203.916.435	232.717.714	221.505.630,00	-8,6

Kaynak: TÜİK İstatistiki göstergeler 1923-2008 s.635

⁴⁶ Karluk,a.g.e., ss.392-393

1.5.3. Döviz Kuru-Enflasyon

Döviz kuru, bir yabancı para ile ulusal para arasındaki değişim oranını ifade eder⁴⁷. Yapısal enflasyon kuramcılarına göre gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret yapıları kur üzerinde sürekli bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskı da ulusal paranın sabit kur sistemlerinde bir devalüasyonla, esnek kur sistemlerinde ise ulusal paranın değer yitirmesiyle (kur yükselmesi) sonuçlanmaktadır. Bu gelişmeler ise, özellikle ithal girdilerde ulusal para cinsinden fiyat artışına yol açması nedeniyle enflasyonist niteliktedir. Türkiye de diğer gelişmekte olan ülkeler gibi, benzer baskılar altındadır.

1980 yılından sonra uygulanan kur politikası, ihracatın teşviki ve ithalatın caydırılması yoluyla dış dengenin; pozitif reel faiz politikası ise fiyat istikrarının sağlanmasında etkin rol oynamışlardır. Ancak, 1984 yılından itibaren kambiyo rejiminin serbestleştirilmesiyle Türkiye’de yerleşik kişilerin döviz tevdiat hesabı açma ve döviz tutma olanaklarına sahip olmaları, faiz ve döviz kuru politikalarının etkinliğini sınırlamaya başlamıştır⁴⁸. Bu dönemdeki enflasyon nedeniyle döviz talebi artmıştır. Dolayısıyla bu süreç döviz kuru ve enflasyon üzerinde baskı oluşturmuştur

Döviz kuru, ekonomideki girdi maliyetlerini ve buradan maliyet yapısını etkileyen fiyattır. Dolayısıyla, döviz kuru değişiklikleri ve enflasyon düzeyi arasındaki ilişki büyük önem kazanır. Türkiye’nin özellikle 1980 öncesi uyguladığı istikrar programlarının kapalı ekonomi-sabit kur çerçevesinde yürütülmesi, beraberinde ciddi ödemeler bilançosu sorunlarını getirmiştir. Bu koşullarda, büyük oranlı reel devalüasyonlar, bir yandan reel efektif talebi kısararak, diğer yandan da ticaret dengesini düzelterek istikrar paketinin başarısında önemli rol oynamıştır. Devalüasyon, ilk aşamada enflasyonu yükseltmekte, daha sonraki aşamada ise, sıkı mali politikalar sürdürülebildiği takdirde, enflasyon düşmekte ve ticaret dengesi düzelmektedir⁴⁹.

⁴⁷ Prof.dr. Halil Seyidoğlu ekonomik terimler ansiklopedik sözlük3. baskı

⁴⁸ TCMB Yıllık Raporu, 1987, s.35.

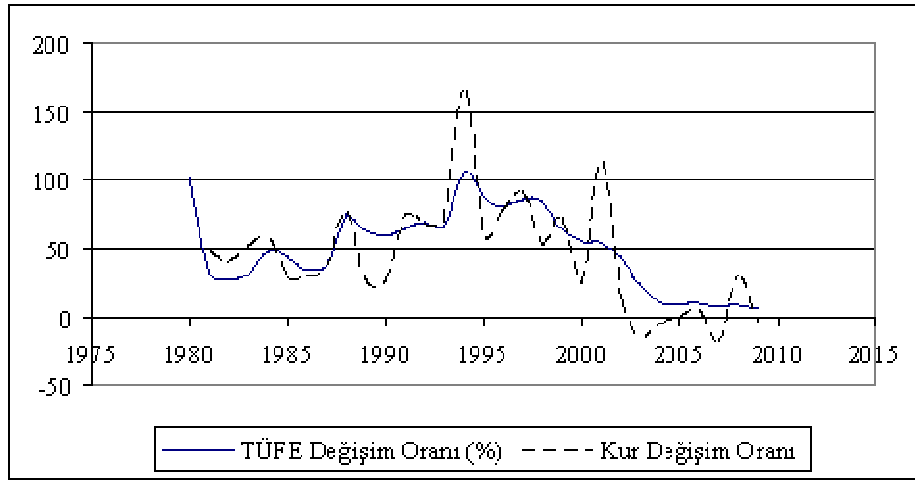
⁴⁹ Akat, a.g.e., s.16.

Tablo 1.6.Türkiye’de Gerçekleşen GSMH Deflatörü,Döviz Kuru, TEFE, TÜFE Rakamları(1980-2009)

YILLAR	GSMH Deflatörü	Döviz Kurları (ABD \$)	Kur Değişim Oranı (%)	TÜFE Değişim Oranı (%)	TEFE Değişim Oranı (%)
1980	89,6	91,04		101,40	107,20
1981	44,3	134,95	48,23	34,00	36,80
1982	28,3	188,60	39,76	28,40	27,00
1983	26,0	285,60	51,43	31,40	30,50
1984	48,5	446,97	56,50	48,40	50,30
1985	52,9	579,71	29,70	45,00	43,20
1986	35,6	759,68	31,04	34,60	29,60
1987	33,5	1.023,44	34,72	38,90	32,10
1988	69,7	1.816,00	77,44	73,70	68,30
1989	75,5	2.316,00	27,53	63,30	63,90
1990	57,6	2.933,00	26,64	60,30	52,30
1991	59,2	5.085,00	73,37	65,90	55,40
1992	63,5	8.573,00	68,59	70,10	62,10
1993	67,4	14.487,00	68,98	66,10	58,40
1994	107,3	38.495,00	165,72	106,30	120,70
1995	87,2	61.361,00	59,40	88,00	86,00
1996	78,1	108.045,00	76,08	80,40	76,00
1997	81,2	205.740,00	90,42	85,70	81,80
1998	75,3	314.230,00	52,73	84,70	71,80
1999	55,8	542.703,00	72,71	64,90	53,10
2000	50,9	675.004,00	24,38	54,90	51,40
2001	55,3	1.446.510,00	114,30	54,40	61,60
2002	44,4	1.642.384,00	13,54	45,00	50,10
2003	22,5	1.402.567,00	-14,60	25,30	25,60
2004	9,5	1.348.600,00	-3,85	10,60	11,10
2005	7,7	1.350,00	0,10	10,10	8,20
2006	11,7	1.420,00	5,19	10,50	9,80
2007	7	1.170,00	-17,61	8,80	6,30
2008	5	1,529,10	30,69	10,06	8,11
2009		1,494,50	-2,26	6,53	5,93

Kaynak: TÜİK İstatistiki göstergeler 1923-2009 ss.603,585

Tablodan görüldüğü gibi genel olarak, döviz kuru ile enflasyon oranlarının büyük ölçüde benzer trend izledikleri söylenebilir. Bilindiği gibi döviz kurlarının uzun dönem denge değeri Satınalma Gücü Paritesi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu denge değerinden sapmalarda daha çok bankacılık ve ödemeler bilançosu krizlerinin ortaya çıktığı durumlarda daha belirgin bir şekilde görüldüğü açıktır.

Şekil 1.8. Döviz Kuru ile Enflasyon İlişkileri: Satınalma Gücü Paritesi

Yukarıdaki şekilde enflasyon oranı ile kurların paralel hareketinde sapmanın 1994 ve 2001 yılında yaşanan krizlerde kendini gösterdiği gözlenmektedir. Kriz dönemlerindeki kur sıçramalarında, öncesinde uygulanan ulusal parayı değerlendirici politikaların yansımaları olduğu ve bu kriz dönemlerinde de kuru kendini düzeltme yönünde yol izlediği söylenebilir.

1.5.4. Faiz Oranı-Enflasyon

Keynesyen analizde genişletici bir para politikası sonucu faiz oranlarındaki düşme, bir talep ögesi olan yatırımları özendirmektedir. Artan yatırımlar çarpan mekanizmasıyla geliri ve buna bağlı olarak da bir diğer talep ögesi olan tüketim harcamalarını artırmakta, dolayısıyla toplam talep her iki kanaldan gelen etkilerle artmaktadır. Ekonomide bu durumda çalışma düzeyine bağlı olarak enflasyonist gelişmeler olabilecektir. Kısaca ifade etmek gerekirse, düşük faiz oranları, talebi artırıcı etkisi bağlamında enflasyonisttir.

Keynesyen analizde faiz oranlarında bir yükselme ise yatırımları ve dolayısıyla üretim ve geliri azaltıcı bir etki oluşturacaktır. Bu durum, talebin azalması ve fiyat düşüşü anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, faizlerdeki yükselmeye bağlı olarak yatırımların azalması, ekonominin üretim potansiyelini azaltarak, arzın azalmasına bağlı bir fiyat yükselme sürecini de başlatabilir.

Maliyetler açısından bakmak gerekirse, düşük faiz oranları düşük enflasyon, yüksek faiz oranları yüksek enflasyon anlamındadır. Bilindiği gibi faiz iş yapmanın bir maliyeti olduğundan, yüksek faiz oranları, tıpkı yüksek ücretler gibi, fiyatları

artıracaktır. Yüksek faiz oranları maliyetleri artırır ve bu nedenle, arz kanalından fiyatlar yükselir. Ayrıca, yüksek faiz bunu elde edenlerin gelirlerini artırdığından, harcamaların artmasına ve fiyatların talep yönünden yukarı çekilmesine neden olacaktır.

Yüksek faiz oranları maliyet ve gelirleri artırdığından, maliyet ve talep enflasyonunu genişletecektir⁵⁰.

Monetaristlere göre genişleyen para arzı, başlangıçta faiz oranlarını düşürür. Ancak, faizlerin yatırımlar üzerindeki etkisi nedeniyle, harcamalar artış gösterecektir. Harcamaların artması, gelirleri ve buna bağlı olarak kredi taleplerini yükseltir. Dolayısıyla, faiz oranları ve fiyatlar, artış trendi içine girmiş olacaktır. Böylece, ilk aşamada faiz oranlarını aşağı çeken baskının yönü, tersine çevrilmiştir. Görüldüğü gibi, düşük faiz oranları, toplam talep üzerindeki yükseltici etkisi nedeniyle sonuçta enflasyonist bir etki oluşturmaktadır.

Türkiye de, 1980 yılına gelinceye kadar enflasyon oranlarının giderek artmasına karşılık, faiz oranları en çok yüzde 20 olmuştur. Dolayısıyla, reel faizler giderek daha büyük miktarda negatif değerler almıştır. Negatif reel faizlerin en olumsuz etkisi, tasarrufların artmasını önleyerek, üretken yatırımlara kanalize olacak fonların oluşumunu engellediği görülmüştür. Bu nedenle, tasarrufları artırarak tüketim harcamalarının kısılması yoluyla enflasyonist baskının azaltılması ve firmaların sahip oldukları kaynakları daha etkin biçimde kullanmaya yönlendirilmesi ve böylece ekonomide verimliliğin artırılması amacıyla Temmuz-1980 tarihinden itibaren reel faiz uygulamasına geçilmiştir⁵¹.

Faiz oranlarının yüksekliği, üretimin ister mal, ister hizmet olsun, sermaye maliyetini yükseltir. Yüksek faiz bu açıdan bilinen iki sonuç doğurur. Bunlardan birincisi, üretimde sermayenin yerini teknolojik koşullar el verdiği ölçüde iş gücüne bırakılması.; ikincisi eğer elde edilecek net kâr yatırımları karşılamıyorsa, üretken yatırımlardan tümüyle vazgeçilmesidir. Üretken yatırımlardan vazgeçilmesinin ise, toplam arzın azalması nedeniyle enflasyonist etkilere yol açması beklenebilecek bir sonuçtur. Bu durum, Keynesyen kuram bağlamında piyasa faiz oranı (i)'nin sermayenin marjinal etkinliği (r) den yüksek olması anlamını taşımaktadır. Türkiye 1980 sonrasında bu iki süreci birlikte yaşamıştır ve yaşamaya da devam etmektedir.

⁵⁰ İlker Parasız, Makro Ekonomi Teori ve Politika, Ezgi Kitabevi, 7. Baskı, Bursa.s.426

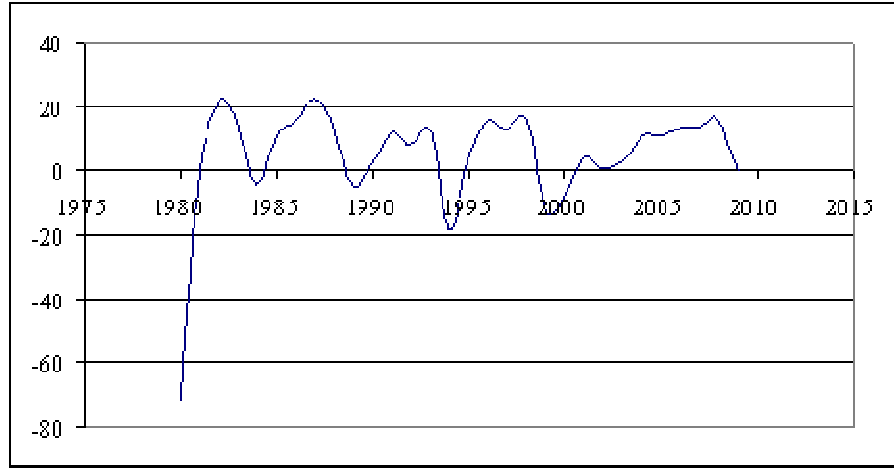
⁵¹ Orhan Morgil, "Türk Ekonomisinde Parasal Genişmeler", Ticaret Borsalar Birliği, Ankara, 1987, s.21

Tablo 1.7.1980-2009 Türkiye’de Reel Faiz Oranı, TEFE VE TÜFE rakamları

YILLAR	Faiz Oranı(Reel)	TÜFE Değişim Oranı (%)	TEFE Değişim Oranı (%)
1980	-71,3	101,40	107,20
1981	-0,4	34,00	36,80
1982	22,3	28,40	27,00
1983	14,1	31,40	30,50
1984	-4,3	48,40	50,30
1985	10,9	45,00	43,20
1986	15,9	34,60	29,60
1987	22,5	38,90	32,10
1988	12,9	73,70	68,30
1989	-4,8	63,30	63,90
1990	3,1	60,30	52,30
1991	12,1	65,90	55,40
1992	8,1	70,10	62,10
1993	12,6	66,10	58,40
1994	-18,0	106,30	120,70
1995	5,3	88,00	86,00
1996	15,6	80,40	76,00
1997	12,9	85,70	81,80
1998	16,6	84,70	71,80
1999	-12,3	64,90	53,10
2000	-7,6	54,90	51,40
2001	4,5	54,40	61,60
2002	0,7	45,00	50,10
2003	3,2	25,30	25,60
2004	11,2	10,60	11,10
2005	11,2	10,10	8,20
2006	13,6	10,50	9,80
2007	13,5	8,80	6,30
2008	16,6	10,06	8,11
2009	0,0	6,53	5,93

Kaynak: TÜİK İstatistiki göstergeler 1923-2009,s.624

Genel olarak, kamu açıklarının kapatılması amacıyla iç borçlanmaya ağırlık verilmesi sonucu yükselen piyasa faiz oranları, kredi maliyetlerinin yükselmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda, yatırımların maliyeti yükselmiş ve bu durum maliyet kaynaklı enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Tabloda, özellikle 1980 sonrasında, nominal faiz oranlarının birlikte arttıkları ve özellikle 1994 krizinde en yüksek değerine ulaştıkları görülmektedir.

Şekil 1.9. Reel Faiz Oranlarındaki Değişmeler

1.5.5. Beklentiler-Enflasyon

Monetarist kuram, uyarlanmış bekleyişler yaklaşımını benimserken, Rasyonel bekleyişler kuramı, bekleyişlerin rasyonel olduğunu ifade etmektedir. Uyarlanmış bekleyişlere göre, bekleyişler oluşturulurken, geçmiş enflasyon oranları dikkate alınmakta; buna karşılık Rasyonel bekleyişler kuramına göre, geçmiş enflasyon oranlarının yanında gelecekle ilgili tahminler de bekleyişlerin oluşturulmasında kullanılmaktadır.

Keynesyen analizde de zaman zaman beklentilere yer verilmektedir. Ancak, geçmişten çok farklı gelecek öngörülmemektedir.

Yapısal enflasyon kuramı da enflasyon bekleyişlerini, enflasyon olgusunun birikimli bir ögesi olarak görmektedir. Dolayısıyla, değişik kuramlar, enflasyonist bekleyişlerin enflasyon olgusu üzerindeki etkisini kabul etmektedirler.

Gelecek dönemlere ilişkin enflasyon beklentisi gerçekten kişilerin bugünkü davranışlarını etkilemektedir. Nitekim gelecek dönemde daha yüksek enflasyon beklentisi içinde olan ekonomik birimler, mal ve hizmet alımlarını gelecek dönemlerde daha yüksek bir fiyat ödememek amacıyla öne almakta; bu davranış biçimi yaygınlaştığında, fiyatlar üzerinde artırımcı etki oluşturmaktadır. Daha öz bir ifadeyle, enflasyon beklentileri talebi kamçılایarak enflasyon oranının yükselmesine yol açmaktadır.

Hemen her ekonomide olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de geleceğe ait tahminlerin, enflasyon beklentisinin ve psikolojik faktörlerin enflasyonun oluşup

gelişmesinde ve yayılmasında büyük rolü vardır⁵². Türkiye’de enflasyon beklentisine bağlı olarak ortaya çıkan psikolojik ortam, parasal ve reel nedenlerle yaratılan ortamın daha da güçlenmesine ve enflasyon-faiz-maliyet artışı sarmalını pekiştirerek enflasyonun kronikleşmesine yol açmaktadır.

Enflasyon beklentisine bağlı olarak, arz talep dengesizliği daha da artmaktadır. Eğer bir toplumda enflasyon konusunda yaygın bir beklenti varsa, toplam talep-arz dengesizliği olmasa bile, enflasyon kaçınılmaz olur. Çünkü enflasyon beklentisine bağlı olarak talep artarken, arz azalacak ve sonuçta piyasa fiyatı kendiliğinden yükselecektir.

Enflasyon beklentisi, aynı zamanda belirsizliği beraberinde getirmektedir. Bu belirsizlik ortamı, yatırımları olumsuz yönde etkileyerek, toplam üretimi azaltmaktadır. Bilindiği gibi, piyasa mekanizmasını güçlü ve etkin kılan en önemli öğelerden biri, ekonomik birimlerin, piyasalarda oluşan fiyatların taşıdığı bilgiyi kullanarak yapacakları üretim ve yatırım miktarlarını belirlemeleridir. Dolayısıyla, olumsuz beklentilerin yol açtığı belirsizlik ortamı, toplam arzın azalmasına neden olmakta ve bu durum arz yönlü enflasyonu beslemektedir⁵³.

Enflasyon beklentisi, geleceğe ait harcamaların bugünden yapılması isteğini güdülenmesi suretiyle satın alma gücü olarak, paraya olan talebi artırır. Bu artış piyasada sıkı bir para politikası uygulanmasa bile, para darlığı gibi bir durumun ortaya çıkmasına yol açar. Daha da önemlisi, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ve benzeri gibi nedenlerle, kısa vadeli avans mekanizmasına başvurma isteğinde olan hükümetlere, piyasaya fazla para sürme konusunda cesaret vermiş olur. Böylece para arzı artışı-enflasyon sarmalı devam eder. Enflasyon beklentisi ile paranın dolanım hızı da artar. Böylece ekonomide para miktarı dışında talebi artıran bir öge devreye girmiş olur⁵⁴.

Beklenti enflasyonu, çeşitli çevrelerin gelir çekişmelerinden beklediği enflasyon ölçüsünde pay alma yarışını vurgulayan bir kavramdır. Örneğin sendikalar, toplu iş sözleşmelerinde, bütçe ile öngörülen fiyat artışlarından aşağı bir ücret artışını kabul etmemektedir. Bu durum, sözleşmelerin enflasyon beklentilerine göre şekillenmesine yol açmakta ve sözleşme süresinin bitimine kadar söz konusu yüksek fiyatın değişmesi

⁵² Ahmet Kılıçbay, “Türk Ekonomisinde Enflasyonun Anatomisi”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No:507, İstanbul, 1984, S.179

⁵³ Gazi Erçel, “Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme ilişkisi”, İMKB Dergisi, Cilt:3, Sayı12,1999

⁵⁴ Aslan Eren, “Türkiye’nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunları”, Muğla Üniversite Yayınları, Muğla, 1998,ss.63-64

mümkün olmamaktadır. “Endeksleme” denilen bu olgu, enflasyonun düşük olduğu dönemlerde önemli fonksiyonlar üstlenmekle birlikte, yüksek kronik enflasyonun yaşandığı dönemlerde, enflasyonun yaklaşık aynı düzeyde devamına neden olarak, enflasyonu düşürmeye yönelik politikaların başarı şansını azaltmaktadır⁵⁵.

1.6. Enflasyonun Maliyeti

Enflasyonun maliyeti kavramı altı başlık altında ele alınabilir.

1.6.1. Karar Alma Sürecinde

Yüksek enflasyon nedeniyle bireylerin ve firmaların fiyat algılamaları bulanıklaşır. Yüksek enflasyon ortamında her şeyin fiyatı sürekli ve orantısız arttığı için neyin ucuz, neyin pahalı olduğunu anlamak zorlaşır. Nasıl ki ölçü sistemleri sayesinde belli bir mesafenin uzunluğu hakkında fikir sahibi olunabiliyorsa, para da mal ve hizmetlerin değeri hakkında bir fikir sahibi olmaya imkanı sağlar. Bir metrenin uzunluğunun her yıl yüzde 10 kısaldığı düşünülüğünde, mesafeler hakkında karar vermenin oldukça karmaşık bir hale geleceği ve ölçüm sistemine olan güvenin sarsılacağı açıktır. Yüksek enflasyon da aynı sonuçları doğurur. Yüksek enflasyon nedeniyle nispi fiyat değişimleri kolay ayırt edilemez, sağlıklı karar alabilmek için gerekli ve yeterli bilgi sağlanamaz. Fiyatlar, bireylerin ve firmaların ne kadar tüketip ne kadar tasarruf ve yatırım yapacaklarına dair karar vermelerine yardımcı olur. Enflasyonist ortamın yarattığı belirsizlik, bireylerin ve firmaların geleceğe ilişkin endişelerini artırarak uzun vadeli kararlardan kaçınmalarına yol açar. Örneğin, fabrika kurmak, üretim yapmak ve kâra geçmek kısa sürede gerçekleşemez. Eğer gelecek beş-on yıllık dönemde ekonominin seyri yaklaşık olarak tahmin edilemiyorsa, bu tür uzun vadeli düşünceler ertelenir veya hiç gerçekleştirilmez. Bu da, istihdamı, ülke kalkınmasını ve refahını olumsuz etkiler. Uzun yıllar süren yüksek enflasyon sonucu bireylerin karar alırken, gelecekte çok, geçmişe bakma alışkanlığı edinmeleri ve fiyatların yükseleceği yönünde beklentiye girmeleri, enflasyonun kendi kendini beslemesine yol açarak düşmesine engel olur. Enflasyon, belirsizliği artırarak bireylerin sağlıklı yatırım ve üretim kararları almalarını engeller ve uzun vadeli plan yapmaktan kaçınmalarına sebep olur.

⁵⁵ İzmir Ticaret Odası, Türkiye’de Enflasyon un Kaynakları, Sonuçları ve Çözüm Önerileri, 1996,s.8

1.6.2. Yatırım Sürecinde

Enflasyonun önceden tahmin edilemeyen değişikliklere neden olarak yarattığı belirsizlik, yatırımcının kendini garantiye almak ve riskten korunmak için fazladan bir getiri talep etmesine ve dolayısıyla reel faizlerin yükselmesine yol açar. Bu da, borçlanma maliyetlerini artırarak, üreticinin kredi taleplerini kısıtlayan ve yatırımı engelleyen bir unsur olarak ortaya çıkar; tıpkı yatırım yapmak isteyen işadamlarının bankadan alacağı borç için yüksek faiz istenmesi yüzünden yatırım kararından vazgeçmesi gibi. Yüksek enflasyon yatırımların verimliliğini de olumsuz etkiler. Enflasyonist ortam bireylerin ve firmaların birikimlerini enflasyondan korumak için üretken olmayan yabancı para, altın, gayrimenkul gibi alanlara yönlitmelerine neden olur. Enflasyon, işadamlarını ve üreticileri yatırım ve üretim yapmaktan alıkoyar. Örneğin, firmalar yeni fabrikalar açıp, yeni istihdam imkanları yaratmak gibi uzun ve emek isteyenler yerine, tasarruflarını enflasyondan daha fazla getiri sağlayabileceklerini düşündükleri yabancı para, bina, arsa gibi araçlara kaydırarak üretim yapmadan kazanç elde etmeye yönelirler. Enflasyon, bir yandan yüksek faizler nedeniyle borçlanma maliyetini artırarak, diğer yandan birikimlerin verimsiz alanlara yönelmesine yol açarak yatırımları olumsuz etkiler.

1.6.3. Kredi Piyasasında

Yüksek enflasyon, finans piyasalarının gelecekle ilgili öngörü yapabilmelerini zorlaştırarak kredi piyasasının verimliliğini ve dolayısıyla kullanılabilecek kredi miktarını düşürür. Bu da, hem tüketicilerin hem de üreticilerin özellikle uzun vadelerde kredi alabilmelerini engeller. Örneğin, Türkiye’de 25-30 yıla yayılan uzun vadeli ev kredisi alma imkanı olmadığı için genç yaşta ev sahibi olma olanağı son derecede kısıtlıdır. Enflasyon, kredi ve işgücü piyasasının verimliliğini düşürür, ülkenin rekabet gücünü zayıflatır.

1.6.4. İşgücü Piyasasında

Yüksek enflasyon işgücü piyasasının verimli çalışmasını engeller. Dengesiz bir ekonomik büyüme, işgücü talebinin de dengesiz olmasına yol açar. Halbuki fiyat istikrarının sağlandığı bir ortam, işgücü piyasasının daha istikrarlı olmasını, işten çıkarmaların azalmasını ve istihdamın artmasını sağlar.

1.6.5. Dış Piyasalarda

Enflasyonist ortam, yarattığı belirsizlikle ülkenin diğer ülkelerle rekabet edebilme gücünü zayıflatır, dış ticaret dengesini bozucu etki yapar. Diğer yandan ülkeye gelen yabancı sermayenin ağırlıklı olarak kısa vadeli olmasına yol açar ve ekonomideki kırılganlığı artırır. Sonuçta, büyümeyi ve istihdamı destekleyecek olan uzun vadeli doğrudan yatırımlar ülkeye gelmez. Bunun yerine daha çok Hot Money olarak adlandırılan ve faiz-kur mekanizmasının oluşumuna yol açan spekülasyon verimsiz fonların ülkeye gelmesine neden olur.

1.6.6. Toplumsal alanda

Yüksek enflasyonun neden olduğu belirsizlik, sosyal ve siyasi ilişkilerde kısa vadeli, çıkarıcı ve ahlaki olmayan davranışları artırır. Aslında enflasyon, sadece bireylerin birbirine olan güvenini değil, yöneticilere duyulan güveni de sarsarak yönetime olan inancın azalmasına, hatta kaybolmasına yol açar. Enflasyon, toplumun düşük gelirli kesimine daha fazla zarar verir ve yoksullaşmayı artırır. Enflasyonist ortamda tasarruf edebilme imkanı olan kesim yüksek reel faizlerden yararlanırken, toplumun gelir düzeyi düşük kesiminin bu imkanı olmadığından gelir dağılımı giderek bozulur. İnsanlar günlük hayata giderek daha az oranda katılır, yoksunluk artar. Aldatılma duygusu, toplumsal uyumun bozulması, güven unsurunun zarar görmesi, gelecekle ilgili kaygıların artması, bireylerin kendini toplumdan soyutlaması, gelir dağılımındaki bozulmanın ve adaletsizliğin artması, özellikle genç kesimin geleceğe dair umutlarının tükenmesi, enflasyonun toplum hayatında yarattığı olumsuzluklardan birkaçıdır. Enflasyon ve yarattığı istikrarsızlık özellikle genç kesimin umutlarının tükenmesine yol açar⁵⁶.

⁵⁶ TCMB, “Enflasyon”, 2004, ss.8-10

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ

Ekonomik yapının geri kaldığı Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyet yönetimine geçişte sekiz yıl ve bu sürenin son dört yılındaki Anadolu'daki ölüm-kalım savaşı, Cumhuriyet dönemindeki iktisat politikası arayışlarını ve kurumsal yapıyı derinden etkilemiştir. Bununla birlikte elde edilen başarılar veya başarısızlıklar tümüyle geçmişe bağlı değildir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadarki dönemi kapsayan geniş bir süreci resmetmekle birlikte analiz açısından bir durum saptaması niteliği taşımaktadır.

Bu saptamalar, günümüze kadarki gelişme sürecini belirli dönemlere ayırarak yapılmaktadır. Dönemleme önemli bir sorundur; incelenen ve öne çıkarılan konular açısından çok farklı şekillerde yapılabilir⁵⁷.

1920'lerden günümüze kadar Türkiye ekonomisi tarihini incelerken dört iktisat kongresinin(1923,83,93,04) de ekonomi politikalarında önemli değişimlerin yaşandığı dönemlerin başlarına rastladığı gözlenmektedir. Bu açıdan iktisat kongrelerinin ekonomik hayata yön verme işlevleri olmuştur.

Birinci İktisat Kongresinin düzenlendiği 17 Şubat 1923 tarihinde, Kurtuluş Savaşından galip olarak çıkan Türkiye, iktisadi açıdan Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı "Duyunu Umumiye" ile karşı karşıya kalan, halkın büyük çoğunluğu fakir ve eğitimsiz, sanayi kuruluşları yok denecek kadar az ve sermaye birikiminden yoksun, geri kalmış bir ülke konumundaydı. Bu Kongrenin ortaya konulan fikirler açısından o dönemin Türkiye ekonomisini yeniden inşa etmede büyük katkıları olmuştur.⁵⁸

Bizim yaklaşımımız⁵⁹, 1923'ten günümüze kadar geçen süreyi üç genel döneme (1923-1946, 1946-1980 ve 1980'den günümüze) ve bunları da genel dönemlemelerden özü itibarıyla ayıramayan ve analizi kolaylaştıran alt bölümlere ayırmaktır. Böyle bir dönemlemenin yapılmasında önemli görülen iki husus rol oynamaktadır. İlki, ulus-devlet

⁵⁷ Nadir Eroğlu, "Türkiyede iktisat Politikalarının gelişimi(1923-2003)", s.1

⁵⁸ [http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc\(20.04.2007\)](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc(20.04.2007))

⁵⁹ Söz konusu yaklaşım için Bilsay Kuruç, "Cumhuriyet Döneminde İktisat Politikaları Üzerine Gözlemler", Bilanço 1923-1998: Cumhuriyet'in 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, Cilt 2, 10-12 Aralık 1998, Ankara, ODTÜ, s. 21-32'den faydalanılmıştır.

kurma çabası ve ikincisi, dünya konjonktüründeki gelişmeler. 1923-1980 arasındaki sürecin Türkiye'deki iktisat politikalarını etkileyen ve şekillendiren unsurları ise dönem dönem hızlanan karma ekonomi ve ithal ikamesi -1930 sonrasında Keynesçilikle birleşen- ile sosyal refah devleti uygulamalarıdır. 1980 sonrası döneme damgasını vuran gelişme ise ulus-devletin yeniden yapılanması ve yeni devlet modelini bulma arayışlarının küreselleşmenin ikinci dalgası ile biçimlenmesidir.⁶⁰

2.1. 1923-1946 Dönemi

Bu dönem Mustafa Kemal'in devletçilik ilkesinin ekonomi üzerinde hakim olduğu dönemdir.

2.1.1. Dışa Açık Ekonomi: 1923-1929

Genç Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, dünya ekonomisi içinde hammadde ihracatçısı, sınai ürün ithalatçısı ve dış borçlanmalar, Duyun-u Umumiye İdaresi ile sürekli imtiyazların verilmiş olduğu bir iktisadi yapıyı devralmıştır⁶¹. 1923-1929 arasındaki yıllar devlet işletmeciliği ve müdahalelerinin asgari düzeyde tutulduğu ve piyasa şartlarında sanayileşmenin benimsendiği yıllardır. Bunda iki önemli husus rol oynamıştır. Birincisi ilk yıllardaki mevcut ekonomik tablo, ikincisi de dönem içerisindeki gelişmelerdir.

İlk yılların ekonomik tablosunu yokluklar belirlemektedir. Bu yoklukların en başında ise milli ellerde sermaye birikiminin olmaması gelmektedir. İlk yıllardaki iktisat politikalarının atmosferinde ve daha sonraki uygulamalarda bu yoklukları ortadan kaldıracak, sermaye kazançlarını milli olmayan unsurlardan milli unsurlara aktaracak, kalkınma hamlesini devlet desteğiyle ve milli özel girişimci eliyle sağlayacak milli iktisat anlayışı bulunmaktadır⁶². Dönem içinde iktisat politikalarını etkileyen iki önemli gelişme, İzmir İktisat Kongresi ve Lozan Barış Antlaşmasıdır⁶³.

Birinci İktisat Kongresi'nin düzenlendiği 17 Şubat 1923 tarihinde, Kurtuluş Savaşı'ndan galip olarak çıkan Türkiye, iktisadi açıdan Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı "Duyunu Umumiye" ile karşı karşıya kalan, halkın büyük çoğunluğu fakir ve eğitimsiz, sanayi kuruluşları yok denecek kadar az ve sermaye birikiminden yoksun,

⁶⁰ Eroğlu, a.g.e., s.1

⁶¹ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1989, s. 11-13.

⁶² Bilsay Kuruç, *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987, s.46.

⁶³ Eroğlu, a.g.e., s.2

geri kalmış bir ülke konumundaydı⁶⁴. Dolayısıyla İktisat Kongresinin iki amaçla toplandığı söylenebilir.

Birincisi, tüccar, çiftçi, sanayici ve işçi kesimlerinin kendilerine özgü sorun ve isteklerini bir bütünlük içinde belirlemek; bu isteklerin siyasal yönetim tarafından bilinmesini sağlamak. İkincisi de, yabancı sermaye çevrelerine ekonominin gelecekte alacağı biçimi ya da niteliği açıklamak. Bir başka açıdan bakıldığında, kongre ile yönetici kadronun iç ve dış sermaye kesimlerine güvence vermek istediği sonucuna varılabilir⁶⁵.

Birinci İktisat Kongresi'nde kabul edilen temel ilkeler çerçevesinde, çalışma özgürlüğü esası benimsenmiş; tekelsizliğe izin verilmemesi, “aşar” vergisinin kaldırılması, yabancı sermayeye karşı olunmayışı karar altına alınmış ve 1927 yılında çıkarılan “Teşviki Sanayi Kanunu” ile de özel teşebbüse çeşitli imkanlar sağlamıştır.

İzlenen liberal maliye politikası gereği alınan teşvik önlemlerine rağmen, beklenen kalkınmayı sağlayacak girişimci sınıf oluşturulamamıştır. Bunda şu önemli etkenlerin rol oynadığı yadsınamaz: i) Osmanlı borçlarının ilk taksit ödemesinin 1929'da başlaması; ii) 1929 dünya Ekonomik Bunalımı'nın teşvik önlemlerini etkisiz hale getirmesi; iii) Endüstriyel hizmetleri gerçekleştirecek yeni altyapı yatırımlarının yapılmamasıdır.⁶⁶

Bütün çabalara rağmen ülke arzu edilen düzeyde hızlı bir sanayileşme atılımı gösterememiştir. Bunun nedeni özellikle altyapı, sermaye, girişimci ve teknik eleman yetersizliğidir. Yabancıların belirsizlik nedeniyle yeni yatırımlara gitmemesi ve gayri-müslim azınlıkların ülkeyi terk etmesi, sınai üretimi olumsuz etkileyen nedenlerdir. Devletin sanayiye yatırım yapmak eğilimi vardır, ancak yetersiz kamu sermayesinin önemli bir bölümü demiryolu yapımı ve yabancıların elindeki demiryollarının satın alınmasında kullanılmıştır. Milli iktisat anlayışı içerisinde sermayenin yerli ellerde toplanması istenmektedir.

Bu dönemde Milli İktisat anlayışının da etkisiyle para politikasında sağlam ve istikrarlı para anlayışı hakim olurken, maliye politikasında denk bütçe ve düzgün ödeme ilkesi benimsenmiştir. Genişlemeci bir maliye politikasından titizlikle kaçınılırken, açık finansmana ve borçlanmaya sıcak bakılmamış, önce gelirin edinilmesi sonra harcanması söz konusu

⁶⁴ <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc>(20.04.2007)

⁶⁵ Y. Kepenek ve N. Yentürk, 2000 Türkiye Ekonomisi, İstanbul, Remzi Kitabevi. Ss.33-34

⁶⁶ M. Palamut ve F. Giray, 2001, “Cumhuriyet Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Uygulanan Politikalar.” Yeni Türkiye Dergisi. s.23

olmuştur. Bu dönemde zaten merkez bankasının bulunmayışı kağıt para arzının artırılması ihtimalini de ortadan kaldırmıştır. Para ve kredi faaliyetlerini düzenleyecek bir milli bankanın kurulmasına ilişkin İzmir İktisat Kongresi'nde başlatılan faaliyetler ancak 11 Haziran 1930'da 1715 Sayılı yasayla T.C. Merkez Bankası'nın kurulmasıyla sonuçlanmıştır⁶⁷.

Tablo 2.1. Türkiye'nin 1923-1929 MG, KBGSMH, Büyüme ve Emisyon Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon TL)	KBGSMH(\$)	Reel Büyüme	Emisyon Hacmi (Milyon TL)	Enflasyon
1923	953	47,5	0,0	159	4,77
1924	1.204	50,3	14,9	161	16,42
1925	1.526	63,2	12,8	165	7,91
1926	1.651	64,3	18,2	153	1,64
1927	1.471	55,2	-12,8	153	-12,19
1928	1.633	59,6	11,0	153	-0,01
1929	2.073	70,5	21,6	159	6,29

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, Ekonomi Politikası , Om Yayınevi, İstanbul 2000, ss.102-107., M.A.Aysan, Atatürk ün Ekonomi Politikası , Toplumsal Dönüşüm Yayınları , İstanbul, 2000, s .174.

2.1.2. Devletçilik: 1930-1939

1930 ve 1931 yılları korumacı-devletçi iktisat politikalarının hakim olduğu döneme geçişi temsil eden yıllardır. Dünya ekonomisinin girdiği büyük bunalım yıllarında Türkiye ekonomisi dışa kapanarak devlet eliyle bir sanayileşme hamlesine girmiştir. Krizin hammadde fiyatlarını sanayi fiyatlarından daha çok düşürmesi sonucu, bir önceki dönemdeki serbest ticaret-açık kapı politikalarının sürdürülmesinin dış ticarete yaratacağı olumsuz gelişmeler sezilmiştir. 1929'da Lozan'ın sınırlamalarının da son bulmasıyla, ithalatı denetleyen koruma önlemlerine başvurularak koruma duvarları altında eskiden ithal edilen sınai tüketim mallarında ithal ikameci yatırımlara gidilmiştir. Böylece bunalım döneminde az gelişmiş ülkelerin sanayisiz yapıyı değiştirmeye yönelik ilk adımlarına Türkiye de katılmıştır.

Devletçi iktisat politikaları iki şekilde yürütüldü. İlki devlet işletmeciliği, ikincisi de fiyat mekanizması, dış ticaret gibi konularda iktisadi yaşamın kontrol yoluyla düzenlenmesi. Bu kapsamda bir dizi kanun ve düzenleme çıkarıldı.

1930-1939 yılları genel olarak değerlendirildiğinde, dünya ekonomisi krizin etkileri ile uğraşırken ve geri kalmış ülkelerin birçoğunu da bu bunalıma çekerken, Türkiye'nin bir

⁶⁷Suat Oktar, "Cumhuriyet'in Başında Parasal Sorunlar ve Merkez Bankasının Kurulması", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XIV, Sayı 2, 1998, s.244-251.

ölçüde krizin dışında kalmayı başardığı ve sanayileşme adına önemli adımlar attığını söylemek mümkündür. Bunu da mümkün olduğu kadar dışa kapalı bir iktisat politikası ışığında ve kamunun sanayi teşebbüslerinin yatırımlarını planlama çabaları ile gerçekleştirmiştir.⁶⁸

Tablo 2.2. Türkiye'nin 1930-1939 MG, KBGSMH, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	Milli Gelir (Milyon TL)	KBGSMH(TL)	Reel Büyüme	Emisyon Hacmi (Milyon TL)	Enflasyon
1930	1.581	109,0	2,2	163	-7,88
1931	1.392	94,0	8,7	159	-5,44
1932	1.171	78,8	-10,7	164	-2,56
1933	1.141	74,0	15,8	161	-10,66
1934	1.216	77,0	6,0	165	-1,55
1935	1.310	82,0	-3,0	170	-7,15
1936	1.695	104,0	23,2	179	0,31
1937	1.807	109,0	1,5	169	1,56
1938	1.896	112,0	9,5	194	-0,39
1939	2.063	119,0	6,9	0	1,4

Kaynak:Kemal Yıldırım ve Doğan Karaman, *Makroekonomi*, Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı, Yayın No: 145, 2001, s.15, M.A.Aysan, *Atatürk ün Ekonomi Politikası* , Toplumsal Dönüşüm Yayınları , İstanbul 2000, s .174.

2.1.3. Savaş Yılları: 1940-1945

1940-1945 yılları savaş yıllarıdır. Bu dönemde, savaşın çıkması ile birlikte seferberlik havasına giren Türkiye’de, faal nüfusun önemli bir kısmının silah altına alınması ve devlet bütçesinin giderek artan oranının savunma giderlerine ayrılması, kısaca 1940-1945 arasında ülkenin bir savaş ekonomisine girmesi söz konusudur.

Dönemin tümü dikkate alındığında temel ve ara malların dağıtımının devlet eliyle yapıldığı; resmen özel ticarete bırakılan alanlarda ise Milli Korunma Kanunu’nun⁶⁹ öngördüğü polisiye tedbirlerinin ve fiyat kontrollerinin uygulandığı

⁶⁸ Eroğlu,a.g.e., s.3

⁶⁹1940 yılında kabul edilen kanun ile hükümet, sanayi ve maden kuruluşlarının neleri, ne miktarda üreteceği ve bu hedeflere ulaşmak için işletmelerde yapılması zorunlu değişiklik ve genişletmeleri saptamaya ve bunları kontrol etmeye yetkili kılındı. Hatta söz konusu zorunlu önlemlere uymayan kurumlara devletin bizzat el koyması ve işletmesi benimsendi. İç ve dış ticarete sıkı sınırlamalar getirilerek fiyat kontrolleri ve tespiti için birçok önlem alındı ve çoğu halde devletin bizzat ithalat yapabileceği kabul edildi. Söz konusu önlemlerin değişen şartlara uygun hale getirilmesi için de getirilen yeni kanunlarla Milli Korunma Kanunu’nun üzerinde değişiklikler yapıldı.

söylenebilir. Varlık vergisinin⁷⁰ de aynı doğrultuda uygulandığı belirtilmelidir⁷¹. Savaş ekonomisinin gerektirdiği koşullar içinde bu önlemlerin kaçınılmaz olmakla birlikte, karaborsa, vurgun ve spekülasyon ortamını da beraberinde getirdiği, bu ortam içinde Türkiye’de kapitalizmin gelişmesinde önem taşıyan sermaye birikimi rejimine de yol açtığını vurgulamadan geçemeyeceğiz⁷². Varlık Vergisi Kanunu 1942 yılında gördüğü yoğun tepkiler nedeniyle yürürlükten kaldırılmıştır.⁷³

Tablo 2.3. Türkiye’nin 1940-1939 MG, KBGSMH,Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon TL)	TEFE Değişim Oranı(%)	TÜFE Değişim Oranı(%)	Reel Büyüme
1940	2.403	22,7	9,6	-4,9
1941	2.992	40,7	19,7	-10,3
1942	6.196	92,1	68,0	5,6
1943	9.232	74,0	44,1	-9,8
1944	6.685	-22,8	2,7	-5,1
1945	5.470	-54,1	3,6	-15,3

Kaynak: Kemal Yıldırım ve Doğan Karaman, Makroekonomi, Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı, Yayın No: 145, 2001, s.15, M.A.Aysan, **Atatürk ün Ekonomi Politikası** , Toplumsal Dönüşüm Yayınları , İstanbul, 2000, s .174.,DİE, İstatistiki Göstergeler-1923-2007,s.674.

2.2. 1946-1980 Dönemi

Bu yıllar da üç dönem halinde ele alınabilir

2.2.1. Yeni Dünya Düzeni (Serbest Dış Ticaret): 1946-1960

Savaşın bitmesi ve tüm dünyada liberal politikaların etkin olmaya başlamasıyla birlikte Türkiye’de de bazı değişiklikler olmaya başlamıştır.

Türkiye’de tek partili rejimden çok partili parlamenter rejime geçiş yılı olan 1946 yılı, iktisadi yapıdaki dönüşümlerin de başlangıcı sayılabilir. Savaş sırasında İsmet İnönü’nün Türkiye’nin savaşa girmesini önlemesi ve Fransa ve İngiltere ile ilişkileri sürdürmesi, bundan sonra da ilişkilerin batı ile devam ettireceğini gösteriyordu. Bu oluşum çok partili sisteme

⁷⁰1942’de kabul edilen Varlık Vergisi ile de servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden bir defaya mahsus vergi alınması söz konusu olmuştur.

⁷¹1944 yılında Varlık Vergisi’nin yürürlükten kaldırılmasından bir yıl sonra Toprak Mahsulleri Vergisi konulmuştur. Aşara benzer bir yapıya hakim olan Toprak Mahsulleri Vergisi, toprak ürünleri üzerinden hesaplanıp aynen veya parasal olarak tahsil edilmiştir

⁷²Korkut Boratav, *Türkiye’de Devletçilik*, Savaş Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 1982, s. 217-267.

⁷³ <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc>. s.3 (20.04.2007)

geçmeyi zorunlu hale getiriyordu. Bunun ekonomik anlamdaki yansıması ise devletçilikten ayrılıp liberal ekonomiye yönelmeydi.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, özellikle ticaret sermayesi birikiminin hızla artması ve bu kesimin iç ve dış etmenlerin de katkısıyla toplumsal ve ekonomik gelişmelerde ön plana çıkması, dönüşümün belirleyici özelliği olmuştur. Bu özellik, tarım kesiminde hızlı makineleşme, yeni alanların tarıma açılması, fiyat destekleme politikaları ile kırsal kesimin pazara yönelmesi ile destek kazanmıştır⁷⁴.

Kırsal alanın pazara açılması ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada esen tüketim rüzgarları ve bundan Türkiye'nin de etkilenecek yerli tüketim kalıplarını değiştirmeye başlaması, iç pazarın genişlemesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan 1929 yılına kadar gözlenmiş olan ekonomide serbest dışa açık politikaların 1946 yılından itibaren, fakat farklı bir ortamda yeniden gündeme geldiği söylenebilir⁷⁵.

1946 yılında yapılan devalüasyon ile TL'nin değeri yüzde 53,6 oranında düşürülerek 1 Amerikan Dolar karşılığı 2,80 TL olarak kur sabitlenmiştir. Bu dönemde yapılan devalüasyonun nedeni, savaş sonrası uluslararası fiyat düzeylerine ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlayarak ihracatı artırmaktır. Ancak, bu devalüasyon istenilen sonuçları vermemiş; ithalattaki aşırı artışlar, birikmiş olan döviz rezervleri ve daha sonra dış yardımlarla finanse edilerek 1953 yılına kadar sürmüştür.

Türk ekonomisini dar kalıplardan ve kısır kaynaklardan kurtarmak için 1947 yılında liberal karakterde bir Kalkınma Planı (1948-1952) hazırlanmıştır. Bu planda özel kesime büyük önem verilmiştir. Planın 1948-1952 dönemi için öngördüğü toplam harcama miktarında en büyük payı yüzde 44 ile ulaştırma almıştır. Bu dönemde ulaştırma sektöründe ağırlık verilen kesim demiryollarından ziyade karayolları olmuştur.

Tarım ve tüketim malları sanayine önem veren, özel girişimin öncülüğünü savunan ve dış ticaret ile kambiyo rejimlerinde serbestleşmeyi öngören bu stratejiler, 1947 yılında üye olunan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların görüşleriyle de uyumluydu. Yine de, 1947 yılından itibaren askeri ve 1948 yılından itibaren ekonomik yardımlar alan Türkiye'nin 1945-1950 yılları arasında reel GSMH'sinde istenilen büyüme sağlanamamıştır.

⁷⁴Kepenek-Yentürk, a.g.e, s. 80, 81.

⁷⁵K. Boratav, Türkiye İktisat Tarihi, s. 74.

1950-1953 döneminde gerek tarımda, gerekse sanayileşmede önemli gelişmeler sağlanmıştır. Tarımın makineleşmesi, kredi imkanları ve tarım için belirlenen yüksek fiyat politikası ile birlikte iklimin elverişli olması, bu dönemde tarım üretimini artırmıştır. Aynı zamanda, yabancı sermaye girişini kolaylaştırıcı uygulamalar, para arzının artırılması, ithalatın sınırlandırılması ve dış krediler ile yardımlar sayesinde de hızlı bir gelişme gözlenmiştir. Bu dönemde, büyük kamu yatırımlarına ağırlık verilmiştir.⁷⁶

Dönem içinde, özellikle de 1950’de Demokrat Parti’nin iktidar olmasından 1954 yılına kadar, dışa kapalı ve korumacı, içe dönük iktisat politikaları hızla terk edilmiş; serbest dış ticaret rejimi benimsenerek, dış pazarlara yönelik bir kalkınma anlayışı izlenmiştir. Ancak, ithalat artışının dış açıkları kronik hale getirmesiyle, ekonomik yapı dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarına dayanarak ayakta durabilen bir duruma gelmiştir.

Kronikleşen dış açıkların finanse edilme biçimi ise döviz bağımlılığı koşullarının yaratılma sürecini hızlandırmada büyük rol oynamıştır. Bu yıllarda her yıl dış açık verilmeye başlanmasına rağmen, ülkeye verilen dış yardımlar döviz kıtlığı koşullarının oluşmasını bir süre engellemiştir. Bu süreç ise ilerde döviz bağımlılığını giderek belirgin hale getirmiştir.

1954 yılından itibaren gerek dış ticarete, gerek tarım sektöründe meydana gelen tıkanmalar sonucunda, tarıma ve dış ticarete dayalı sanayileşme politikası terk edilerek, yerine sanayileşmeye öncelik veren korumacı, ithal ikamesine yönelik politikalar tercih edilmiştir. Türkiye bu dönemden itibaren iç pazara yönelik, tüketim malları üretimini ön plana çıkaran bir ithal ikameci sanayileşme sürecinde yol almaya başlamıştır.

İthal ikameci sanayileşmenin uygulandığı dönemin ikinci yarısında da enflasyon oranı düşürülemedi, dış ticaret açıkları kapatılamamıştır. 1958 yılına doğru Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı, dış yardımların gereken düzeyde sürdürülebilmesi için bir istikrar programının uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür. Türkiye dış yardımların kesilmesini göze alamadığından, 4 Ağustos 1958’de istikrar programını uygulamaya koymuştur.

Programla devalüasyon yapılmış, dış ticaret rejimi yeniden düzenlenmiş, para arzı kontrol altına alınmış, KİT ürünlerinin fiyatları yükseltilmiştir. Ancak bu yıllarda devalüasyon ve KİT fiyatlarının yükseltilmesi fiyatlar genel seviyesinin hızla yükselmesine yol açmış, fiyat artışları 1959 yılında da devam etmiştir. Sonuç olarak

⁷⁶ <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc>. ss.3-4(20.04.2007)

1958 istikrar programı da enflasyonu önlemede ve ödemeler dengesi açıklarını gidermede başarılı olamamış ve 1959 yılında ekonomide bir durgunluk baş göstermiştir.⁷⁷

Tablo 2.4. Türkiye'nin 1946-1960 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon TL)	Reel Büyüme	TEFE Değişim Oranı(%)	TÜFE Değişim Oranı(%)	M2 (MilyonTL)
1946	6.858	31,9	104,4	-1,0	0
1947	7.543	4,2	1,1	-1,5	0
1948	9.493	4,2	7,5	2,4	0
1949	9.054	-5,0	8,0	8,1	1.556
1950	9.694	9,4	-10,2	-4,4	1.774
1951	11.644	12,8	6,2	0,2	2.201
1952	13.389	11,9	1,0	5,1	2.576
1953	15.607	11,2	2,9	3,8	3.182
1954	15.915	-3,0	10,3	9,5	3.617
1955	19.117	7,9	7,6	12,2	4.511
1956	22.047	3,2	16,5	9,9	5.697
1957	29.310	7,8	18,9	11,9	7.262
1958	35.000	4,5	14,8	15,8	7.873
1959	43.670	4,1	19,8	24,4	9.232
1960	46.664	3,4	5,4	5,2	10.044

Kaynak: TÜİK İstatistik göstergeler 1923-2007 s.732, <http://www.belgenet.com/eko/buyhiz.html> (30.06.2008)

2.2.2. Planlama ve İthal İkamesinde Birinci Aşama:1960-1970

1950-1960 yıllarını kapsayan on yıllık dönem boyunca muhalefetin de etkisiyle sürekli, iktidarın plansız uygulamalarının yarattığı olumsuz gelişmelerden söz edilmiş; bu durum kamuoyunda bir planlama özlemi doğurmuş ve Türkiye’de tüm sorunların planlama ile çözülebileceği kanısı uyanmıştır. İç ve dış çevrelerde ekonominin bir makro plana bağlanması fikri savunulmaya başlanmıştır. Bu dönemde planlamayı savunan kesimlerin başında sivil ve askeri bürokratlar gelmektedir. Ayrıca yine bu dönemde planlamaya taraftar diğer bir kesim de sanayicilerdir. Sanayiciler için yeniden sanayileşme hamlesinin başlamasının temel koşulu ekonomik istikrarın sağlanması idi. Ekonomik istikrarın da planlama ile gerçekleşeceği düşüncesindeydiler. Dış kredi çevreleri de aynı şekilde Türkiye ekonomisinin makro bir planla yürütülmesini istiyorlardı.

⁷⁷ Eroğlu, a.g.e, ss.4-5

Bu dönem kapitalist sistemi benimsemiş ülkelerde Keynesci politikaların inanç ve güvenle uygulandığı, kamu iktisadi faaliyetlerinin ve demokratik planlamacılığın revaçta bir dönemdir. İktisadi kalkınma ve büyüme konuları ön plandadır. Yeni gelişen ülkeler(YGÜ) için planlı kalkınma modeli modadır. Fransa, İsveç gibi gelişmiş ülkelerde de demokratik planlar uygulamaya konulmuştur.⁷⁸

27 Mayıs 1960 tarihinde Silahlı Kuvvetler ülke yönetimine el koyduğunda ekonomi 1958 bunalımından çıkmıştır. Ancak, 1950'lerin sonunda yaşanan maliye ve dış ödemeler dengesizliklerinin yarattığı piyasa kıtlıkları iktisadi plan konusunu iyice gündeme oturtmuştur⁷⁹. Ekonomiyi planlara bağlamak, yatırımları planlarla yürütülmesi Demokrat Parti'nin siyasi anlayışına ters düşmesine rağmen, ABD ve dış yardım kuruluşlarının çevre ülkelerin içe dönük sanayileşme modelinin işleyebilmesi için planlamanın gerekli olduğu yönündeki telkinleri, dış yardımların tehlikeye düşmesi olasılığı karşısında Türkiye'yi dönemin siyasi iktidarı tarafından bir Koordinasyon Bakanlığı'nın kurulmasına kadar götürmüştür⁸⁰. Bu açıdan bakıldığında, planlı bir ekonomiyi dış borç veren çevreler de istemektedir. Verilen borçların geri alınması açısından, dış borçlanma ve yabancı sermaye girişi, ekonominin belirli programlara göre düzenlendiği güvenilir ve açık bir ortamı gerektirmektedir. Nitekim daha sonra Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlanmasına katkıda bulunacak olan Tinbergen, incelemeler yapmak üzere Türkiye'ye gelmiş ve bir iktisadi danışma kurulu kurulmuştur.⁸¹ Söz konusu gelişmeler 1960 sonrası planlamanın çekirdeğini oluşturmuştur.

1961 yılında hazırlanan bir kanunla Devlet Planlama Teşkilatı(DPT) kurulmuştur. Kuruluş, kalkınma Planlarını hazırlamak ve yürütmekle görevlendirilmiştir. Böylece 1962'den itibaren planlı kalkınma dönemi başlamıştır.⁸²

Milli Birlik Hükümeti'nin desteğini alan ve bir süper bakanlık hüviyetine bürünen DPT'nin vasıtasıyla bu dönem içerisinde KİT'lerin Merkez Bankası tarafından para basılarak finanse edilmesine son verilmiş, yine KİT'lerin birbirlerine olan borçları temizlenerek kamu kuruluşlarının Merkez Bankası'na olan net borçları Hazine'ye devredilmiştir⁸³.

⁷⁸ Hüseyin Şahin, Türkiye Ekonomisi(Tarihsel Gelişimi-Bu Güncü Durumu),Bursa-2007,ss.133-135

⁷⁹Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, 2001, s. 121.

⁸⁰Serdar Turgut, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi*, Ankara 1991, s. 185.

⁸¹Tunç Tayanç, *Sanayileşme Sürecinde 50 Yıl*, Milliyet Yayınları, 1973, s. 139.

⁸² Şahin,a.g.e.,s.135

⁸³Yenal, a.g.e., s. 126.

1960'lı yılların sonuna doğru KİT'lerin Merkez Bankası'ndan borç alma yolu kapanmış olmasına rağmen, hükümetin para basarak gelirlerinin üstünde harcama yapması ve popülist amaçlarla sübvansiyon dağıtma geleneğini devam ettirmesi, ayrıca dış borçlar konusunda yaşanan olumsuzluklar, 1950'lerin sonunda yaşanan sürecin tekrar ortaya çıkmasına neden olmuştur⁸⁴.

1960'lar planlama çerçevesinde ithal ikameci sanayileşme stratejisinin temel hedefleri doğrultusunda başarılı sayılacak uygulamaların yaşandığı yıllar olmuştur. İthal ikameci sanayileşme politikası her ne kadar yoğun devlet müdahalesini zorunlu olarak içinde barındırsa da bu noktada müdahaleler daha çok özel kesimin sermaye birikim koşullarının sağlanmasına yönelik olmuştur.

Tablo 2.5. Türkiye'nin 1960-1970 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon TL)	Reel Büyüme	TEFE Değişim Oranı(%)	TÜFE Değişim Oranı(%)	M2 (MilyonTL)
1961	49.536	2,0	2,9	1,3	11.118
1962	57.593	6,2	5,7	3,8	12.125
1963	66.801	9,7	4,2	6,5	13.738
1964	71.313	4,1	1,2	0,8	15.797
1965	76.726	3,1	8,1	6,7	19.085
1966	91.419	12,0	4,8	5,5	23.442
1967	101.481	4,2	7,6	6,3	27.101
1968	163.893	6,7	3,2	4,1	31.398
1969	183.356	4,3	7,2	5,7	36.566
1970	207.815	4,4	6,7	11,8	44.300

Kaynak: TÜİK İstatistik göstergeler 1923-2007 s.598,674,732

2.2.3. İthal İkamesinde ikinci Aşama: 1970-1980

Türkiye ekonomisi 1960'lı yılların sonuna kadar tarım, hizmetler, sanayi ve diğer sektörlerde önemli gelişmeler kaydetmiştir. Fakat bu gelişmelerin büyük bir bölümü dış borçlardan karşılanmıştır. Böyle bir gelişme stratejisinin ekonomiyi eninde sonunda büyük bir darboğaza sürükleyebileceği kolayca tahmin edilebilir. 1970 yılında söz konusu darboğazı aşabilmek, iç kaynakların etkin kullanımını sağlamak ve yeni kaynaklar yaratmak amacıyla, dönemin hükümeti, bir yandan Finansman Kanunu ile yeni vergi düzenlemelerine giderken, bir yandan da ihracatın sürekli olarak plan ve programlarda gösterilen hedeflerin altında

⁸⁴Yenal, a.g.e., s. 129.

kalması nedeniyle %66,6 oranında devalüasyon yaparak Türk Lirası'nın değerini düşürmüştür.

Devalüasyondan sonra hızlanan ihracat ve yurtdışındaki işçilerin gönderdiği paraların sonucu döviz rezervleri artmış, fakat daha sonraki yıllarda özellikle petrol fiyatlarındaki yükselme sonucu artan döviz gereksinimleri ve ihracatın gerilemesi nedeniyle rezervler kısa sürede erimiş, ithalatı karşılamak için aşırı bir şekilde borçlanmaya gidilmiştir.

Borçlanmanın kolayca yürütülebilmesi için dış ticaret ve kambiyo rejimlerinde yeni ayarlamalara gidilmiş, dış kaynak bulabilmek için daha önce kullanılmış olan yöntemler tekrar güncelleştirilmeye çalışılmıştır (Türkiye'de DÇM⁸⁵ gibi).

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, Türkiye uzun bir süre ithal ikame sanayileşme politikası izlemiştir. 1954 yılı ve sonrasındaki döviz bunalımı yıllarında, ithal ikamesi sermaye birikiminin en önemli kaynağı olmuştur. 1960 sonrasında ise, ithal ikamesi, planlar ve diğer yasal ve kurumsal düzenlemelerle resmileşmiştir. Türkiye ekonomisi, ithal ikamesinin birinci aşaması sayılan ve birinci plan dönemini kapsayan 1963-1967 döneminden sonra, 1970'li yıllardan itibaren ithal ikamesinin ikinci aşaması olan ara ve sermaye malları ikamesi aşamasına geçmiştir. Dönem boyunca petrol krizinin yarattığı olumsuz gelişmelere rağmen stratejide herhangi bir değişiklik olmamıştır⁸⁶. Ancak, dönemin sonunda ithal ikamesinin büyümeye olan katkısının negatif olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ekonominin ithalata olan bağımlılığı da artmıştır.

Türkiye'de, ithal ikamesi kapsamında yürütülen korumacı ve popülist politikalar, ülkeyi üretmeden tüketir hale getirmiş ve bu tüketim yapısı ısrarla sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu şekildeki bir yapılanma nedeniyle, özel kesim daha kârlı bulduğu iç pazara yönelmiş, ithalata bağımlılık giderek artmış ve ithal ikamesinden beklenen dışarıyla rekabet edebilecek ve ihracata yönelebilecek bir sanayi yapısı kurulamamıştır. Dönem içerisinde, işçi dövizleri, DÇM ve kolay bulunabilen kısa vadeli dış borçlar, söz konusu yapıyı 1979'a kadar

⁸⁵Dövizle çevrilebilir Türk Lirası mevduat hesapları (DÇM), Türkiye ekonomisinin gündemine 9 Haziran 1967 tarihli ve 1267 numaralı kararnameyle girmiştir. Bu hesapların niteliği, ülke içinde ve dışında oturan gerçek ve tüzel kişilerin ülkeye getirmek zorunda oldukları yetkili bankalar nezdindeki konvertibl dövizler karşılığında açtıkları hesaplar olmalarıdır. Devletin kur garantisi tanıdığı bu hesaplarda bulunan dövizler yetkili banka tarafından T.C. Merkez Bankası'na devredilir. Hesap sahibi istediğinde kendisine Türk Lirası kredisi verilir ya da isterse döviz olarak çekebilir.

⁸⁶Ziya, Öniş, *Türkiye'de Dış Ticaret Politikaları ve Dış Borç Sorunu, 1980-1988*, İTO Yayın No: 1989-33, İstanbul 1989, s. 6.

taşımıştır⁸⁷. Ancak bu yıllarda, yeni petrol zamları, vadesi gelen dış borçlar ve siyasal istikrarsızlıklar ülkeyi tam bir çıkmaza sokmuştur.

Tablo 2.6. Türkiye'nin 1971-1980 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon TL)	Reel Büyüme	TEFE Değişim Oranı(%)	TÜFE Değişim Oranı(%)	M2 (MilyonTL)
1971	261.073	7,0	15,9	21,8	56.600
1972	314.140	9,2	18,0	15,3	70.900
1973	399.089	4,9	20,5	15,8	90.300
1974	537.678	3,3	29,9	15,4	113.300
1975	690.901	6,1	10,1	19,0	146.600
1976	868.066	9,0	15,6	16,4	181.200
1977	1.108.271	3,0	24,1	22,5	243.600
1978	1.645.969	1,2	52,6	53,3	328.100
1979	2.876.523	-0,5	63,9	62,0	527.700
1980	5.303.010	-2,8	107,2	101,4	881.900

Kaynak: TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2007 s.598,674,732

2.3. 1980'den Günümüze

1980 yılı Türkiye ekonomisi açısından hayli önemli yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 1960 sonrası uygulanan planlı ekonomiden, 24 Ocak Ekonomik Kararlarıyla artık piyasa ekonomisinin mantığına göre şekillenen bir ekonomik sisteme geçilmiştir. Öte yandan Özellikle 1990'dan sonra ekonomi Kamu kesiminin gerek içeriden gerekse dışarıdan büyük oranlarda borçlanması ve bunun sonucunda döviz rezervlerinin hızla erimesi yeni bir ekonomik istikrar programını gündeme getirmiştir. Bu amaçla 5 Nisan Kararları olarak ekonomi tarihimizde yer bulan ekonomik istikrar kararları alınmıştır. Sözü edilen 5 Nisan Kararları kısmen hedeflerine ulaşmış, fakat amaçlarını tam olarak gerçekleştirememiştir. Bu gelişmeler Türkiye ekonomisinde piyasa ekonomisinin teorik uygulamalarının birer sonuç yansımasıdır.⁸⁸

⁸⁷ Dönem sonunda, krizin kapıyı çalmasının nedeni de ithal ikameci yapının işçi dövizleri ve Döviz Çevirilebilir Mevduat gibi dış kaynaklar bulunduğu sürece sürdürülmesi, üretken alanlara yönelinmemesi ve aslında çok daha önce kapıyı çalmış olan krizin bu şekilde geçirilmesi (Şevket, Pamuk, "İthal İkamesi, Döviz Darboğazları ve Türkiye, 1947-1979", *Kriz, Gelir Dağılımı ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu*, içinde, 2. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 1987, s. 37-69).

⁸⁸ Salih Öztürk, Deniz Özyakışır, "Türkiye ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Değerlendirilmesi", s.18

2.3.1. 1980-1990 Dönemi: 24 Ocak Kararları

Türkiye'nin ithalatında önemli bir kalem olan petrol fiyatının yükselmesi döviz ihtiyacını önemli ölçüde artırırken buna bir de dış borç bulmada karşılaşılan sorunlar eklenince, Türkiye üretimde kullanılan girdilerini ithal edememeye başlamış, temel mallarda ortaya çıkan kıtlıklar ise karaborsa ve kuyrukları doğurmuştur.

Ekonomideki bu tıkanmanın aşılabilmesi için yeni dış kaynak arayışına girilmiştir. Dünya Bankası, IMF gibi dış kaynak sağlayan kuruluşlar, bu yardımları ekonomide yapısal bir dönüşüm yapılması şartına bağlamışlardı. Bunun üzerine 1980 yılında bu yapısal dönüşümleri de içeren "24 Ocak Kararları" olarak anılan bir dizi önlem uygulamaya konuldu. 24 Ocak Kararları her ne kadar kararlılık önlemleri gibi algılsa da yeni bir dönüşümün temel taşlarını koyarak kalıcı öğeler taşımaktadır.

Söz konusu önlemlerle "ithal ikameci" kalkınma politikasından "ihracata yönelik" kalkınma politikasına geçilmiş, 80'li yıllar boyunca bu kararlara çeşitli eklemeler yapılmış, değişikliklere gidilmiş fakat ana tema değiştirilmemiştir⁸⁹. Yapılan düzenlemelerle, ekonominin dışa açılması, piyasa mekanizmasının geliştirilmesi, kamu kesiminin sınırlanması, enflasyonun kontrol altına alınması, yabancı sermayenin teşviki hedeflenmiştir.

Tablo 2.7. Türkiye'nin 1981-1990 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon TL)	Reel Büyüme	TEFE Değişim Oranı(%)	TÜFE Değişim Oranı(%)	M2 (MilyonTL)
1981	8.022.745	4,8	36,80	34,00	1.637.200
1982	10.611.859	3,1	27,00	28,40	2.554.200
1983	13.933.008	4,2	30,50	31,40	3.288.400
1984	22.167.740	7,1	50,30	48,40	5.179.000
1985	35.350.318	4,3	43,20	45,00	8.145.500
1986	51.184.759	6,8	29,60	34,60	12.173.200
1987	75.019.388	9,8	32,10	38,90	17.648.000
1988	129.175.104	1,5	68,30	73,70	27.194.200
1989	230.369.937	1,6	63,90	63,30	47.139.200
1990	397.177.547	9,4	52,30	60,30	71.569.600

Kaynak: TÜİK İstatistik östergeler 1923-2007 s.598,677,732,599

⁸⁹Bu düzenlemeler içerisinde İhracat teşvikleri, ihracatta vergi iadesi, günlük kur ayarlamasına geçilmesi, ithalatta liberalizasyon, Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı ve daha sonra 1989 yılında yabancı sermaye giriş ve çıkışlarının tamamen serbest bırakıldığı 32 sayılı karar, Katma Değer Vergisi, faizlerin serbest bırakılması, bankalararası para piyasasının faaliyete geçmesi ve Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemlerine başlaması sayılabilir.

2.3.2. 1990-1995 Dönemi: 5 Nisan Kararları

1984-1989 yılları arasında Türkiye ekonomisinde bir genişleme dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde Batı ekonomilerinde meydana gelen canlanma, Türkiye'nin izlediği ihracata dayalı büyüme stratejisi ile de örtüşerek ihracatın artmasına neden olmuş ve Türkiye ekonomisi bir genişleme sürecine girmiştir. Fakat 1990'a gelindiğinde dış dünyada iki önemli gelişme Türkiye ekonomisini doğrudan etkilemiştir. Bunlar, İran-İrak savaşının sona ermesi ve 1990 Körfez Krizidir. Bu iki dış gelişme Türkiye için önemli iki pazarın kaybolmasına neden olmuştur. Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren ve etkileyen bu iki gelişmeye ek olarak dünya ekonomisinde de bir daralma süreci yaşamıştır. Tabi ki, bunların hepsi birlikte Türkiye'nin ihracatı üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Ülke içinde kamu açıklarının enflasyon üzerinde yarattığı baskı ve izlenen kur politikası ile diğer ekonomik kötü gidişat⁹⁰ 1994 krizine götüren ortamı hazırlamış ve Nisan ayında ekonomik tedbirlerin alınması kaçınılmaz olmuştur.

Söz konusu program sıkı maliye politikası ile sıkı para politikası esasına dayalı ortodoks; ücret artışlarının bütçe ödenekleri ile sınırlı tutulduğu, KİT ürünlerinin fiyatlarının önce artırılıp 6 ay sabit tutulduğu heterodoks politikalar içeren karma bir yapıya sahiptir⁹¹.

Dönemin koalisyon hükümeti 5 Nisan kararlarını alırken temel sorun olarak, kamu finansmanında yaşanan dengesizliği görmüş ve tedbirlerini o yönde almıştı. Buna göre kısa dönemde, yatırım ve cari harcamalar kısılacak ve geçici vergiler kanalıyla kamu dengesi kısa dönemde tutturulacaktı. Bu amaca kısmen de olsa 1994 yılı içinde ve 1995 yılının ortalarına kadar ulaşıldı. Ancak erken seçim dolayısıyla harcamaların tekrar artırılması ve ek gelirlerin sağlanamaması ile başlanılan noktaya geri dönüldü. TCMB'nin ve Hazine'nin disiplini bozuldu. IMF, erken seçim kararının alınması ile ekonomideki kontrolü bıraktı.

⁹⁰ 4 Şubat Kararları sonrası 1988-89 yılında gözlenen durgunluğun önlenmesi için dünyada daha önce uygulanmış ve uygulanan, aşırı değerli kur ve yüksek faiz politikası ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi kanalıyla Türkiye ekonomisi bir nevi "ithalata dayalı büyüme" diyebileceğimiz, yapay bir sınırlı canlanma dönemine girmiştir. Mevcut mevzuat ve ekonomik koşullar banka, büyük şirket, holding ve hatta KİT'lerin yurtdışından borçlanmasına ve elde ettikleri bu fonlarla yüksek faiz ve düşük kur makasından yararlanmalarına olanak sağlamış, bu durumda oluşan açık pozisyonlar 1994 krizinin nedenlerinden birini oluşturmuştur. Krizi hazırlayan etkenlerden birisi de 1985 yılından itibaren kontrolden çıkmaya başlayan ve 1990 yılından itibaren de hızla yükselen enflasyon oranıdır. Türkiye'de yaşanan kronik enflasyonist süreç bir yandan ekonomideki belirsizliği artırıp gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki yaparken, diğer taraftan asıl ortaya çıkış sebebi olan kamu açıklarının katlanarak artmasına neden olmaktadır. Çünkü enflasyonist ortamlarda kamu gelirleri reel olarak tahsil ve ödeme süreleri arasındaki gecikme dolayısıyla erimektedir. Diğer yandan iç ve dış borçla finanse edilmeye çalışılan kamu açıkları, borç anapara ve faiz ödemelerinin sürekli katlanması dolayısıyla bir türlü daralma sürecine girememekte ve son çare olarak emisyon hacmi artırılarak kamu açıkları finanse edilmektedir(Karlık-2004)

⁹¹ Sema Bahçeci, "Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Deneyimleri ve Türkiye Örneği", 1997, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/bahcecis/istikrar.html>, Erişim 16/07/2003, s.22.

Seçim sonrası, uzun süren pazarlıklar sonucunda Anayol hükümetinin kurulması ile sorunlar çözülemedi. Koalisyon hükümetinin verimli çalışması mümkün olmadı. Siyasi belirsizlik ekonomide süratle alınması gereken önlemlerin gecikmesine neden olmuştur. O kadar ki, Türkiye ile yeni bir stand-by anlaşması yapabileceğini söyleyen IMF yetkilileri, siyasi belirsizlik dolayısıyla bundan vazgeçerek Türkiye ekonomisinin kötüye gittiğini belirten bir rapor hazırlayarak Türkiye’den ayrılmıştır.

Tablo 2.8. Türkiye’nin 1991-1995 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon TL)	Reel Büyüme	TEFE Değişim Oranı(%)	TÜFE Değişim Oranı(%)	M2 (MilyonTL)
1991	634.392.841	0,3	55,40	65,90	117.118.300
1992	1.103.604.909	6,4	62,10	70,10	190.736.200
1993	1.997.322.597	8,1	58,40	66,10	282.441.900
1994	3.887.902.917	-6,1	120,70	106,30	630.348.000
1995	7.854.887.167	8,0	86,00	88,00	1.256.631.500

Kaynak: TÜİK İstatistik göstergeler 1923-2007 s.598,677,732,599

2.3.3. 1996-2002 Dönemi

1996-1998 yılları arasında kısa süreli hükümetler döneminin yaşanması belirsizliği artırırken, orta ve uzun vadeli istikrar programlarının uygulanması da mümkün olmamış, uygulanan önlemler ise bir defalık kaynak bulmaya yönelik kısa vadeli arayışlar olmuştur. Türkiye ekonomisinde 1995 yılında başlayan hızlı büyüme eğilimi, 1998 yılının Nisan ayına kadar devam etmiş, ancak hem yurtiçindeki siyasi istikrarsızlık hem de Güneydoğu Asya’da ve daha sonra Rusya Federasyonu’ndaki mali kriz nedeniyle sona ermiştir

Bu gelişmelerin sonucunda 1999 yılının sonuna doğru ekonomik görünüm son derece karamsar bir yapıya bürünmüş, ekonomik büyüme -%6.1 olmuş, enflasyon (TEFE) %70’e, Hazine’nin yıllık bileşik faizi ortalama %106’ya ulaşmış, bütçe açıkları ise taşınamaz bir noktaya varmıştır⁹². Artık hiper enflasyon aşamasına gelindiği kanısı hakim olmaya başlamıştır. Bir de buna 1999 yılının seçim yılı olması nedeniyle ortaya çıkan belirsizliğin yarattığı etkiler eklenmiştir. 1999 yılında yeni kurulan koalisyon hükümeti ekonomideki bu kötü gidişatı önlemek ve dış kaynak bulmak amacıyla IMF ile anlaşmaya oturmuştur. Ancak,

⁹²TCMB, Yıllık Rapor 1999.

yapılan anlaşma yeni bir sürecin başlatılması şeklinde değil daha önce başlayan stand-by arayışlarının devamı ve sonucu niteliğinde olmuştur.

1999 Nisan ayı genel seçiminde oluşan üçlü koalisyon hükümeti Temmuz-Aralık aylarını kapsayan, daha önceki sürecin devamı olarak Yakın İzleme Anlaşması⁹³ uygulamasını başlatmış ve 1999 Aralık ayında da 2000-2002 yıllarını kapsayan üç yıllık orta vadeli stand-by anlaşmasını imzalamıştır. Bu çerçevede Ocak 2000’de sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektöründe yapısal dönüşümleri içeren “Enflasyonu Düşürme Programı” başlatılmıştır⁹⁴. Program 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşanan krizler nedeniyle kesilmiş ve “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulamaya konulmuş ve 2002 yılı başında üç yıllık (2002-2004) yeni bir stand-by anlaşması imzalanmıştır.

Aralık 1999 niyet mektubu ile başlayan süreçte programın hedefi enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesi ve büyümenin sağlanmasıdır. Bu amaçla istikrar önlemleri olarak enflasyonun üç yılın sonunda tek haneli olması, reel faizlerin düşürülmesi ve kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG)’nin azaltılması ve sıkı döviz kuru politikası (döviz kuru çıpasına dayalı anti-enflasyonist) araçları kullanılmaya başlanmış, programda Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra yenilenen 2002-2004 stand-by anlaşması ile bu kez dalgalı kur politikasına geçilmiştir⁹⁵.

Programın yapısal reformlar ayağı ise, bankacılık yasası (BDDK’nın oluşturulması), SSK yasasının değiştirilmesi ve prim oranlarının yükseltilmesi, tarımsal desteklemenin kaldırılması ve Tahkim Kanunu’nu kapsamaktadır. Söz konusu reform taahhütlerinin hepsi yerine getirilmiştir. Programın makro ekonomik istikrar ayağı ise aksamıştır. Bunun nedeni 2000 ve 2001 krizlerine bağlanabilir. Ancak, söz konusu krizlerin, özellikle birincisinin program tarafından yaratıldığı, ikincisinin de ilkinin sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

⁹³“Yakın İzleme Anlaşması”, 2000-2002 dönemini kapsayan, Stand-by öncesinde belirli hedefler çerçevesinde ekonomiyi düzenleyici önlemler içeren IMF destekli bir programdır.

⁹⁴“Enflasyonu Düşürme Programı” kapsamında para ve döviz kuru gelişmelerini önceden tahmin edilebilir kalmak için ilk 18 aylık dönemde TCMB, kur politikasını enflasyona yönelik günlük kur ayarlaması esasına dayandırmıştır. 1 ABD Doları + 0,77 Euro olarak izlenen kur sepeti artış oranı günlük bazda bir yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde açıklanmış ve tüm işlemler önceden belirlenmiş değerler üzerinden yapılmıştır. Temmuz 2001- Aralık 2002 tarihleri arasında bu uygulamanın sona ereceği ve kademeli olarak genişleyen bana sistemine geçileceği taahhüt edilmiş, sepet kuru artış hızının belirlenen band içinde hareket etmesi sağlanacağı açıklanmış, ancak yaşanan krizler nedeniyle programdan, dolayısıyla söz konusu uygulamadan vazgeçilmiştir.

⁹⁵ Ekzen, 2000 Ocak ayından itibaren başlayan üç yıllık stand-by anlaşmasını kesintisiz 5 yıllık orta-uzun vadeli IMF-Dünya Bankası programı haline geldiğini vurgulamakta ve 2000-2004 dönemini kapsayan bu programı “2. Beş Yıllık IMF-Dünya Bankası Planı” olarak adlandırmaktadır. Ekzen, “1. Beş Yıllık IMF-Dünya Bankası Planı” olarak 1980-1985 arasındaki dönemi kastetmektedir ve her iki dönemin programında da iki önemli ayağın istikrar ve yapısal uyum(reform) olduğunu öne sürmektedir(Nazif Ekzen, “2. Beş Yıllık IMF-Dünya Bankası Planı (2000-2004) Üzerine Değerlendirmeler”,*www.ceterisparibus.net.*, Erişim tarihi: 28.08.2003.)

Örneğin, 2000-2002 programının sabitlenmiş kur ve Merkez Bankası'nın net iç varlık kısıtına dayalı uygulaması (para kurulu benzeri para politikası) Merkez Bankası'nın borç veren son mercii fonksiyonunu ortadan kaldırarak⁹⁶ etkinsizleştirmiş, krizi başlatan ve kontrol edilmesini güçleştiren sebep olmuştur. Merkez Bankası Stand-by ile 2000 yılının başından itibaren net iç varlıklar tavanını, dış varlıklardaki artışlar dışında aşmamayı taahhüt ettiği için, piyasalara açık piyasa işlemleri yoluyla müdahale edememiştir. Böylece bankacılık kesiminin yeterli döviz fazlasına sahip olmaması ve yurt dışına sermaye çıkışının biraz artması ile piyasalardaki güvensizliğin bir anda yaygınlaşması Kasım ayında ortamı bir likidite krizine sürüklemiştir. Faizlerdeki hızlı yükseliş kamu ve özel bankaların mali yapılarını daha da bozmuş, programa olan güven iyice sarsılmış, özellikle kamu bankalarının aşırı likidite ihtiyaçları ödemelerin kilitlenmesine neden olarak, Şubat 2001'de tekrar, bu sefer bir döviz krizine girilmiştir. Bunun üzerine "Enflasyonu Düşürme Programı"na son verilerek Nisan 2001'de, öncelik olarak mali istikrara önem veren "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlanmıştır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, kamu maliyesi, gelirler politikası, özelleştirme, bankacılık, para politikası ve acil yasal düzenlemeler çerçevesinde bir dizi tedbiri içermektedir. Kasım ve Şubat krizlerinin mali piyasalarda, özellikle bankacılık kesiminde yarattığı olumsuz gelişmeler dikkate alınarak paket üç aşamalı olarak belirlenmiştir. Bunlar, bankacılık sektörüne ilişkin alınacak tedbirlerle kriz ortamından süratle çıkış, faiz ve döviz kuruna istikrar sağlamak suretiyle ekonomik birimlere orta vadeli bir perspektif hazırlamak ve makroekonomik istikrarı tesis ederek istikrarlı bir büyümeyi sağlamaktır. Program uzun dönemde enflasyon hedeflemesi⁹⁷ sistemine geçilmesini amaçlamaktadır ve Merkez Bankası yıllık enflasyon hedeflerini açıklayarak buna hazırlık yapmaktadır.

⁹⁶TCMB'nin 2003 yılı başında devam eden para programına ilişkin "2003 Yılı Para ve Kur Politikası Çerçevesi" adlı basına açıkladığı değerlendirmesinin 33. paragrafında 2000-2002 Stand-by'nın para politikasının "para kurulu benzeri bir para politikası" olduğunu açıkça söylemektedir. Nitekim IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye'de enflasyonun önüne geçilmek için para kurulu uygulamasının başlatılmasını telkin ettikleri bilinmektedir.

⁹⁷"Enflasyon Hedeflemesi" ile ayrıntılı bilgi için bkz. Suat Oktar, "Kuramda ve Uygulamada Enflasyon Hedeflemesi: İngiltere Örneği", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 36, Sayı: 4, 1999.

Tablo 2.9. Türkiye’nin 1996-2002 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon TL)	Reel Büyüme	TEFE Değişim Oranı(%)	TÜFE Değişim Oranı(%)	M2 (MilyonTL)
1996	14.978.067.282	7,1	76,00	80,40	2.924.893.300
1997	29.393.262.147	8,3	81,80	85,70	5.658.800.400
1998	53.518.331.580	3,9	71,80	84,70	11.423.197.800
1999	78.282.966.809	-6,1	53,10	64,90	22.401.817.000
2000	125.596.128.755	6,3	51,40	54,90	31.912.095.000
2001	176.483.953.021	-9,5	61,60	54,40	47.241.075.000
2002	275.032.365.953	7,9	50,10	45,00	61.879.758.700

Kaynak: TÜİKİstatistiköstergeler1923-2007s.598,677,732,599

2.3.4. 2002- sonrası Dönem

Son olarak “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” 2003 yılında da uygulanmaktadır. Bununla birlikte, Kasım 2002’de genel seçimlerle tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ise “Acil Eylem Planı” adı altında, kamu maliyesi, gelirler politikası, özelleştirme, bankacılık, para politikası, reel sektör, alt yapı yatırımları ve eğitim gibi alanlarda üçer, altışar ve bir yıllık bir dizi tedbiri uygulamaya koyacağını ve IMF ile yapılmış olan anlaşma ve taahhütlere bağlı kalacağını dile getirmiştir.

Tablo 2.10. Türkiye’nin 2002-2009 MG, Büyüme, Emisyon ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon TL)	Reel Büyüme	TEFE Değişim Oranı(%)	TÜFE Değişim Oranı(%)	M2 (MilyonTL)
2003	356.680.888.222	5,9	25,60	25,30	82.712.966.400
2004	428.932.343.026	9,9	11,10	10,60	108.539.245.600
2005	486.401.032.274	7,6	8,20	10,10	238.801.377.500
2006	575.783.962.136	6,89	9,80	10,50	297.734.742.600
2007	856.387.000.000	4,67	6,30	8,80	344.376.752.000
2008		0,9	8,11	10,06	436.380.325.500
2009			5,93	6,53	

Kaynak: TÜİKİstatistiköstergeler1923-2007s.598,677,732,59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENFLASYON BÜYÜME İLİŞKİSİ

3.1. Literatür Taraması

Enflasyonla ekonomik büyüme arasındaki ilişki, oldukça uzun bir süredir tartışma konusu olmuştur. Bu ilişkinin niteliği konusunda zaman içerisinde farklı görüşler hakim olmuştur. 1980’li yıllara gelinceye kadar, enflasyonun büyümeyi olumlu yönde etkilediği fikri hâkimken, son yirmi yıllık dönemde yapılan uygulamalı çalışmaların sonuçları doğrultusunda bugün birçok iktisatçı enflasyonun büyümeyi olumsuz etkilediği kanaatini taşımaktadır. Bununla birlikte, iktisat literatüründe bu konuyla ilgili tam bir görüş birliğinin olduğunu söylemek oldukça zordur⁹⁸.

Literatürde enflasyon ve büyüme arasında ilişki dört farklı şekilde ele alınmaktadır (Faria ve Carneiro, 2001: 90). Bunlar sırasıyla şu şekilde ifade edilir:

- i.) Yansız
- ii.) Pozitif
- iii.) Negatif
- iv.) Eşik Değer

Tablo 3.1.:Enflasyon-Büyüme İlişki Üzerine Teorik Beklentiler ve Uygulama Sonuçları

Dönem/Yazar/ Yayın Yılı	Ülke	Model (Değişkenler)	Yöntem	Bulgu
1960-1990 On Yıllık Ortalama/ Barro/1995	Enflasyonun Yatırımlar ve Büyümeye Etkisi	GSYH, TÜFE, Yatırımlar	Panel veri Analizi	Ortalama enflasyon oranındaki %10’luk bir artış ekonomik büyümeyi %0.2-0.3 oranında azaltmaktadır. Yıllık enflasyon oranı %20’nin üstünde olan ülkelerde enflasyon değişkeni katsayısını negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı, yıllık enflasyon oranı %10 ve altında olan ülkelerde ise enflasyon değişkeni katsayısını negatif fakat istatistiksel açıdan anlamsız bulmuştur. Enflasyon-ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin lineer olup olmadığını da araştırmış ve ilişkinin lineer olduğunu tespit etmiştir

⁹⁸ Orhan Karaca, Türkiye’de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi. Doğuş üniversitesi Dergisi,4(2), 2003, s.247

1959-1992 arası 142 ülkenin 34 yıllık verileri /Judson ve Orphanides/ 1996	Enflasyon, Belirsizlik ve Büyüme	Kişi Başına GSYH Artışı, TÜFE,	Panel veri Analizi	İlk olarak Enflasyon Belirsizliği büyümeyi güçlü bir şekilde olumsuz etkilemektedir, İkinci ise Enflasyon %10 un üzerinde olursa büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Üçüncü olarak da Enflasyon Belirsizliği ve büyümenin birbirine bağlı olduğu. Yüksek enflasyon büyümeye zara verir ve enflasyon belirsizliği yavaşlatmaktadır
1960-1996 Yıllık /Ghosh ve Philips/1998	145 Dünya Ülkesinde enflasyon Büyüme İlişkisi	Kişi Başına Reel Gelir artışı, TUFE	Panel veri Analizi	Enflasyon-büyüme ilişkinin doğrusal olmadığını, enflasyon oranının eşik değerinin %2.5 olduğunu ve bu değer altında bir enflasyonun büyümeyi pozitif, ancak bu oranın üstündeki enflasyonun büyümeyi negatif etkileyeceğine ulaşımlardır
1982-1998 Üçer Aylık/Kalkan/ 1999	Türkiye’de Enflasyon Büyüme İlişkisi	Reel GSYH,Özel Yatırımlar, Enflasyon, Beşeri Sermaye(Orta Okulda Okullaşma Oranı) ve Mevsimsel Kuklalar	Yatay Kesit Zaman Serisi Analizi	Enflasyonun uzun dönemde düşürme büyümeye olumlu katkı sağlayacaktır, Türkiye’de Beşeri sermayenin büyüme üzerinde etkili olduğu; Yatırımların fiziki ve beşeri sermayeye göre bu iki farklı ölçütün büyümenin uzun dönemde önemli belirleyicileri olarak ortaya çıkmıştır
1953-1992 yıllık veriler/Ericson, Irons ve Tryon/ 2000	G-7 Ülkeleri	Kişi Başına GSYH,TÜFE	Regresyon Analizi	Afrika ve Latin Amerika İçin yapılan uygulamada Enflasyon ve büyüme analizi pozitif ve anlamsızdır. Ancak G-/ ülkeleri için yapılan karşılaştırmadaki bulgular uzun dönemde çıktı büyümesi ve enflasyon arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir.
Yıllık Veriler/Malik ve Chowdhury/ 2001	Güney Asya Ülkeleri (Bangladeş, Hindistan, Pakistan ve Srilanka)	GSYH ve Enflasyon	Eşbütünleşme ve Hata Düzeltilme Modeli	a) enflasyon ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir ve hızlı büyümek için enflasyon kaçınılmazdır. b) enflasyonun büyümeyi etkileme derecesi, büyümenin enflasyonu etkileme derecesinden daha büyüktür. Dolayısıyla IMF gibi uluslararası öncü ekonomik kuruluşların hızlı ekonomik büyüme için enflasyonun düşürülmesi hatta sıfır enflasyon önermesi gerçeklerle çakışmamaktadır. Hızlı bir büyüme, ekonominin ısınmasına ve kaçınılmaz olarak enflasyona yol açmaktadır
1980-2002 Üçer Aylık/ Kibritçioğlu ve Diboğlu/ 2003	Türkiye’de Enflasyon büyüme ve İstikrar	GSYH(Sabit Fiyatlarla),Bütçe Açıkları, Döviz Kuru, TÜFE	Zaman Serisi analizi, VAR Analizi ve Birim kök Testi	Ticaret şokları enflasyon üzerinde kısa dönemde çok etkilidir. Uzun dönemde, parasallaşma, ödemeler dengesi, bütçe açıkları enflasyonun gidişatını belirler. Talep şokları büyümeyi sınırlı etkiler.

1987-2002 Üçer Aylık/Berber ve Artan/2004	Türkiye’de Enflasyon Büyüme İlişkisi	GSYH-TÜFE-TEFE	Granger Nedensellik Analizi	Enflasyon oranındaki %10’luk bir artış ekonomik büyümeyi %1.9 oranında azaltmaktadır. Diğer taraftan yapılan nedensellik analizi sonucunda iki değişkenli modelde enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
1970-2003 yıllık veriler/ Çokal ve Hafif/2004	Fiji Adaları	GSYH ve TÜFE	Korelasyon matrisi ve Nedensellik Analizi	Çalışma Fiji adalarında ekonomik büyüme ile enflasyon arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Belli Bir eşik değerin Altın da olumlu,Üzerinde ise olumsuz etkilediğini bulunmuştur
1961-2004 Yıllık veriler/Li /2005	90 Gelişmekte olan ve 27Gelişmiş Ülke	Enflasyon(GDP Deflatördeki Değişim),Marjinal Maliyet(Emek Gelir Paylaşımı), Çıktı Aralığı	panel veri Analizi	İlk Panelde Çıktı boşluğu Enflasyonu artırmaktadır,
1980-2005 yıllık veriler/Ahmet ve Mortaza/2005	Bangladeş	Reel GSYH ve TÜFE	Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme Modeli	Uygulama bize Bangladeş de Enflasyon ve büyüme arasında uzun dönemde istatistiki olarak kayda değer negatif bir ilişki göstermiştir.
1923-2003 Yıllık/ Terzi ve Oltulular/ 2006	Türkiye’de Enflasyon Büyüme İlişkisi	Enflasyon ve (Tarım,Sanayi, Hizmet Sektörü) Büyüme	Birim Kök ve Nedensellik analizi	Nedensellik ilişkisi enflasyondan sektörel büyümeye doğru olup, enflasyon oranı tarım ve sanayi sektörlerindeki büyüme oranlarını negatif etkilemektedir. Bulgular sadece hizmet sektöründen enflasyona doğru çift yönlü bir nedenselliğin olduğunu ve enflasyondan hizmet sektörüne doğru negatif olan nedenselliğin aksine hizmet sektöründen enflasyona doğru olan nedenselliğin yönünün pozitif olduğunu göstermektedir. Sonuçlar yüksek oranlı enflasyonun Türkiye ekonomisinde büyümenin önünde önemli bir engel oluşturduğu görüşünü desteklemektedir.
1977-2001 Yıllık/Artan/ 2006	23 Gelişmiş ve 40 Gelişmekte Olan Ülkede Enflasyon ve Büyüme	Yıllık Ortalama Büyüme, Yıllık Ortalama Enflasyon, Enflasyon Belirsizliği	Yatay Kesit Analizi, Panel Veri Analizi	Her iki analizden elde edilen bulgulara göre, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde enflasyon büyümeyi uzun dönemde negatif yönde etkilemektedir. Ancak enflasyonun büyüme üzerindeki olumsuz etkisi, gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülkelerde daha fazladır.

1976-2003 Yıllık/ Terzi ve Oltulular/ 2006	Türkiye’de Enflasyon Büyüme ve Enflasyon Sabit Sermaye İlişkisi	GSMH, TEFE, Toplam Sabit Sermaye Yatırımları, Kamu Sabit Sermaye Yatırımları, Özel Sabit Sermaye Yatırımları	Korelasyon, Zaman Serileri Analizleri ve Eşanlı Denklem Sistemiyle analiz	Enflasyon-büyüme ve enflasyon-sabit sermaye yatırım harcamaları arasındaki ilişkilerin negatif ve anlamlı olduğu görüşünü desteklemektedir.
1960-1999 Yıllık veriler/ Vaona ve Schiavo/ 2006	167 ülke Gelişmiş ve Gelişmekte olarak Ele alınmıştır	GSYH,Nüfus Artışı,Yatırımların GSYH ya oranı,Kamu Harcamaları	Zaman Serisi ve Regresyon Analizi, parametrik olmayan yöntemler.	Bu çalışma enflasyon ve ekonomik büyüme ile bunun eşik değeri arasındaki ilişkileri belirlemeyi amaçlar. Elde edilen sonuçlar, gelişmiş ülkelerde %12’nin üzerindeki bir enflasyonun ekonomik büyüme üzerine sürdürülebilir bir büyüme etkisinin olmadığını ortaya koyarken; gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarındaki istikrarsızlıkların enflasyon için eşik değeri belirlemede sorun teşkil ettiği tespit edilmiştir. 8 yıllık ortalama değeri 3 ila 5 arasında olan ülkelerde enflasyonun büyüme üzerine etkileri anlamlı bulunurken; %5-6 ve üzeri enflasyonun büyümeyi olumsuz etkilediği gözlenmiştir. Dolayısıyla ılımlı bir enflasyonun büyüme üzerindeki anlamlı etkilerine karşılık, yüksek enflasyonun büyümeyi bozucu etkiler doğurduğu açıktır.
1983-2001 Yıllık Veri /Yılmaz ve Kaya/ 2007	Türkiye’nin Yedi Coğrafi Bölgesi	Bölgesel Büyüme ve Bölgesel Enflasyon rakamları	Zaman Serisi Analizi ve Panel veri analizi	Marmara ve Akdeniz Bölgelerinde enflasyon ve büyüme arasında kısa dönemli bir ilişkinin, geriye kalan beş bölgede ise uzun dönemli bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra bütün bölgelerde enflasyon ve büyüme arasındaki ilişki negatiftir. Ancak bu ilişki Marmara Bölgesi için istatistikî olarak anlamsız, geriye kalan altı bölge içinse anlamlıdır.
1987-2002 Üçer Aylık/Karaca/ 2007	Türkiye’de Enflasyon Büyüme İlişkisi	Enflasyon ve Büyüme Rakamları(GSYH ve TÜFE)	Zaman Serisi Analizi	Türkiye’deki enflasyon-büyüme ilişkisinin negatif işaretli olduğunu göstermiştir. Buna göre enflasyondaki yükseliş büyüme oranının gerilemesine neden olmaktadır
1988-2004 Üçer Aylık/Turhan/ 2007	Enflasyon ve Ekonomik Büyüme	GSYH Deflatörü, TEFE, TÜFE ve Büyüme oranları	Granger Nedensellik Analizi	GSYH deflatörü cinsinden enflasyon oranları ile büyüme oranları arasında tek yönlü negatif bir ilişkiye rastlanırken, TEFE ve TÜFE endeksleri ile büyüme arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

1950-2006 Yıllık Veriler/ Uysal, Mucuk, Alptekin/ 2007	Enflasyon ve Ekonomik Büyüme			Türkiye ekonomisinin en önemli problemleri arasında yer alan enflasyon değişkeni ile ekonomik hedeflerin en önemli unsurlarından biri olan büyüme değişkeni arasındaki ilişki, VAR Analizi yardımıyla 1950 – 2006 dönemi için test edilmiştir. Uzun dönemde değişkenlerin birlikte hareket edip etmediklerine yönelik koentegrasyon testi bulguları, söz konusu değişkenlerin eşbütünleşik olmadıklarını göstermiştir. Granger nedensellik analizi ise enflasyon ile büyüme değişkenleri arasında enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü bir bağıntının bulunduğunu ortaya koymuştur. Etki – tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması da bu sonuçları desteklemiştir. Elde edilen bulgular Tobin (1965) ve Sidrauski (1967) tarafından öne sürülen hipotezlerin Türkiye ekonomisi açısından ele alınan dönem için geçerli olmadığını ve ekonomik büyüme hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi açısından fiyat istikrarının tesis edilmesi gereğini göstermiştir
1978-2007 Yıllık veriler / Xiao/ 2007	Çin	Reel GSYH, TÜFE, Toplam Sabit Sermaye Birikim	Korelasyon matrisi, Nedensellik Analizi, Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme	Sermaye birikimindeki büyüme ve enflasyon birbirini etkilemektedir. Enflasyon Sermaye birikimin ekonomik büyümeye etkisini gösterir. Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme modelleri bize enflasyon ile Ekonomik büyüme arasında sadece uzun dönemde olumlu bir ilişkinin olduğunu göstermiştir
1988-2008 Üçer aylık Veriler/ İli/ 2008	Türkiye	GSYH, TÜFE,M2, Yatırımlara Oranı	Zaman Serisi Analizi Ve Birim Kök Testi	İl düzeyinde yapılan çalışmada bir gecikmeyle enflasyonun büyümeyi pozitif olarak etkilediği, ancak iki gecikmede negatif etkilediği tespit edilmiştir. Net etkinin ise yansızlık yönünde olduğu ifade edilmiştir.
1960-2005 yıllık veriler/Mallick /2008	Hindistan	Reel Büyüme, Sermaye birikimi oranı, mali açıkların büyüme oranı, GSYİH deflatörü, TÜFE, TEFE, reel faiz oranı ve özel sektöre verilen banka kredileri artış oranı	Eş-bütünleşme, Hata düzeltme modeli (ECM) ve sınır testi (ARDL) yaklaşımı.	Eş-bütünleşme süreci uygulanarak, enflasyon oranının ekonomik büyüme üzerine ters etkilerinin olduğu ve bunun da istatistiki açıdan anlamlılık taşıdığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgu, hedeflenen fiyat istikrarı (enflasyon hedeflemesi) politikasının gelişmekte olan piyasalarda daha yüksek bir ekonomik büyümeyi başarma hususunda arzulanabilir bir olgu olduğuna işaret eder.

1990-2005 Üçer Aylık/Karaçor, Şaylan ve Üçler/2009	Türkiye Ekonomisi	GSYH, ve TEFE	Eşbütünleşme Analizi	Artan(2006), Berber ve Artan(2004), Terzi ve Oltulular(2004), Çetin(2004), Karaca(2003) ve Aşırım(1995) çalışmalarının sonuçlarını desteklemekte ve enflasyon oranı-büyüme ilişkisinin negatif yönlü olduğuna yönelik kanıtlar sunmaktadır
1987-2006, Üçer Aylık/Telatar ve Abiyev	Türkiye Ekonomisi	GSYH, ve TÜFE	Temel İstatistik özellikleri ve Çok Değişkenli Genelleştirilmiş otoregresif koşullu Değişken varyans	Enflasyon ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuş ve bu ilişkinin 2001 yılında güçlendiği sonucuna varılmıştır.

3.1.1. Yansızlığı Ortaya Koyan Çalışmalar

Bunlardan ilki enflasyon ve büyüme arasında herhangi bir ilişkinin olmamasıdır. Bu durum ilk kez Sidrauski (1967) tarafından paranın yansızlığı (neutral of Money) ve süper yansızlığı (super neutral) ifadeleri ile literatüre kazandırılmıştır. Paranın yansızlığı ifadesi ile para arzındaki bir artış bütün fiyatlarda aynı seviyede bir artışa yol açmakta ve dolayısıyla hiçbir değişkenin bu durumdan etkilenmediği vurgulanmaktadır. Paranın süper yansızlığıyla ise para arzındaki değişmelerin ekonominin reel değişkenleri üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla paranın yansızlığında ekonominin reel değişkenleri para arzındaki değişime paralel bir seyir izlerken, paranın süper yansızlığında reel değişkenler para arzındaki değişmelerden hiçbir şekilde etkilenmemektedir.⁹⁹

Literatürde enflasyon ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı yönünde bulgulara ulaşan çalışmalardan başlıcaları şunlardır: Bhatia (1960), Johnson (1967), Gillman, Harris ve Matyas (2004) çalışmalarında 1961–1997 döneminde gelişmekte olan ülkeler için yaptığı çalışmasında ilişkiyi pozitif fakat anlamsız bulmuştur¹⁰⁰.

⁹⁹Ömer Yılmaz ve Vedat Kaya, “Bölgesel Enflasyon Bölgesel Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Zaman Serisi ve Panel Veri Analizleri”, s.3

¹⁰⁰ Max Gillman, Mark Haris and Laszlo Matyas, “Inflation and Growth: Some Theory and evidence”, 2004

Grier ve Tullock (1989) 1951–1980 dönemi kapsayan çalışmalarında OECD ülkeleri için yapılan yatay-kesit analizlerde ilişkiyi pozitif ve anlamsız bulmuşlarken, tüm örneği kapsayan panel veri analizlerde ilişkiyi negatif ve anlamlı bulmuşlardır.

Tun Wai (1959),Bhatia (1961), Johnson(1967)enflasyonla ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulamamıştır¹⁰¹

3.1.2. Pozitif İlişkinin Varlığını Ortaya Koyan Çalışmalar

Enflasyon ve büyüme arasındaki ikinci ilişki şekli, enflasyonun büyümeyi olumlu etkilediği yönündedir. Bu görüş daha çok İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde uygulanan Keynesyen politikaların bir sonucu olarak toplam talep ve buna bağlı üretim artışının enflasyon artışları ile aynı döneme denk gelmesi sonucu etkili olmuştur¹⁰².

Enflasyonun büyümeyi pozitif yönde etkilediğine yönelik yaklaşımların başında Phillips Eğrisi yaklaşımı gelmektedir. Bu yaklaşım yüksek enflasyonun düşük işsizlik oranının oluşmasına katkıda bulunarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini varsayar (Grimes, 1991) Daha sonra yapılan ampirik çalışmalar, enflasyon ile işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişkinin kısa dönemde ve beklenmeyen bir enflasyon artışı durumunda geçerli olduğunu göstermiştir. Diğer bir yaklaşıma göre, enflasyondaki artış bireylerin servetlerinde azalışa neden olmaktadır. Bu nedenle, bireyler enflasyon öncesi servet dengesine ulaşabilmek için tasarruf eğilimlerini artırır ve dolayısıyla faiz oranları düşer, yatırımlar artar (Mundell, 1963). Diğer yandan, yetersiz mali sisteme sahip ülkelerde hükümet merkez bankası kaynaklarını kullanarak enflasyon vergisi yoluyla gelir elde eder. Hükümetlerin bu gelirleri yatırım harcamalarının finansmanında kullanmaları sonucu, enflasyonist sürecin büyümeyi artıracığı ileri sürülmektedir. Ayrıca, nominal ücretlerin enflasyondaki ani değişimlere yavaş uyarlanması, ücret pazarlıklarının zaman alması veya hükümetlerin reel ücretleri geriletme isteği sonucu tasarruf eğilimi düşük olan kesimlerin reel gelirleri azalırken tasarruf eğilimi yüksek olan kesimlerin reel gelirleri artar. Bu durum da yüksek enflasyonun büyümeye katkıda bulunduğu ileri sürülmektedir. Genel olarak, enflasyonun büyüme üzerindeki etkisinin

¹⁰¹ Metin Berber ve Seyfettin Atan, “Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:Türkiye Örneği”, Ekim-2004 ss.1-5

¹⁰² Kaya ve Yılmaz, a.g.m, s.4

pozitif olduğuna dair görüşler enflasyonun zorunlu tasarrufları artırdığı savına dayanır (Bruno ve Easterly, 1995). Ancak, bu sonuç büyümenin yüksek ve enflasyon oranının nispeten düşük olduğu dönemlerin verileri kullanılarak yapılan ampirik analizlere dayanmaktadır¹⁰³.

Enflasyon döneminde bireylerin reel tasarruf düzeylerini koruyabilmek için ellerinde daha fazla para tutmak zorunda olmaları, senyoraj geliri ya da enflasyon vergisinin artmasına neden olmaktadır. Hane halkından devlete doğru yapılan bu gelir transferi sonucunda hükümet, elde ettiği geliri yatırımların finansmanında kullanacak ve enflasyonist süreç ekonomik büyümeyi arttıracaktır (Chowdhury, 2002).

Chowdhury (2002) enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisini Endonezya ekonomisi için, 1950-1997 dönemini kapsayan onar yıllık ortalamalar ve serpilme diyagramlarından hareketle çeşitli enflasyon oranları için test etmiştir. Yapılan test sonucuna göre; tüm örnekleme enflasyonla ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan enflasyon oranı %8-15 aralığında iken, enflasyonla ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmazken, %40'ın üzerindeki enflasyon oranlarında, enflasyon ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Elde edilen bu sonuçlar, Bruno ve Easterly (1998)'nin bulguları ile örtüşmektedir¹⁰⁴.

Enflasyon dönemlerinde nominal ücretlerin enflasyona ayak uyduramaması, toplu pazarlıkların zaman alması veya hükümetlerin istikrar politikaları çerçevesinde reel ücretleri düşürme isteği, tasarruf eğilimi düşük olan kesimlerin reel gelirlerini azaltırken, tasarruf eğilimi yüksek olan kesimlerin reel gelirlerini arttırmak suretiyle ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir (Erçel, 1999)¹⁰⁵.

Black, Dowd ve Keith (2001) enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisini ılımlı bir enflasyona sahip olan Amerikan ekonomisi için eyaletler bazında test etmişlerdir. ılımlı enflasyona sahip olan Amerikan ekonomisi için yaptıkları analizin sonucuna göre, enflasyon oranlarındaki trendin aşağı doğru olduğu dönemlerde enflasyon ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir.

¹⁰³ Berber ve Artan, a.g.m.(2004),s.3

¹⁰⁴ Kaya ve Yılmaz, a.g.m., s.4

¹⁰⁵ Gazi Erçel,2000 *Kur ve Para Politikası Uygulaması*, Aralık-1999.ss.2-20

Levine ve Renelt (1992), Levine ve Zervos (1993), yatay-kesit çalışmalarının olumsuz yönlerine değinerek, bu çalışmalar sonucunda elde edilen bulguların güvenilir olmadığını ileri sürmüşlerdir. Yaptıkları regresyon analizinin sonuçlarına göre; yüksek enflasyon oranlarında enflasyon ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki yokken, ılımlı enflasyon oranı ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Sonuç olarak yazarlar, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki negatif yönlü ilişkinin bazı ülkelerde yer alan bir-iki dönemlik yüksek enflasyon oranından kaynaklandığını ve ele alınan ülke grubunun sonuç üzerinde büyük paya sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Genel olarak, enflasyonun büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu yönündeki görüşler enflasyonun zorunlu tasarrufları artırdığı yönündeki düşüncelere dayanır. Ancak, bu yöndeki düşünceyi destekleyen uygulamalı çalışmalar daha çok enflasyon oranının nispeten düşük ya da belirli bir eşik değerin altında olduğu dönemlerin verileri kullanılarak yapılan çalışmalara dayanmaktadır (Kaya ve Yılmaz-2007)¹⁰⁶.

3.1.3. Negatif İlişkinin Varlığını Ortaya Koyan Çalışmalar

Enflasyonun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ileri süren birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar mikro ve makro ekonomi temelleri olan analizlerden oluşmaktadır. Piyasa mekanizmasını güçlü ve etkin kılan en önemli unsurlardan biri ekonomik birimlerin piyasalarda oluşan fiyatların taşıdığı bilgiyi kullanarak yapacakları üretim ve yatırım miktarlarını belirlemeleridir. Fiyatların oluştuğu piyasaların sağlıklı yapılanmaması ve fiyatların oluşumunda piyasa dışı faktörlerin gündemde olması fiyatların ekonomik birimlere verdiği sinyallerin bozulmasına neden olmaktadır. Bu durum kaynak dağılımını olumsuz etkilemekte, piyasanın etkin işlemlerini engelleyerek görece fiyatlarla değişikliklere neden olmakta ve ekonominin verimlilik gücünü düşürmektedir. Gelecekle ilgili alınacak kararlar fiyat bekleyleyişle doğrudan ilgilidir. Yüksek enflasyon ve bunun gerektirdiği yüksek volatilité ekonomik birimlerin gelecekte gerçekleştirecekleri harcama ve gelirlerin tahmin edilmesinde belirsizlik yaratmaktadır

¹⁰⁶ Kaya ve Yılmaz, a.g.m., s.4

Enflasyon oranının yüksek ve dalgalı olduğu bir ekonomide ortaya çıkan belirsizlikler sonucunda reel getirisi sabitlenmemiş her türlü yatırımın reel getirisinin de belirsiz olacağı muhakkaktır. Ortaya çıkan bu belirsizlik bireylerin ve firmaların uzun vadeli sözleşmeler yapmasını zorlaştırmakta ve bunun sonucunda da yatırım harcamalarının azalmasına yol açmaktadır. Yatırımların borçlanma yolu ile finanse edildiğı bir ortamda enflasyondaki dalgalanmaların yol açtığı risk primi yatırım maliyetlerini de artıracaktır. “Net Şimdiki Değer” analizi ile yatırım kararı alan firmaların enflasyondaki dalgalanmalara bağılı olarak faiz dalgalanmaları ile karşı karşıya kalmaları ise yatırım kararlarının ertelenmesine yola açan bir unsur olacaktır (Pyndick ve Solimano,1993)¹⁰⁷.

Enflasyonun etkin kaynak dağılımını ve dolayısıyla yatırımları olumsuz yönde etkilediğı bir başka kanal ise görelî fiyat değişimleridir. Eksik bilginin ve fiyat katılıklarının var olduğı bir ekonomide genel fiyat seviyesindeki artışın nominal veya reel kaynaklı faktörler olduğunu belirlemek güçtür (Fischer,1981). Bu durum karşısında, herhangi bir fiyat hareketinin kaynağının belirlenememesi ve buna uygun tepkinin ortaya çıkamaması görelî fiyatlarda önemli dalgalanmalara yol açarak ekonomide kaynak dağılımının bozulmasına neden olacaktır. Ayrıca, Andres ve Hernando (1997) çalışmasının bulgularına göre yüksek enflasyon oranının fiyatların bilgi oluşturmalarını engellemesi sonucunda ekonomik ajanların bilgi toplama ve kendilerini fiyat dalgalanmalarının yaratacağı zararlardan koruma maliyetleri de artacaktır.

Enflasyon oranının yüksek ve dalgalı olduğı bir ortamda görelî fiyat hareketlerinin bilgi aktarma özelliğinin yok olması ekonomik etkinliğı azaltmakta ve bu durum sonucunda büyüme olumsuz etkilenmektedir (Friedman, 1977). Fiyat genel düzeyinin istikrarlı olduğı bir ekonomide belli mal gruplarında görülen fiyat artışları, o mal gruplarında yaşanan kıtlığa işaret eden sinyaller olma özelliğı taşırlar. Fakat enflasyon oranı arttıkça belli mal gruplarında görülen fiyat artışlarının içerdiği sinyaller gitgide kaybolur. Böyle bir ortamda belli mal gruplarındaki fiyat artışları o mallarda görülen kıtlığı gösteren fiyat artışları olmak yerine genel fiyat seviyesini yakalamaya

¹⁰⁷Pyndick, R. and A. Solimano (1993) “Economic Instability and Aggregate Investment”, NBERMacroeconomics Annual, pp: 259–303.

yönelik artışlar olabilir. Enflasyonun büyüme üzerindeki olumsuz etkisini göstermeye yönelik bir diğer olgu da yüksek enflasyon ortamında finansal hizmetlerin getirilerinin diğer sektörlerin getirisine göre daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Finansal hizmetlerin getirilerinin yüksek olduğu bir ekonomide üretim ve Ar-Ge faaliyetlerinden mali sektöre önemli miktarda kaynak ve işgücü kayması muhtemeldir. Bu durum ise uzun dönemli büyüme potansiyelini sınırlamaktadır (Frenkel ve Mehrez, 1998).

Yüksek ve istikrarsız yapıdaki enflasyonun büyümeyi olumsuz etkilediği savı gerek zaman serileri ve gerekse kesit veriler kullanılarak yapılan ampirik çalışmalarca desteklenmektedir. (De Gregorio, Fischer, 1993; Barro, 1995; Barro, 1996). Barro (1996) beklenmeyen enflasyonun hanehalkı ve firmaların performanslarını azaltmak yoluyla büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmıştır. Çalışmada içsel büyüme yaklaşımı benimsenmiş, yüz ülke ve 1960-1990 dönemi kapsanarak ampirik sınamalar yapılmıştır. Bu çalışmada enflasyon oranı yanında, okullaşma oranı, doğumda yaşam beklentisi, yasal yapı, doğum oranı, okula devam oranı ve kamu harcamalarının milli gelire oranı gibi değişkenler büyümeyi açıklamak için kullanılmıştır.

Nominal vergi sistemi ile etkileşimli olarak, enflasyon oranındaki artış sermayenin maliyetini arttırmakta, bu durum yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir (Feldstein 1982).

Kormendi ve Meguire (1985), enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisini 1950-1977 dönemini için, yatay-kesit verilerden yararlanarak 47 ülke örneği için test etmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, enflasyon ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilemektedir. Şöyle ki, enflasyon oranındaki %1'lik bir artış ekonomik büyümeyi %0.57 oranında azaltmaktadır. Ancak, açıklayıcı değişken olarak yatırımların da modele eklenmesi durumunda, enflasyon katsayısı negatif işaretli olmakla beraber istatistiksel açıdan anlamsız bulunmuştur. Bu sonuçtan yola çıkan yazarlar, yatırımların gelire oranını da modele eklemişler ve sonuçta enflasyonla yatırımların gelire oranı arasında da negatif yönlü bir ilişki bulmuşlardır. Sonuç olarak araştırmacılar, enflasyonun yatırımları kısmak suretiyle ekonomik büyümeyi azalttığını öne sürmüşlerdir¹⁰⁸.

Fischer (1993) çalışmasında enflasyon, bütçe açıkları, ticaret hadleri ve enflasyonun standart sapması gibi makroekonomik faktörlerin ekonomik büyüme

¹⁰⁸ Kaya ve Yılmaz, a.g.m., s.5

üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Fischer'e göre, yüksek enflasyon ve bütçe açıkları hükümetin etkin bir makroekonomik politika sürdüremediğinin ve ekonomide etkinliği kaybettiğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla, enflasyon ve bütçe açıkları ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Fischer'in çok ülkeli yatay-kesit ve panel veriler ile bu görüşlerini test ettiği çalışmasının sonucuna göre; enflasyon oranındaki %10'luk bir artış ekonomik büyümeyi %0.4 oranında azaltmaktadır. Diğer taraftan Fischer enflasyon oranı ile ekonomik büyüme arasında non-lineer bir ilişkinin olup olmadığını da araştırmıştır. Ulaştığı sonuç, yüksek enflasyona kıyasla düşük ve ılımlı enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisinin daha fazla olduğu yönündedir.

Barro (1995) yüz ülkeyi ve 1960-1990 dönemini kapsayan enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisini test eden çalışmasında on yıllık ortalamalardan hareketle panel veri seti kullanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, ortalama enflasyon oranındaki %10'luk bir artış ekonomik büyümeyi %0.2-0.3 oranında azaltmaktadır. Ayrıca Barro yıllık enflasyon oranı %20'nin üstünde olan ülkelerde enflasyon değişkeni katsayısını negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı, yıllık enflasyon oranı %10 ve altında olan ülkelerde ise enflasyon değişkeni katsayısını negatif fakat istatistiksel açıdan anlamsız bulmuştur. Yazar, enflasyon-ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin lineer olup olmadığını da araştırmış ve ilişkinin lineer olduğunu tespit etmiştir.

Kormendi ve Meguire (1985), Fischer (1993) ve Barro (1995) enflasyon ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu ileri sürerken, Bruno ve Easterly (1998) enflasyon ve ekonomik büyüme arasında güçlü negatif yönlü ilişkinin sadece yüksek enflasyonla sonuçlanan kriz dönemlerinde söz konusu olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca yazarlara göre, yatay-kesit çalışmalarda negatif yönlü ilişki zayıflarken, panel çalışmalarda bu ilişki daha rahat gözlemlenebilmektedir. Dahası, yüksek enflasyonla sonuçlanan kriz dönemlerine ait veriler dışarıda bırakıldığında genel kabul gören enflasyon-büyüme arasındaki negatif yönlü ilişki gözlenemez hale gelmektedir.

Grimes (1991) enflasyon-büyüme ilişkisini, ekonomik büyümenin arz ve talep yönlü belirleyicilerini modelleyerek 1961-1987 döneminde 21 gelişmiş ülke ekonomisi için test etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, enflasyon oranı ekonomik büyümeyi kısa dönemde olumlu, uzun dönemde ise olumsuz yönde etkilemektedir. Uzun dönemde

enflasyon oranındaki %10'luk bir artış ekonomik büyümeyi %1.1 oranında azaltmaktadır.

Clark (1997) enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini beş ayrı ülke kategorisi için test etmiştir. Clark'ın bulguları genel olarak enflasyonun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği şeklindedir. Ancak Clark, sonuçların iki nedenden dolayı etkin olmadığını ileri sürmektedir: a) enflasyon-büyüme ilişkisi ele alınan ülke örneklerine oldukça duyarlıdır. Şöyle ki Clark'ın bulgularına göre, OECD ülkelerinde enflasyonun büyüme üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı çıkmakta iken, tüm ülkelerin ele alındığı ve 1950-1970 dönemini kapsayan örnekler için herhangi bir ilişki söz konusu değildir. b) enflasyon-büyüme ilişkisi ele alınan döneme göre farklılık arz etmektedir. OECD1 ülkeleri için 1960-1985 dönemi bulguları ile 1968-1985 dönemi bulguları örtüşmemektedir. Benzer şekilde tüm ülkelerin yer aldığı örnekte 1960-1985 dönemi yerine 1950-1970 dönemi ele alındığında enflasyon-büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunamamaktadır.

Motley (1998), 1960-1990 dönemini kapsayan çalışmasında, enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini neoklasik büyüme yaklaşımından hareketle bazı ülkeler için test yapmıştır. Neoklasik yaklaşıma göre; en basit şekilde enflasyon ekonomik büyümeyi teknolojik gelişme ve beşeri sermayeye yapılan yatırımlar yoluyla etkilemektedir. Motley çalışmasında beşeri sermayeye yapılan yatırımları dışsal olarak ele almakta ve enflasyon üzerinde bir etkisinin olmadığını varsaymaktadır. Bu değerlendirmelerden sonra Motley enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisinin birkaç arz şokundan kaynaklandığı şeklindeki görüşü test etmek için ele aldığı 30 yıllık gözlemin on yıllık ortalamalarından yararlanmak suretiyle panel bir çalışma lewin

ortalamalardan hareketle yaptığı panel analiz enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğuna işaret etmektedir. Her iki analizin sonucuna göre; enflasyon oranındaki %5'lik bir azalma ekonomik büyümeyi %0.1-0.5 oranında arttıracaktır¹⁰⁹.

Enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisini test eden diğer çalışmalardan Thirlwall ve Barton (1971), 1958-1967 dönemi için gelişmiş ülkelerde pozitif, gelişmekte olan

¹⁰⁹ Metin Berber ve Seyfettin Artan, "Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:Türkiye Örneği, Ekim-2004" (<http://www.tek.org.tr>)ss.4-5

ülkelerde ise negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir Barro (1995) ve Sarel (1996), yüksek enflasyon oranlarında enflasyon ile ekonomik büyüme arasında kuvvetli bir negatif ilişkinin olduğunu ifade ederken, enflasyon oranı %8'in altına düştüğünde net bir negatif ilişkinin varlığını tespit edememişlerdir. Diğer taraftan, Paul, Kearney ve Chowdhury (1997)'nin 1960-1989 dönemi için 70 ülkeyi (48 tanesi gelişmekte olan ülkedir) kapsayan çalışmalarının sonucuna göre; çalışmaya konu olan ülkelerin %40'ında enflasyon ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmazken, ülkelerin %20'sinde tek yönlü bir nedensellik ilişkisi, geriye kalan ülkelerde ise çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Selody (1990), ABD ve Kanada ekonomilerinde enflasyon oranında yüzde 1'lik bir artışın işçi verimliliğini %0.1 ile %0.2 oranında azalttığını tahmin ederek enflasyon-büyüme (verimlilik) arasındaki negatif ilişkiye dikkati çekmiştir. Cozier-Selody (1992), 20 OECD ülkesi için üretimde enflasyonun etkisinin negatif olduğunu ve enflasyonda %1'lik bir artışın verimliliği %0.14 oranında azalttığını ifade etmişlerdir.

Braun-Tella (2004), diğer çalışmalardan farklı olarak enflasyon ve enflasyon değişkenliği arasındaki ilişkiyi 75 ülke için iki aşamalı en küçük kareler yöntemi ile incelemiş ve enflasyon değişkenliğinin yatırımları azaltarak büyümeyi negatif etkilemesinin yanında sosyal yapıda bozulmalara da neden olduğunu vurgulamıştır.

Berument-Güner (1997) uyguladıkları GARCH modeliyle enflasyonun büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kalkan (1999), 1982-98 dönemi üçer aylık verilerle enflasyon, büyüme, özel yatırımlar, döviz kuru ve para arzı değişkenlerini kullanarak yaptığı çalışmada Türkiye'de enflasyonun yatırımlar ve kurlar kanalıyla büyümeyi olumsuz etkilediğini ifade etmiştir.

Kalkan (1999), 1982-98 dönemi üçer aylık verilerle enflasyon, büyüme, özel yatırımlar, döviz kuru ve para arzı değişkenlerini kullanarak yaptığı çalışmada Türkiye'de enflasyonun yatırımlar ve kurlar kanalıyla büyümeyi olumsuz etkilediğini ifade etmiştir¹¹⁰.

Terzi-Oltulular (2004), 1987:1-2003:5 dönemi aylık veriler ile Türkiye ekonomisi için enflasyon-büyüme ilişkisini inceledikleri çalışmada gayri safi milli

¹¹⁰ Mahmut Kalkan, *Uzun Dönemde Enflasyonun Büyüme Maliyeti*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-1999,s.s,60-62

hasıla-enflasyon arasında kısa ve uzun dönemde negatif bir ilişki olduğu görüşünü destekleyen sonuçlar elde etmişlerdir¹¹¹.

Telatar ve Abiyev(2010) Enflasyon ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü değişkenlik ilişkisinin olduğu ve 2001 yılı sonrasında bu ilişkinin güçlendiği sonucuna varmıştır¹¹².

3.1.4. Eşik Değer Kriteri Ortaya Koyan Çalışmalar

Ghosh-Phillips (1998), 1960-96 dönemi IMF üyesi 145 ülkeyi kapsayan çalışmada enflasyon-büyüme ilişkisinin doğrusal olmadığını, enflasyon oranının eşik değerinin %2.5 olduğunu ve bu değer altında bir enflasyonun büyümeyi pozitif, ancak bu oranın üstündeki enflasyonun büyümeyi negatif etkileyeceğini ileri sürmüşlerdir¹¹³. Christoffersen-Doyle (1998), 1990-97 dönemi 22 geçiş ekonomisinde enflasyonun eşik değeri yüzde 13’ü aştıktan sonra büyümeyi negatif etkilediğini ileri sürmüşlerdir. Khan-Senhadi (2001), 1960-98 dönemi gelişmiş ve gelişmekte olan 140 ülkenin 5 yıllık ortalamalarını kullanarak enflasyon-büyüme arasındaki ilişkiyi ve eşik değeri tahmin etmişlerdir. Eşik değerin, gelişmekte olan ülkelerde %11 ile %12, gelişmiş ülkelerde %1 ile %3 olduğunu ve eşik değerin üzerindeki enflasyon oranının büyümeyi negatif etkilediğini, enflasyon oranının yüzde 3’ten %40’a yükseldiğinde büyüme oranının gelişmekte olan ülkelerde yüzde 1, gelişmiş ülkelerde %1.7 oranında azaldığını; gelişmekte olan ülkelerde yıllık enflasyon oranının %60’tan %15’e düştüğünde ise gayri safi yurt içi hasıla büyüme oranının yüzde 1.2 oranında arttığını tahmin etmişlerdir.

Yılmaz, Akçay ve Alper (2002), gelişmekte olan 29 ülke için 1970-2000 dönemi panel verilerde enflasyon-büyüme ilişkisinin doğrusal olmadığını ve eşik enflasyon değerinin %13 olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, %13’ün altında enflasyon oranları için istatistiksel olarak anlamlı bir enflasyon-büyüme ilişkisinin olmadığını, ancak enflasyon oranının %10’un üstüne çıktığında enflasyonun büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğunu belirtmişlerdir (TÜSİAD, 2002)¹¹⁴.

¹¹¹Harun Terzi ve Sabiha Oltulular, “Türkiye’de Ekonomik Büyüme-Enflasyon Süreci: Sektörler İtibariyle Ekonometrik bir Analiz”, Bankacılar dergisi,Sayı 50,2004,ss.19-32

¹¹² Funda Telatar ve Vasif Abiyev, “Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve Üretim Değişkenliği Değiş-Tokuş İlişkisinin Dinamik analizi”,Tisk Akademi Cilt:5 Sayı:9 sayfa108

¹¹³ Atish Ghosh and Steven Philips, “Warning:Inflation May Be Harmful to Your Growth”, International Monetary Fund 1998.

¹¹⁴ TUSİAD (2002), *Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, s.s.,7-43

Kirmanoglu (2001), 1960-2002 dönemi Türkiye ekonomisinde son 25 yılda yaşanan yüksek enflasyonun özel yatırımlar ile büyümeyi negatif etkilediğini ileri sürmüştür. 1970-2000 dönemi ve gelişmekte olan 29 ülkeyi kapsayan aynı çalışmada enflasyon-büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı ifade edilmiştir. Enflasyon oranının eşik değerinin %13 olduğunu ve bu eşik değerin üstünde enflasyon oranındaki artışın büyüme oranını olumsuz etkileyeceğini ifade etmiştir. Panel verileri ile yapılan çalışmanın sonucunda, enflasyonun %13 olduğu tahmin edilen eşik değerin üstünde bir enflasyonun olduğu ülkelerde, enflasyon oranının iki katına çıkması durumunda (%30'dan %60'a) gayri safi yurtiçi hasılanın uzun dönemde ortalama yıllık büyüme hızının %1.3 oranında azalacağı tahmin edilmiştir.

Doğruel (2002), enflasyonun standart sapmasının arttığı dönemlerde büyüme oranının azaldığını, enflasyon oranının yükseldiğini dönemlerde de ortalama büyüme oranının azaldığını ifade etmiştir

3.2. Model Arayışı

Literatür özetinden hareketle, enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkilerini ele alan çalışmalarda, kullanılan ekonometrik yöntemi de destekleyecek şekilde model arayışına gidilmiştir. Bu çerçevede literatürde yaygın bir şekilde ekonomik büyüme bağımlı değişken olmak kaydıyla, büyümeye etki edeceği düşünülen değişkenler genel olarak neoklasik bir üretim fonksiyonu ile tanımlandığı dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Cobb-Douglas tipi bir büyüme eşitliğinde, çıktı-ekonomik büyüme bağımlı değişken olmak kaydıyla, bu değişkeni üretim faktörlerinden emek ve sermayenin etkilediği kabul edilir. Dolayısıyla orijinal Cobb-Douglas tipi üretim fonksiyonu şu şekilde tanımlanabilir:

$$Q=A \cdot K^a \cdot L^b$$

$$Y_i = \beta_1 X_{2i}^{\beta_2} X_{3i}^{\beta_3} e^{u_i} \quad (1)$$

Burada Q, çıktı düzeyini; K, sermaye miktarını ve L de emek miktarını ifade eder. Burada a; üretimin emeğe göre esnekliğinin, b; üretimin sermaye esnekliğini gösterir. Bu üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getiriler ($\alpha + b = 1$) varsayımından hareket ederek, şu şekilde dönüştürülür:

$$Q_K = \alpha \cdot A \cdot K^{a-1} \cdot L^b = \alpha \cdot Q/K \rightarrow K \cdot Q_K = \alpha \cdot Q$$

$$Q_L = b \cdot A \cdot K^a \cdot L^{b-1} = bQ/L \rightarrow L \cdot Q_L = bQ$$

$$KQ_K + LQ_L = (a + b) Q$$

$$\ln Q = \ln A + \alpha \ln K + b \ln L$$

$$\begin{aligned} \ln Y_i &= \ln \beta_1 + \beta_2 \ln X_{2i} + \beta_3 \ln X_{3i} + u_i \\ &= \beta_0 + \beta_2 \ln X_{2i} + \beta_3 \ln X_{3i} + u_i \end{aligned} \quad (2)$$

Burada $\beta_0 = \ln \beta_1$ dir.

Böyle yazılınca, model doğrusallaştırılmış olur¹¹⁵

Yukarıdaki modele, ekonomide büyüme araştırılırken, bu kez büyümeye etki edeceği düşünülen enflasyon oranı da bir üçüncü değişken olarak modele eklenmiştir.

Yeni model de şöyle oluşur:

$$Q = A \cdot K^a \cdot L^b \cdot I \cdot (X-M)$$

$$\ln Y_i = \ln \beta_1 + \beta_2 \ln L_{2i} + \beta_3 \ln K_{3i} + \beta_4 I_{xi} + \beta_5 (X-M) + u_i \quad (3)$$

Bu çalışmada (3) nolu eşitlik çerçevesinde ekonometrik analizlere gidilmiştir.

3.3. Veri ve Metodoloji

Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası Elektronik Veri Sisteminden alınmıştır. Veriler yıllık olup 1968-2008 yılları arasını kapsamaktadır. Çalışmada kullanılacak değişkenler yıllık ve mutlak rakamlarda iken, kullanılacak model çerçevesinde büyüme oranı cinsine çevrilmiştir. Bu değişkenler; Y (GSYİH büyüme oranı), POP (nüfusunu büyüme oranı), CAP (brüt sermaye birikiminin GSYİH içerisindeki payı), ACIK(Dış Açıklık) ve TF (TÜFE yada Tüketici fiyat indeksi)'den oluşmaktadır.

3.4. Ekonometrik Yöntem ve Ampirik Bulgular

3.4.1. Değişkenlere Ait Temel İstatistik Özellikler

Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

¹¹⁵ Damodar N. Gujarati, *Temel Ekonometri*, Çevirenler: Ümit Şeneşen, Gülay Günlük Şeneşen. 215

Tablo 3.2. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Y (Milyar \$)	CAP (Milyar \$)	POP (15-65 Yaş Arası)	ACIK	TF
Ortalama	325,3989	3.84E+10	32.987.501	14.15000	20.50785
Medyan	314,3673	4.15E+10	32.174.229	14.00000	0.051240
Maksimum	524,0462	8.34E+10	49.479.545	27.00000	132.7401
Minimum	206,9087	9.11E+09	19.069.291	3.000000	0.000149
Standart Sapma	87,27121	2.09E+10	9.448.050	7.816977	39.28107
Gözlem	40	40	40	40	40

Çalışmada modelleme için kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, ortalama büyüme oranının %4.44 olduğu ve söz konusu dönemde ortalama GSYH'nin 325,3989 Milyar\$ olduğu gözlenmektedir. 1968-2008 arası dönemde Türkiye ekonomisinde en yüksek büyüme rakamının %10.46 ile 1976 yılında gerçekleştiği ve ekonomide en yüksek oranlı küçülmenin de -%5.70 ile 2001 krizinde gerçekleştiği dikkat çekmektedir.

Kişi başına ortalama ekonomik büyüme oranının %2.46 ile ortalama ekonomik büyüme oranının altında gerçekleşmiştir. İncelenen dönemde Türkiye ekonomisinde Kişi başına en yüksek ekonomik büyüme oranının % 7,93 ile 2004 yılında gerçekleştiği ve dolayısıyla kişi başına büyüme oranının en yüksek olduğu yıl toplam büyüme oranından farklılık arz etmektedir. Burada nüfus artışının kişi başına ekonomik büyüme üzerine etkisi ön plana çıkmaktadır. Kişi başına büyüme oranında En fazla küçülmenin ise yine -%7,07 ile 2001 krizinde gerçekleştiği görülmektedir.

Türkiye ekonomisinde 1968-2008 yılları arasındaki sabit sermaye yatırımlarının ortalaması % 19,12, brüt 3,84 Milyar \$, olduğu görülmektedir. Sabit sermaye yatırımları açısından en yüksek yatırımların gerçekleştiği yıl % 26,42 ile 1997 yılı, en düşük yatırımların gerçekleştiği yıl ise %11,93 ile 1969 yılıdır.

Nüfusun büyüme ortalaması % 1,91 gibi, kişi başına büyüme oranını azaltıcı, oldukça hızlı bir nüfus artışı ortalamasına sahiptir. En yüksek nüfus artışı % 2,64 ile 1972'de, en düşük nüfus artışının da %1,24 ile 2008 yılında gerçekleşmiştir. Burada nüfus artış hızının azalışı olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

TEFE bazlı enflasyon ortalaması ise % 43,91 gibi oldukça yüksek bir enflasyon ortalaması söz konusudur. En yüksek enflasyon oranının yaşandığı yıl % 110,17 ile 1980 yılı, en düşük enflasyonun yaşandığı yıl ise %6,93 ile 1970 yılıdır.

Korelasyon analizi: İki değişken arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini belirlemek amacıyla yapılan bir ekonometrik analizdir. Korelasyon katsayısı -1 ile +1 arasında değerler alır. Değerler sıfıra yaklaştıkça değişkenler arasında ilişkinin zayıfladığını, değişkenler arasında doğrusal ve zayıf bir ilişkinin olduğunu, +1'e yakın değerler ise iki değişken arasında doğrusal ve güçlü pozitif bir ilişkinin olduğunu, -1'e yakın değerler ise değişkenler arasında doğrusal ve güçlü ters yönlü bir ilişkinin olduğunu gösterir. Bununla birlikte negatif (-) değerler ilişkinin ters yönlü olduğunu, pozitif (+) değerler ise ilişkinin aynı yönlü olduğunu gösterir. Bununla birlikte korelasyon katsayısı değişkenler arasındaki nedensel ilişkiyi vermez. Yani, hangi değişkenin neden, hangisinin sonuç niteliğinde olduğunu belirtmez. Sadece değişkenlerin birlikte değişiminin ölçümüdür (Aykırı 2008:107)¹¹⁶.

Değişkenlere ait korelasyon katsayıları da kullanılması planlanan modellere göre Tablo 3.3'de verilmiştir. Tablo 3.3'de büyüme fonksiyonu brüt ekonomik büyüme üzerine ele alınmıştır.

Tablo 3.3. Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları

	Y	CAP	POP	ACIK	TF
Y	1,00000000	0,74955148	-0,12275460	0,09884403	-0,38939291
CAP	0,74955148	1,00000000	0,06967797	-0,10804851	-0,26619589
POP	-0,12275460	0,06967797	1,00000000	-0,70119676	0,25812435
ACIK	0,09884403	-0,10804851	-0,70119676	1,00000000	0,20527139
TF	-0,38939291	-0,26619589	0,25812435	0,20527139	1,00000000

Tablo 3.3 incelendiğinde, brüt ekonomik büyüme üzerinde işgücü (nüfus), sabit sermaye birikimi, dış açıklık ve enflasyon oranının etkileri görülmektedir. Buna göre ekonomik büyümede nüfus artışı ile enflasyon oranının negatif etkilerinin olduğu ve buna karşılık sabit sermaye yatırımlarının GSYİH içerisindeki payının ise pozitif yönde etkide bulunduğu söylenebilir.

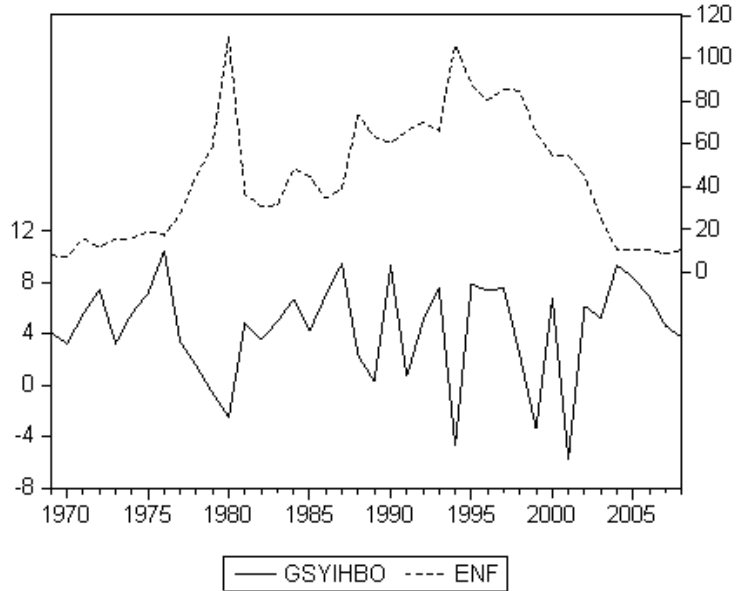
Tablo 3.3'de hem nüfusun hem de enflasyonun GSYİH üzerinde negatif etkilerinin bulunduğu görülmektedir. Bu yönüyle Türkiye ekonomisinde nüfus artış hızını massedecek bir sermaye eksikliği dikkati çekmektedir. Dolayısıyla nüfusun hem

¹¹⁶ Murat Aykırı, *Ekonomik Büyüme-Enflasyon-İşsizlik İlişkisi:Türkiye Üzerine Bir Uygulama(1980–2005)*,Kars-2008,s.107

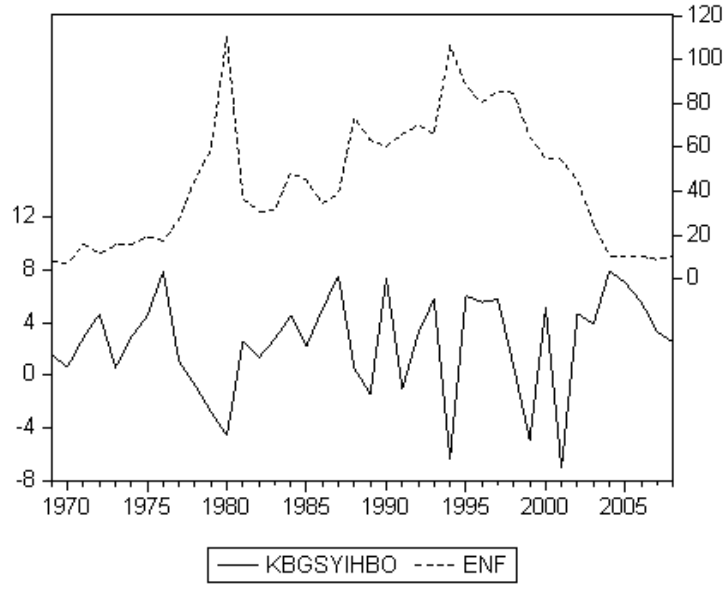
üretim faktörü olarak arz boyutunun hem de tüketimde bulunması nedeniyle talep boyutunun büyüme üzerinde beklenen etkilerinin ortaya çıkmadığı açıktır. Diğer bir ifadeyle yüksek nüfus artışının yaşandığı Türkiye’de daha kontrollü ve düşük bir nüfus artışının büyümeye beklenen olumlu etkiler ortaya çıkaracağı açıktır. Bunun yanı sıra %43.91 gibi oldukça yüksek bir enflasyon ortalaması da ekonomide belirsizliğe yol açarak büyümeyi yavaşlattığı ve hatta olumsuz yönde etkilediği ileri sürülebilir.

Tablo:3.3’deki veriler değerlendirildiğinde, enflasyon ile büyüme arasındaki korelasyon negatif (-0,39) olmakla birlikte, korelasyon katsayısı yeterince yüksek bulunamamıştır. Enflasyon ile büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmayabileceği hususu dikkate alındığında, söz konusu katsayının düşük çıkmasını normal kabul etmek mümkün olmakla birlikte, bu bulgulardan hareketle enflasyon ile büyüme arasında güçlü bir negatif ilişki olduğunu ileri sürmenin mümkün olmadığı düşünülmektedir.

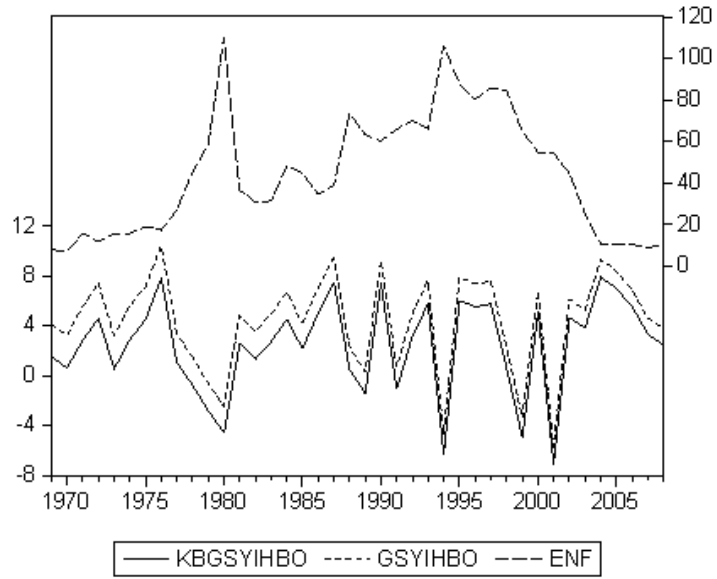
Aşağıdaki grafikte, Türkiye’nin 1968-2008 yılları arası dönemde enflasyon ve büyüme göstergesi arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu durum yukarıdaki tablolarda yer alan korelasyon katsayılarıyla da örtüşmektedir. Ancak, grafik yöntemi ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü anlaşılmasına rağmen, bu ilişkinin derecesini göstermemektedir.

Şekil 3.1. Türkiye’de Enflasyon ve Brüt Ekonomik Büyüme İlişkileri

Şekil 3.2. Türkiye’de Enflasyon ve Kişi Başına Ekonomik Büyüme İlişkileri

Şekil 3.3. Türkiye’de Enflasyon ve Kişi Başına-Brüt Ekonomik Büyüme İlişkileri

3.4.2. Ampirik Bulgular

Makro ekonomik zaman serileri genellikle durağan değildir. Serilerin durağanlık analizi için “Genişletilmiş Dickey Fuller” (ADF) testi kullanılacaktır. GSYH(Y), ACIK,

POP,CAP,TF etkileşiminin analizinde ve tahmin çalışmasında “Regresyon Analizi” yöntemi kullanılacaktır.

3.4.3. Durağanlık

Tanım olarak durağanlık, stokastik sürecin ortalaması ve varyansı sabitse ve iki zaman dilimi arasındaki kovaryans iki zaman dilimi arasındaki mesafeye bağlıysa ilgili serinin durağan olduğu söylenir (Emsen,1998:117)¹¹⁷. Ekonometrik modellerde kullanılan değişkenler arasında anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için serilerin durağan olmaması gerekmektedir (Berber ve Artan 2004). İktisadi değişkenlerin durağanlığı, maruz kaldıkları şoklarla ilgilidir. Bu şokların değişkenler üzerindeki etkileri birkaç dönem içerisinde yok olan geçici şoklar olabileceği gibi etkileri uzunca bir süre devam eden kalıcı şoklar da olabilir. Kullanılan seriler bu şokların karakterlerine göre trend veya mevsimsel dalgalanma özellikleri gösterebilmektedir. Trend ve mevsimsel dalgalanma gösteren seriler durağan değildir. Serilerin durağan olup olmadıklarının test edilmesinde Dickey ve Fuller(1979) tarafından geliştirilmiş Genişletilmiş Fuller (ADF) testi kullanılabilir (Barışık ve Çetintaş, 2008:125-126)¹¹⁸

3.4.4. Birim Kök Testi

Elde edilen sonuçlar değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisinin değişkenlerin zaman serisi özellikleri de dikkate alınarak detaylı bir şekilde incelenmesini gerektirmektedir. Bu amaçla çalışmada öncelikle serilerin zaman serisi özellikleri incelenmiştir. Bir serinin uzun dönemde sahip olduğu özellik, bir önceki dönemde değişkenin aldığı değerinin, bu dönemi ne şekilde etkilediğinin belirlenmesiyle ortaya çıkartılabilir. Bu nedenle, serinin nasıl bir süreçten geldiğini anlamak için, serinin her dönemde aldığı değerin daha önceki dönemdeki değerleriyle regresyonunun bulunması gerekmektedir. Bunun için değişik yöntemler geliştirilmiş olmakla birlikte, ekonometride birim kök analizi olarak bilinen yöntemle, serilerin durağan olup olmadıkları belirlenebilmektedir¹¹⁹

¹¹⁷ Ömer Selçuk Emsen, *Döviz Kuru ekonomisi ve Türkiye’deki Uygulamaları*, Atatürk Üniversitesi-1998,s.117

¹¹⁸ Salih Barışık ve Hakan Çetintaş, “Para Politikası araçlarının Etkinliği Perspektifinden Türkiye’de Zorunlu Karşılıkların GSYİH ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri:1987-2004 Dönemine İlişkin Ekonometrik Analiz”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (16) 2008, 116-138, s.125-126

¹¹⁹ Recep Tarı, *Ekonometri*, 2. Basım, 2002 s.373

Tablo 3.4. Modele ait değerlerden elde edilen ADF birim kök test sonuçlarına yer vermektedir.

Tablo 3.4. ADF Birim Kök Sınama Sonuçları

Değişkenler	Y		ACIK		POP	CAP		TF		
	Seviye	1. Fark	Seviye	1. Fark	Seviye	Seviye	1. Fark	Seviye	1. Fark	2. Fark
Test İstatistiği	- 1,0068	- 6,2117	- 2,9731	- 6,6616	-6,2613	- 2,5679	- 7,9284	- 0,7509	- 2,7489	- 5,0488
Kritik Değerler										
1% level	- 4,2119	- 4,2191	- 4,2119	- 4,2191	-4,2191	- 4,2119	- 4,2191	- 4,2191	- 4,2268	- 4,2349
5% level	- 3,5298	- 3,5331	- 3,5298	- 3,5331	-3,5331	- 3,5298	- 3,5331	- 3,5331	- 3,5366	- 3,5403
10% level	- 3,1964	- 3,1983	- 3,1964	- 3,1983	-3,1983	- 3,1964	- 3,1983	- 3,1983	- 3,2003	- 3,2024

Değişkenlere ait ADF birim kök sınaması sonuçlarına göre, POP değişkeninin seviye değerlerinde durağan olduğu görülmektedir. Zira test-istatistiği değerleri, kritik değerlerden mutlak anlamda büyük çıkması, o serinin durağanlığına işaret eder. Buna karşılık Y, ACIK ve CAP değişkenlerinin ise seviye değerleri açısından durağan olmadıkları ve dolayısıyla bu değişkenlerin birinci farkları alınarak durağanlık araştırması yapılması yoluna gidilmiştir. TF değişkeninin ise birinci seviye değerinde de durağan olmadığı ve dolayısıyla ikinci seviye değerinde durağanlık araştırması yapılmıştır. Bu durumda bütün değişkenlerin de durağan hale geldiği görülmektedir. Modelde ele alınan değişkenlerin aynı cinsten durağan olmaması nedeniyle, bu modelde uzun dönemli ilişkileri araştırmak için eş-bütünleşme testi yapma imkanı ortadan kalkmıştır.

3.4.5. Regresyon Tahmin Sonuçları

Tablo 3.5. Regresyon Analizi Sonuçları (Bağımlı Değişken: GSYİHBO)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
C	-39.95999	41.52048	-0.962416	0.3428
D(CAP)	1.69E-08	1.79E-09	9.417188	0.0000
POP	2.83E-06	1.21E-06	2.344867	0.0252
D(ACIK)	-3.318934	4.400845	-0.754158	0.4561
D(D(TF))	-8.167052	5.612301	-1.455206	0.1551
R ²	0.804316	F-statistic		33.90986
Düz. R ²	0.780597	Durbin-Watson İst.		1.817220

Regresyon analizi sonuçlarına göre brüt ekonomik büyüme üzerine korelasyon katsayısından farklı olarak Sermaye birikimi %1 önem düzeyinde oldukça yüksek düzeyde istatistiki açıdan anlamlı hem de işareti pozitifdir. Dolayısıyla sermaye birikiminin ekonomik büyüme üzerine oldukça güçlü olumlu etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Nüfus artış hızı(POP) pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı etkilerinin bulunduğu görülmektedir. Buradan nüfus artışının işgücü miktarındaki artışa bağlı olarak büyümeyi olumlu etkilediği düşüncesi savunulabilir. Diğer taraftan enflasyon oranının ise negatif ve %5 önem seviyesinde anlamlı etkilerinin varlığı görülmektedir. Yine dış açık da negatif ve % 5 önem seviyesinde istatistiki açıdan anlamlıdır. Bu durum, Türkiye ekonomisinde büyümenin sağlanabilirliğinin temel koşullarından birisinin, sermaye birikiminin ve dolayısıyla tasarruf eğiliminin artırılmasıyla paralellik gösterdiği ve diğer yandan da dış açığın önüne geçilmesi olduğu söylenebilir. Ayrıca enflasyondaki artışların da ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemesi, Türkiye ekonomisinde ortalama enflasyonun %43.91 gibi yüksek seviyelerde ve istikrarsız bir seyir takip etmesinin büyümeyi olumsuz yönde etkileyen unsurlardan biri olduğu görülür. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde enflasyonist ortamı kontrol altına alıcı sıkı para ve maliye politikası uygulamalarının büyüme üzerinde olumlu ve kalıcı etkiler yapması beklenebilir.

3.4.6. Sınır Testi ile Tahminler

Serilerin aynı cinsten durağan olduğu durumlar için özellikle uzun dönemli ilişki araştırmasında klasikleşmiş zaman serisi analizlerinde eş-bütünleşme araştırmasına başvurulur. Ancak, serilerin aynı cinsten durağan olmadığı durumlarda, uzun dönem ilişki araştırması yapılamamaktadır. Bunun yerine vektör otoregresif ya da literatürdeki tanımlamasıyla VAR analizlerinin yapılması yoluna gidilmektedir. Bu uygulamalardan

farklı olarak ekonometri literatüründe Pesaran, Shin ve Smith'in (2001) İngiltere üzerine yaptıkları çalışmada ilk kez sınır testi analizlerini [autoregressive distributed lag (ARDL)] uygulamışlardır (Pesaran, Shin ve Smith, 2001: 289-291).

Bu bağlamda 1990'lerden itibaren ekonometrik çalışmalarda değişkenler arasında seviye değerlerinde ilişkilerin varlığını test etmeye yönelik ilgi oldukça artmıştır. Temelde bu analiz eş-bütünleşme testlerinin kullanımına dayalı olup, genel olarak iki yaklaşım geliştirilmiştir. Bunlardan birincisi, eş-bütünleşmenin olmadığına dair H_0 hipotezini test etme sürecini içeren iki aşamalı artıklara dayalı süreç (two-step residual-based procedure for testing the null of no-cointegration)'tir (Engle and Granger, 1987; Phillips and Ouliaris, 1990). İkincisi, sistem tabanlı indirgenmiş sıra regresyon yaklaşımı (system-based reduced rank regression approach)'dır (Johansen, 1991, 1995). Bu iki yaklaşımın yanı sıra 2000'li yıllara kadar Park (1994)'in değişken ilavesi yaklaşımı (variable addition approach), Shin (1994)'in geliştirdiği eş-bütünleşmenin olmadığına dair H_0 hipotezini test etmede artıklara dayalı süreç (residual-based procedure for testing the null of cointegration) ve Stock ve Watson (1988)'un stokastik müşterek trendler-sistem yaklaşımı (stochastic common trends-system approach) da kullanılmıştır. Yukarıda sayılan eş-bütünleşme testlerinin tümü $I(0)$ veya $I(1)$ vb. şeklinde bütünleşik olduğu durumlara yoğunlaşır. Ancak, Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından yapılan çalışmada temel tahmincilerin yalnızca $I(0)$, $I(1)$ veya karşılıklı olarak eş-bütünleşik olup olmadığına dair uygunluk araştırması yapılmaksızın ya da eş-bütünleşik olmaması halinde bile değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını test etmede yeni bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Yazarların izledikleri süreçlerin temel istatistikleri, koşula bağlı kısıtlanmamış denge hata modeli (ECM)'ndeki koşulda değişkenlerin gecikmeli seviyelerini test etmede kullanılan genelleştirilmiş Dicky-Fuller tipi bir açıklayıcılarda Wald veya F-istatistikleridir. Her iki istatistiğin asimptotik dağılımlarının dahil edilen değişkenler arasında ilişkinin olmadığına dair H_0 hipotezi altında standart dışı olduğunu, yani tahmincilerin yalnızca $I(0)$, $I(1)$ veya karşılıklı olarak eş-bütünleşik olup olmaması süreç için önem arz eder. Dolayısıyla yazarların önerdiği test, tutarlılık arz etmesinin yanı sıra $I(0)/I(1)$ değişkenlerinin bir karması olan açıklayıcıların bir seti için uygun biçimde tanımlanmış lokal alternatifleri ile H_0 hipotezinde onun asimptotik dağılımını türetir (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 289-290).

Asimptotik kritik değerlerin iki türünün bütün açıklayıcıların bir taraftan yalnızca $I(1)$ ve diğer taraftan yalnızca $I(0)$ olduğunu varsayan iki kutuplu durum için sağlandığı bilinmektedir. Bu iki kritik değer türü yalnızca $I(1)$, $I(0)$ veya karşılıklı olarak eş-bütünleşik olan açıklayıcıların tümünü sınıflandırmada kritik değer sınırlarını verecek şekilde sınırları test etme süreci hazırlanmıştır. Hesaplanan Wald ve F-istatistikleri kritik sınır değerlerinin dışına düşerse, kesin çıkarım, belirlenen açıklayıcıların bütünleşik/eş-bütünleşik durumunu bilmeye gereksinim olmaksızın türetilir. Ancak, Wald ve F-istatistikleri kritik sınır değerlerinin içerisine düşerse, çıkarım kesin değildir ve kesin çıkarıma gitmeden önce belirlenen değişkenlerin bütünleşme değerini bilmek gerekir. Sınır testi süreci Banerjee ve diğ. (1986) ile Kremers ve diğ. (1992)'in daha önce yapılan katkılara dayalı olarak Banerjee ve diğ. (1998) tarafından ilgili eş-bütünleşme testinin de temelleri atılmıştır. Bu testler, kısıtlanmamış koşula dayalı ECM'de gecikmeli bağımlı değişkenin katsayısı ile ilişkili t-istatistiğine bağlıdır. Söz konusu istatistiğin asimptotik dağılımı, açıklayıcıların $I(0)$ veya çoğunluklar eş-bütünleşik olması kadar, bütün açıklayıcı değişkenlerin yalnızca $I(1)$ olduğu durumlar için elde edilir. Bu t-istatistiği için ilgili kritik değer sınırları da ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Dolayısıyla Pesaran ve diğ. (2001) tarafından önerilen sınır sürecinin ampirik uygunluğu, İngiltere hazinesinin makroekonometrik modeline dahil edilen getiriler eşitliğinin yeniden incelenmesinde ele alınmıştır. Bu modelde kullanılan değişkenlerin bütünleşme derecesiyle ilgili olağan şüpheler nedeniyle yeni arayışlara gidilmiştir. Diğer taraftan Phillips (1958) ve Sargan (1964)'ın işgücü piyasası analizleri çerçevesinde ücretler ve getirilerin ekonometrik analizinde İngiltere'de zaman serisi ekonometrisinin gelişimi önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla bu ilk çalışmalarda reel ücretler ile onun belirleyicileri arasında seviye değerlerin varlığını test etme sorunu dikkate alınmamıştır. Oysa bir bağımlı değişken olarak alınan İngiliz hazinesi getirileri eşitliğini belirleyen seviyelerdeki ilişki, özel sektörün reel ücretlerinin emek verimliliğine, işsizlik oranlarına, sendikalaşmaya, ücret değişkenliğine ve boş zamanın ücretle ikamesine bağlıdır. Bunlar, Layard ve diğ. (1991) tarafından yapılan incelemedeki ücret belirlemenin pazarlık teorisinde tahmin edilen değişkenlerdir. İşte bu noktada Pesaran ve diğ. Ücret belirlemenin pazarlık teorisine uygun modeli tanımlamak için işsizlik oranı seviyesinin ücret eşitliğine dahil edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Şüphesiz bu yaklaşım işsizlik eşitliğine girmekten kaynaklanan

kazançların değişim oranını engellemez veya kalan değişkenler arasında diğer seviye ilişkilerini verir. Yazarların ele aldığı bu beş değişkende koşullu ECM'lerin sayısı tahmin edilmiş ve yeterli ölçüde yüksek sıranın dahil edilen değişkenlerin gecikme uzunluğunun seçimi koşuluyla, cari değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmaması halinde tahmin arayışına gidilmiştir. Dolayısıyla bu değişkenler arasında seviye ilişkisi varken, Pesaran ve Shin (1999) yaklaşımını modelleştiren gecikmesi dağıtılmış otoregressif (ARDL) süreç tercih edilen ECM tahmininde kullanılmıştır (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 290-291).

Yazarların 2001 yılında yayınladıkları çalışmalarında 21 nolu eşitlikle Wald'a dayalı tutarlılık ile asimptotik dağılım araştırması (2001: 297) ve 24 nolu eşitlikte de t-istatistiğinin tutarlılığı araştırmasına (2001: 299) ilişkin süreçler takip edilmiştir (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 305-306). Çalışmada reel ücretleri belirleyen unsurlar olarak emek verimliliği, ikame oranı (boş zaman-ışsızlığın reel ücrete oranı), işçi sendikalarının gücü, işsizlerin sendikalaşma oranı alınmıştır. Geliştirilen ARDL modeli ve onun birlikte kısıtlanmamış denge hata düzeltme formülü gecikmeli etkileri dikkate alır. Analizlerde eşitlikteki anahtar değişkenlerin zaman serisi özelliklerinin sınırlı (intercept) ve trend gibi uygun deterministlikle ardışık logaritmik-doğrusal VAR(p) modeliyle yakınsatılabilen yaklaşımdan hareketle ampirik analizlere başlanmıştır. Elde edilen sonuçların güvenilirliği için ikame oranı analizlere dahil edilmemesine karşılık iki gölge değişken (ortalama kazançlar üzerine gelir politikalarının etkilerinin dikkate almak için birinci gölge değişken 1974-1975 ve ikinci gölge değişken de 1975-1979 arasını 1, kalanını 0 şeklinde) modele dahil edilmiştir. Geliştirilen asimptotik teorisi, bu gölge değişkenlerin aldığı değerlerden, yani içeriğinden etkilenmez. Buradan koşullu ECM'nin türetilmesine gidilmiştir (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 308).

Pesaran ve diğ. tarafından yapılan çalışmada gecikmeli reel ücretlerin (w_{t-1}), x_t için bir alt VAR modeline girmeyen yaklaşımda, reel ücret eşitliği tanımlanır ve LS ile tutarlı biçimde tahmin edilebilir. Ancak, bu yaklaşımın verimlilik eşitliklerinde veya işsizlikte reel ücretlerdeki gecikmeli değişimleri kapsamadığı dikkate alınmak durumundadır. Bu eşitliklerden hareketle reel ücret düzeyinin dışlanması, emek verimliliğinin kısmen reel ücret düzeyince belirlendiğini varsayan etkin ücret teorisi gibi diğer alternatiflerden ayırt edici olan ücretlerde pazarlık teorisinin tanımlayıcı bir gerekliliği söz konusudur. Dolayısıyla yazarların çalışmasında pazarlık teorisi ile etkin

ücret teorisi en azından uzun dönemde olmasa da kısa dönemde geçerliliğe sahiptir. Bu tanımlama bozucuların, yani hata teriminin (u_t) zamana bağlı olarak ilişkisiz olduğu yaklaşımına da dayalıdır. Dolayısıyla temel VAR modelinin gecikme sayısı p 'nin uygun bir şekilde seçilmesi önemlidir. Artıkların seri korelasyonu sorununu azaltmada seçilen p 'nin yeterli ölçüde büyüklüğü ile aynı zamanda yeterli küçüklüğü arasında hassas bir denge bulunmaktadır. Böylece koşullu ECM, özellikle mümkün olan sınırlı zaman serisi verilerinin görünümünde gereksiz biçimde aşırı olarak parametreleştirilmez. Sonuçta katsayının kısıtlanıp kısıtlanmaması hususunda zamana bağlı olarak trend hususunda bir karara varılması gerekliliği söz konusudur ki, ele alınan belirli örnek dönemine bu ışık tutar. Zira ele alınan dönemin zaman serisi olması mevsimsellik sorununu gündeme taşır. p 'nin farklı seçimleri için sonuçların karşılaştırılabilirliğini sağlamlaştırmada bütün tahminler, gecikmeli değişkenlerin inşa edilmesi için tahsis edilen ilk sekiz gözlemle aynı örnek dönemini kullanır. Yazarların çalışmasında VAR modeline dahil edilen bağımlı değişken ile bağımlı değişkeni etkileyeceği düşünülen açıklayıcı değişkenlere ilişkin zaman serisi grafikleri çizdirilmiştir (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 308).

Grafiklerden ilkinde reel ücretler ile verimliliğin trende bağlı olarak artış gösterdiği ve bu artışların da daha çok ücretlerde yüksek olduğu, dolayısıyla verimlilik artışından daha yüksek bir ücret artışlarının olduğu ortaya konulmuştur. Bu durum, en azından başlangıçta doğrusal bir trendin reel ücret eşitliğini temsil için kurulan modele dahil edilmesi gerekliliğine işaret eder. Ayrıca birim kök süreci ele alınan değişkenler için takip edilir; dolayısıyla reel ücret ve verimlilik serilerinde sadece birim kök hipotezi lehinde güçlü bulgularla karma sonuçlar sağlar. Bu, reel ücretler üzerine seviye düzeyinde etkisi olan modeldeki diğer üç değişkeni yeterli ölçüde önlemekten uzak kalır. Daha sonraki süreçte değişkenlerin sadece $I(0)$ ve $I(1)$ veya karşılıklı olarak eş-bütünleşik olup olmadığını bu beş değişkenin düzeylerini içeren reel ücret eşitliğinin varlığını test etmek mümkündür. Deterministik doğrusal bir trendin verimlilik değişkenine ilave edilmesinin gerekli olup olmadığı ve uygun gecikme uzunluğu p 'yi belirlemek için $p=1, 2, \dots, 7$ için doğrusal bir zaman trendiyle ve trendsiz olarak LS ile koşullu model tahmin edilir. Yazarlar daha önceden aynı dönemi (1972q1-1997q4) bütün regresyonlar için tahmin etmiştir. Söz konusu bu çalışmada verimlilik değişkeninin gecikmeli değişimlerinin ($\Delta \text{Prod}_{t-1}, \Delta \text{Prod}_{t-2}, \dots$) bütün regresyonlarda

önemsiz olduğu bulunmuştur. Bu nedenle gereksiz biçimde aşırı parametrelendirmeden kaçınmak ve kısıntıya gitmek için bu gecikmeli değişkenler olmaksızın, ancak bütün diğer değişkenlerin gecikmeli değişimlerini dahil edilerek regresyonların yeniden tahminine karar verilmiştir. (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 309-310).

Çalışmada sırasıyla $X^2_{SC}(1)$ and $X^2_{SC}(4)$ ile tanımlanan 1 ve 4 sıraya karşı artıklarda seri korelasyon olmadığında dair hipotezi test etmek için yine sırasıyla AIC, SBC ve Lagranj çarpanı (LM) istatistikleri ile ifade edilen Akaike ve Schwarz'ın Bayesian Bilgi Kriteri (Information Criteria) araştırmalarına gidilmiştir. Deterministik trend teriminin dahil edilip edilmemesine göre AIC ($\hat{p}_{aic}=6$) ile seçilen gecikme uzunluğu SBC ile seçilenden daha uzundur. Bu daha sonraki kriter, trend dahil edildiğinde $\hat{p}_{sbc}=1$ 'i ve dahil edilmediğinde de $\hat{p}_{sbc}=4$ 'ü tahmin eder. X^2_{SC} istatistikleri nispeten daha yüksek gecikme uzunluğunun kullanılacağını ima eder: 4 veya daha fazlasını. Sınır testlerinin geçerliliği için seri olarak ilişkili olmayan hatalar yaklaşımının önemi çerçevesinde ya 5 ya da 6 olacak şekilde p 'yi seçmek makul görünür. Buna karşılık, izlenen süreçte bütünlük açısından $p=6$ olarak tercih edilen seçim kadar, $p=4$ ve 5 için test sonuçları rapor edilir. Dolayısıyla bu analiz çerçevesinde doğrusal deterministik trendli veya trendsizlik bağlamında koşullu ECM arasında seçimde bulunmak çok düşüktür. Bu nedenle deterministik için üç farklı senaryo altında seviye değerleri ile kazançlar eşitliğinin varlığını test etmek amacıyla F ve t istatistik değerlendirilmesine gidilir. Örneğe özgü bu uygulamalar sonucu elde edilen değerler, yazarların hazırlamış oldukları CI (bkz. pp: 300-301) ve CII (bkz. pp: 303-304) tablolarında elde edilen kritik değerlerle mukayese edilmelidir. İlk olarak, sınır F istatistikleri dikkate alınır. Seviye cinsinden ilişkinin olmadığına dair sıfır hipotezi [(15)'in Durum IV] altında trend katsayısını sıfıra ulaştırdığına işaret eden istatistik F_{IV} değeri, bu kısıtlamayı göz önünde bulundurmeyen [(16)'nın Durum V'in] F_V değerinden daha uygundur. Trend katsayısı c_1 bu kısıtlamanın konusu değilse, ele alınan model, ampirik olarak makul olmayan $\pi_{ww}=0$ ve $\pi_{wx,x}=0$ ' sıfır hipotezi altında reel ücret düzeyinde ikinci dereceden bir denkleme işaret eder. F_{IV} ve F_V istatistikleri için kritik sınır değerleri, CI(iv) ve CI(v) tablolarında (bkz. pp: 301) verilmiştir. $k=4$ olduğundan, 0.05 kritik değer sınırları F_{IV} ve F_V için sırasıyla 3.05 ila 3.97 ve 3.47 ila 4.57'dir. Test sonucu gecikmeli p sırasının seçimine bağlıdır. $p=4$ için seviye kazançları eşitliğinin olmadığında dair hipotez, tahmincilerin sadece $I(0)$ ve $I(1)$ veya karşılıklı olarak eş-

bütünleşik olup olmadığını 0.05 düzeyinde reddetmemektedir. $p=5$ için sınır testleri yetersizdir. AIC ile seçilen $p=6$ için F_V istatistiği de yetersizdir, ancak $F_{IV}=4.78$ değeri 0.05 kritik değer sınırlarının dışında bulunur ve tahmincilerin sadece $I(0)$ ve $I(1)$ veya karşılıklı olarak eş-bütünleşik olup olmadığının seviye kazançları eşitliğinde cari olmadığında dair sıfır hipotezini reddeder. Doğrusal bir trend olmaksızın kazançlar eşitliğine F sınır testleri uygulandığında, bu bulgular çok daha yeterli kabul edilir. İlgili test istatistiği, F_{III} 'dür 0.05 kritik değer sınırları da 2.86 ila 4.01'dir. $p=4$ için $F_{III}=3.63$ 'dür ve bu test sonucu yetersizdir. Bununla birlikte $p=5$ ve 6 için F_{III} değerleri sırasıyla 5.23 ve 5.42 olup, seviye kazançları eşitliğinin olmadığı hipotezi kesinlikle reddedilir. (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 310-312).

Kazançlar eşitliğine yönelik t sınır testi uygulamalarından elde edilen sonuçlar, daha az kesinlik arz eder ve yukarıda tartışılan trend kısıtlamalarının yükümlülüğüne müsaade etmez. $k=4$ olduğunda, t_{III} ve t_V için 0.05 kritik sınır değeri de sırasıyla -2.86 ila -3.99 ve -3.41 ila -4.36'dır. Bu nedenle doğrusal bir trend dahil edildiğinde, t -testi sınırları, $p=5$ veya 6 olsa bile, sıfır hipotezini reddetmez. Ancak, trend terimi dahil edildiğinde, $p=5$ için sıfır hipotez reddedilir. Yeterli ölçüde yüksek gecikme sayısı seçildiğinde ve istatistiki olarak önemsiz deterministik trend terimi koşullu ECM'den dışlandığında, genel olarak bu test sonuçları, seviye cinsinden kazançlar eşitliğinin varlığını destekler. Bu tür bir tanımlama, alternatif koşullu ECM performansı üzerine bulguyla uyumluluk gösterir. Seviye değerlerinin etkin olmadığına dair ($\omega_w=0$ ve $\pi_{wx,x}=0$) modele ilişkin sıfır hipotezini test etmede, gecikmeli değişme katsayıları kısıtlanmadan kalması önemlidir; aksi takdirde bunlar test öncesi soruna konusu olabilir. Ancak, reel ücret ayarlamalarının kısa dönemli dinamikleri ve seviye etkilerinin sonraki tahmini için daha zayıf tanımlama makul görülür. Bu amaç doğrultusunda seviye ilişkilerinin tahminine yönelik olarak ARDL yaklaşımı uyarlanır. İlk olarak yazarlar modelde ele aldıkları değişkenlerde (bağımlı değişkenle birlikte beş değişken) ARDL'nin p , p_1 , p_2 , p_3 , p_4 (tahmin edilen) sıralamaları, AIC kriteri kullanılarak $p=0, 1, \dots, 6$ ve $p_i=0, 1, \dots, 6$, $i=0, 1, \dots, 4$ ile yaygınlaştırılmış $7^5=16,807$ ARDL modelleri arasında araştırılarak seçilmiştir. Bu seçim sonucu seviye değerlerinden ARDL(6, 0, 5, 4, 5) tahmini yapılır. Söz konusu modelde denge hata terimi Δv_t ile tanımlanır. Elde edilen sonuçlarda bütün seviye tahminleri oldukça yüksek çıkmış ve işaretleri de beklenen yönde gerçekleşmiştir. Seviye ilişkilerinin yanında koşullu ECM regresyon

süreci de bağımlı değişkendeki hareketler ile onun temel belirleyicileri arasında var olan karmaşık dinamikleri üzerine daha ileri bulgular sağlar. Bağımlı değişken ile gecikmeli beş değişkenin için $p=6$ seçimini daha ileri tanımlaması istatistiki açıdan önemli bulunmuştur. Denge hata katsayısı da makul derecede geniş ve önemli olarak tahmin edilmiştir. Tahmin edilen koşullu ECM'nin otoregresif parçasının yardımcı eşitliği, reel köklere sahiptir ve bağımlı değişkene yakınsamaya işaret eder. Uygulanan modelin regresyon tahminleri oldukça makuldür ve normallik dışı hatalar ve varyanslılığa (heteroscedasticity) karşı tanısal (diagnostic) testleri geçmiştir. Koşullu ECM tahminlerinde regresyon katsayılarının genellikle örnek döneminde istikrarlılığı gözlenir. Ancak, bir bütün olarak ECM eşitliğinde istenir özelliklerin sayısına sahiptir ve daha ileri bir araştırma için sağlam bir temel sağlar (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 312-314).

Özetle Pesaran ve diğ.'lerinin yaptıkları çalışmada ki bakış açısı, seviye ilişkilerinin ampirik analizini zaman serisi ekonometrisinin bir parçası konumunda görmektedir ve birim kök ile eş-bütünleşme üzerine son literatürü ele almaktadır. Diğer taraftan bundan önceki literatürün vurgusu, mevcudu test etmekten ziyade seviye ilişkilerinin tahminine yöneliktir. Bilindiği gibi eş-bütünleşme analizi, bu boşluğu doldurmaya teşebbüs eder, ancak belirgin bir şekilde bağımlı değişkeni (y_t) açıklamaya çalışan tahmincilerin (x_t) tümünün 1 veya daha üst değerde bütünleşik olduğu önsel kısıtlamasına sahiptir. Dolayısıyla ARDL yaklaşımıyla, ele alınan değişkenlerin tümü $I(0)$ olsa bile, y_t ve x_t arasındaki seviye ilişkilerinin varlığını test etme sorununun standart dışı olduğu ortaya konulur. Zira y_t ile x_t arasındaki seviye değerleri açısından ilişkinin olmadığına dair sıfır hipotezi varsayımında, y_t sürecini tanımlayan süreç, x_t tahmincilerinin sadece $I(0)$ ve $I(1)$ veya karşılıklı olarak eş-bütünleşik olup olmadığı hususunu $I(1)$ olarak kabul eder. Tahmincilerin sadece $I(0)$ ve $I(1)$ veya karşılıklı olarak eş-bütünleşik olup olmadığına dair belirsizliğin bilinmediği durumda, yazarların geliştirdiği asimptotik teori, y_t ile x_t arasındaki tekil seviye ilişkisinin varlığını test etmede basit tek değişirlikli bir çatı sağlar. Ayrıca belirlenmiş tahmincilerin bütünleşme sırasının y_t ile x_t arasındaki seviye ilişkisinin varlığını test etme önsel olarak tespit edilmesi belirsiz konumdadır. Bu nedenle eş-bütünleşme analizinin bilinen uygulamalarının aksine, buradaki yöntem, önceden test etme sorununun bu özel türünün konusu değildir. Yazarların çalışmalarında kullandıkları eşitliğe tasarladıkları sınır test

süreci uygulaması bu noktaya ışık tutar ki, değişkenlerin $I(1)$ veya $I(0)$ olmamasına göre önsel bir pozisyonun alınmasına ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla çalışmadaki analiz, tek bir eşitlik yaklaşımına dayalı tutulmuştur. Sonuçta, y_t 'yi içeren bir seviye ilişkisinden daha fazla olabilen durumların uygun olmayacağı ileri sürülmüştür. (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 315).

Ekonometrik analize taban teşkil edecek yukarıdaki teorik bakış açısının yanı sıra klasik büyüme modelleri çerçevesinde çalışmada Cobb-Douglas tipi büyüme eşitliğinde emek ve sermayeye ilaveten, yine büyüme teorilerinde üzerine ekonominin dışı açıklığını ölçmek üzere dış ticaretin GSYİH'ya oranı değeri ile çalışmanın temel hipotezine uygun olarak enflasyonun ekonomik büyüme üzerine etkilerini belirlemek için tüketici fiyat indeksi 2005 baz yılına göre modele dahil edilmiştir. Mevcut bağımlı değişkeni belirleyeceği düşünülen 4 bağımsız değişkenin öncelikle logaritmaları alınmıştır. Daha sonra da bütün serilerin logaritmik farkları alınarak yeni seriler daha oluşturulmuştur. Son olarak trend unsurunun etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla da modele trend bağımsız değişkeni eklenmiştir. Değişken oluşturma sürecinin devamında modelde uygun gecikme uygunluğunun tespiti amacıyla bağımlı değişkenin de modele gecikme değeri ile tahmin edildiği tahmin eşitliği kurulur ve buradan AIC ve SC değerleri hesaplanır. Buradan seri korelasyon araştırması ile LM değerleri için her bir gecikmeye dayalı R^2 ve p değerleri alınır.

Tablo 3.6. Eş-bütünleşme Testi İçin Uygun Gecikme Uzunluğu Araştırması

Trendsiz					
	AIC	SC	LM(1)	LM(2)	LM(3)
Eq1	-4,917	-4,271	0,35 (0,55)	1,31 (0,52)	4,99 (0,17)
Eq2	-4,922	-4,051	6,32 (0,01)	16,09 (0,00)	19,86 (0,00)
Eq3	-4,923	-3,824	20,81 (0,00)	32,04 (0,00)	32,42 (0,00)
Trendli					
	AIC	SC	LM(1)	LM(2)	LM(3)
Eq1	-4,870	-4,181	0,51 (0,47)	1,64 (0,43)	0,81 (0,84)
Eq2	-4,927	-4,012	6,84 (0,01)	18,88 (0,00)	21,99 (0,00)
Eq3	-4,948	-3,804	19,38 (0,00)	30,23 (0,00)	31,82 (0,00)

Eş-bütünleşme testi için uygun gecikme uzunluğu araştırmasında LM değerlerinden 0,05 ve üzeri değerlere sahip eşitlikler seçilir. Buna göre 1 nolu eşitliklerin hem trendli hem de trendsizlerinin LM değerleri için LM1, LM2 ve LM3

açısından uygun gecikme içerdiği görülmektedir. Bilindiği gibi LM değerleri otokorelasyon olup olmadığını test eder. Burada otokorelasyonun olmadığı eşitliklerden AIC ve SC değerlerine göre en iyi olanın seçimi yapılır. Burada da mutlak değer itibarıyla en yüksek AIC ve SC değeri açısından 1 nolu eşitliğin uygun olduğu görülür.

Uygun bulunan eşitliğe dayalı modelde uzun dönem ilişkinin olup olmadığı da wald testine bağlı olarak belirlenmeye çalışılır. Buna göre hem trendli hem de trendsiz şekliyle 1 nolu eşitlikler tahmini yapılır ve wald testinde bağımlı değişkenin bağımsız değişken boyutu ile yer aldığı logaritmik değerinin modeldeki t değerleri alınır. Diğer bir ifadeyle uygun modelde bağımlı değişkenin modelde bağımsızlaştırılmış boyutu , yani logaritmik ulusal gelirin 1 gecikmeli değeri $[LY(-1)]$ için t istatistiği alınır. Wald testlerinde de trendli ve trendsiz F değerleri alınır.

Tablo 3.7. Eş-bütünleşme Testinde Seçilen 3 Gecikme Uzunluğu İçin Hesaplanan t ve F İstatistiklerinin Değerleri

Trendli	Trendsiz
$t_v = -2,84$	$t_{iii} = -3,82$
$F_{iv} = 3,32$	$F_{iii} = 4,11$
$F_v = 3,59$	

Hesaplanan t ve F değerleri için Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından yapılan çalışmadaki kritik değerlerle karşılaştırması yapılır.

Tablo 3.8. t ve F Değerleri İçin Kritik Değerler

Trendli				Trendsiz			
Önem	%10	%5	%1	Önem	%10	%5	%1
t_v	-3,13/-4,04	-3,41/-4,36	-3,96/-4,96	t_{iii}	-2,57/-3,61	-2,86/-3,99	-3,43/-4,60
F_{iv}	3,03/4,06	3,47/4,57	4,40/5,72	F_{iii}	2,45/3,52	2,86/4,01	3,74/5,06
F_v	3,03/4,06	3,47/4,57	4,40/5,72				

Kaynak: Pesaran, M. Hashem, Yongcheol Shin and Richard J. Smith (2001), "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships", **Journal of Applied Econometrics**, pp 301-302,304-305.

Kritik değer karşılaştırmasında hesaplanan trendsiz t_{iii} değerinin %5 önem düzeyinde kararsızlık bölgesinde olduğu, ancak %10 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülür. Dolayısıyla trendsiz t_{iii} değeri bakımından uzun dönemli ilişkinin olduğu söylenebilir ve bunun F_{iii} değerinin ise %1 önem düzeyinde kararsızlık bölgesinde ve

%5 önem düzeyinde de anlamlı bölgede olmasıyla teyit edildiği söylenebilir. Trendli t_v değerinin ise anlamlılığının bulunmadığı ve trend katsayısının olduğu F_{iv} ile trend katsayısının olmadığı F_v değerleri açısından da %10 önem düzeyinde kararsızlık bölgesinde yer aldığı görülür. Dolayısıyla trendli değerle model tahmininde uzun dönem ilişkinin t değeri açısından bulunmadığı ve F değeri açısından da %10 önem düzeyinde kararsız bölgede bulunduğu dikkat çekmektedir.

Uzun dönem eşitliğinin oluşturulabilmesi için uzun dönem katsayılarının hesaplanmasına gerek vardır. Uzun dönem katsayılarının hesaplanmasında hem gecikme sıralaması hem de değişken sıralaması süreçleri takip edilerek nihayetinde uzun dönem büyüme eşitliği için uygun gecikme uzunluğu AIC değerleri dikkate alınarak tespit edilir ve buna bağlı katsayıların oluşturulması sürecine gidilir.

Tablo 3.9. ARDL (1,1,1,2,0) Uzun Dönem Büyüme Eşitliği İçin
Hesaplanan Katsayılar

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	p değerleri
C	0.115838	1.857003	0.9507
LY(-1)	0.587587	0.098992	0.0000
LCAP	0.177555	0.023781	0.0000
LCAP(-1)	-0.039553	0.033032	0.2412
LTF	-0.113257	0.022002	0.0000
LTF(-1)	0.121062	0.020972	0.0000
LOB	-0.033446	0.017057	0.0599
LOB(-1)	0.038686	0.020194	0.0657
LOB(-2)	-0.011244	0.016743	0.5074
LPOP	-0.002729	0.128513	0.9832
R^2	0.996159	F-istatistiği	806.8952
Düzeltilmiş R^2	0.994925	F-istatistiği p değerleri	0.000000
D-W istatistiği	1.823195		

Yukarıdaki eşitlikten hareketle uzun dönem katsayılarının hesaplanması ve böylece tahmin modeline ulaşılması söz konusu olur. Uzun dönem büyüme eşitliği için hesaplanan katsayılarda, GSYİH'daki artışı etkileyen faktörler istatistiki önem düzeyine bağlı olarak sırasıyla şu değişkenlerden oluşur: GSYİH'nın bir önceki dönem [LY(-1)] değeri, sermaye birikimi [LCAP], tüketici fiyat indeksinin cari [LTF] ve gecikmeli [LTF(-1)] değerleri %1 önem düzeyinde; dışa açıklığın cari [LOB] ve bir dönem önceki gecikmeli [LOB(-1)] değeri de %10 önem düzeyinde anlamlı etkiler yaratmıştır.

Bağımlı değişkeni etkileyen söz konusu bağımsız değişkenler işaretler açısından değerlendirildiğinde, milli gelirin trende dayalı bir etkileşim içerisinde olduğu görülür. Diğer bir ifadeyle GSYİH'nın gelecek değerinin cari dönem değişmelerinden önemli ölçüde etkilendiği ve bu durum da bekleyişlere dayalı bir canlanma veya daralma süreçlerinin; daha çok da canlanma süreçlerinin geleceği olumlu yönde etkilediğine işaret eder. Diğer taraftan Türkiye ekonomisinin büyüme performansında sermaye birikiminin oldukça önemli yere sahip olduğu görülürken, işgücü stokunun artmasının ise ekonomik büyüme üzerinde istatistiki açıdan anlamsız fakat negatif etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu durum, ekonomik büyümede sermayenin önemine vurgu yaparken, işgücü stokundaki artışların etkinliği düşürdüğüne dair sonuçlar vermektedir. Diğer taraftan çalışmanın temel hipotezini oluşturan ekonomik büyüme ve enflasyonu temsilen tüketici fiyatlar genel düzeyi arasında ise cari dönemde negatif ve istatistiki açıdan anlamlı etkilerin olduğu görülmektedir. Bu durum, ekonomik büyümede enflasyonun olumsuz etkiler yarattığı, diğer bir ifadeyle enflasyonist yapının ekonomide belirsizlik ortamını besleyerek büyümeyi sekteye uğrattığına işaret eder. Ancak, bir dönem gecikme değerlerinde enflasyonun büyüme etkilerinin talep yaratıcı süreçle ekonomik canlanmayı sağlayarak pozitif etkide bulunduğu görülür. Enflasyon değişkenini cari ve gecikmeli değerler katsayıları toplamının ise sıfıra yakın olması, enflasyonun büyüme üzerinde etkisinin olmadığı hipotezini destekler niteliktedir. Diğer taraftan ekonominin dışa açıklık derecesinin yükselmesinin de büyüme üzerine olumsuz etkiler yaptığına dair bulguya rastlanmıştır. Burada Feder (1982)'in araştırmasında, asgari kalkınmışlık düzeyine ulaşmadan dışa açılma süreçlerinin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiler yaratacağına dair hipotezi beslemektedir. Ancak, 1969-2008 dönemi analizinde, Türkiye ekonomisinin adeta şok önlemlerle dışa açılma süreçleri yaşadığı ve bunun da olumsuz yansımalar yaratabildiği gözlenirken; önem düzeyinin %10 seviyesinde olması da söz konusu ilişkinin zayıf olduğuna işaret etmektedir.

Yukarıda tahmin edilen ARDL (1,1,1,2,0) eşitliğinden hareketle hesaplanan ekonomik büyüme üzerine, sermaye stoku, enflasyon, ekonominin dışa açıklığı ve toplam işgücü stokuna ait uzun dönem tahmin modeli sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.10. ARDL (1,1,1,2,0) Uzun Dönem Büyüme Eşitliği

	Katsayılar	t istatistiği
Sabit	0,280	-0,062
lcap	0,334	5,435
ltf	0,018	1,362
lob	-0,014	-0,453
lpop	-0,060	-0,021

Yukarıdaki tabloda regresyon tahmin değerlerini şu şekliyle fonksiyonel bir forma dönüştürmek mümkündür:

$$Y = 0.280 + 0.334 \text{ lcap} + 0.018 \text{ ltf} - 0.0174 \text{ lob} - 0.06 \text{ lpop}$$

Türkiye ekonomisinin uzun dönem büyüme performansında sermaye stokunun hem işaret hem de istatistiki açıdan en önemli değişken olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinin uzun dönemli büyüme sürecinde sermaye stokunu artırıcı politika önlemlerinin ki, bunun başında tasarruf kabiliyetini geliştirici politika tedbirlerinin büyümenin temel lokomotif olduğu söylenebilir. Diğer taraftan göreceli olarak hızlı bir nüfus artışının olduğu Türkiye ekonomisinde nüfus artışına paralel olarak işgücü stokunun da arttığı bilinmektedir. Ancak, işgücü stoku ya da arzı artarken, bu artışı massedebilecek sermaye stoku ve dolayısıyla yatırım artışının sağlanamaması, ekonomide verimliliğin düşmesine yol açmaktadır. Bu durum, işgücü stokunun parametresinin işaretinin negatif ve istatistiki açıdan %5 önem düzeyinde anlamlılığı ile delil bulmuştur. Enflasyonun büyüme üzerine etkisi ise işaret açısından çok küçük ve pozitif değerde olmasına karşılık, istatistiki açıdan da anlamsız oluşu, uzun dönem ekonomik büyümede enflasyonun herhangi bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu durum da literatürde ekonomik büyüme ve enflasyon ilişkileri üzerine yansızlığın olduğuna dair çalışmalarla örtüşmektedir.

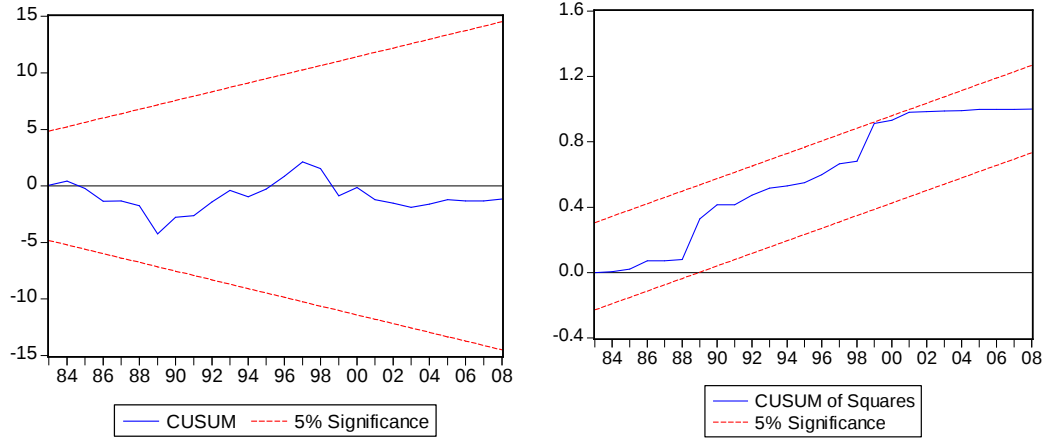
Kısa dönem ilişkide hata düzeltme teriminin, yani ECM'nin modele dahil edilmesi ve buna dayalı tahmin sürecinin işletilmesi söz konusudur. Uzun dönem ilişki araştırmasında değişkenlerin logaritmik değerleri ve buna uygun gecikme uzunluğu ile tahmin yapılırken; kısa dönem tahminde değişkenlerin logaritmik değerlerinin farkları ile oluşturulan serilerle tahmine gidilmektedir. Bu serilere ilave olarak, uzun dönem

büyüme eşitliğinden elde edilen artıkların (residual) bir gecikmeli değerleri hata düzeltme terimi olarak modele ilave edilir.

Tablo 3.11. ARDL (1,1,1,2,0) Kısa Dönem Büyüme Eşitliği İçin Hesaplanan Katsayılar

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	p değerleri
C	-0,005768	0,025868	0,8253
DY(-1)	0,759643	0,190555	0,0005
DCAP	0,178505	0,021025	0,0000
DCAP(-1)	-0,077172	0,038007	0,0527
DTF	-0,109773	0,033424	0,0029
DTF(-1)	0,125911	0,034335	0,0011
DOB	-0,031234	0,014827	0,0450
DOB(-1)	0,039680	0,014746	0,0123
DOB(-2)	-0,002244	0,015062	0,8827
DPOP	-0,020152	1,038764	0,9847
ECM(-1)	-1,099965	0,265699	0,0003
R ²	0.855345	F-istatistiği	15.37377
Düzeltilmiş R ²	0.799708	F-istatistiği p değeri	0.000000
D-W istatistiği	2.084267		
Obs. ARCH R ²		0.113	0.737117
Obs. White R ²		24.594	0.217424
Jarque-Bera Norm.		0,890	0,640780

ECM katsayısı incelendiğinde, beklendiği gibi negatif işaretli ve istatistiki açıdan anlamlıdır. Bu katsayının -1 ile -2 arasında olması, sistemin azalan değerlerde ve dalgalı olarak dengeye yöneldiğine işaret eder. Burada katsayı değerinin yaklaşık -1'e eşit olması, kısa dönemde, uzun dönemden sapmaların yaklaşık olarak 1 yıl içerisinde kendini telafi ettiğini gösterir. Kısa dönem büyüme eşitliğinin uzun dönemdeki büyüme eşitliğinde hem işaret hem de istatistik açıdan anlamlı olan açıklayıcı değişkenlere ilaveten DTF ve DTF(-1) ile DOB(-2) değişkenlerinin de işaret açısından anlamlı hale geldiği görülmektedir. Özellikle enflasyon değişkeni olarak modele dahil edilen DTF değişkeninin kısa dönemde ekonomik büyüme üzerine negatif ve %1 önem düzeyinde anlamlılığa sahip etkileme gücü, literatürde enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkilerinin negatif yönde olacağına dair çalışmalarla örtüşmektedir. Diğer taraftan bu değişkenin bir dönem gecikmeli değeri [DTF(-1)] ise pozitif ve yine %1'de anlamlı oluşu da birlikte değerlendirildiğinde, nominal değişken olan parasal genişlemeler ve bunun yansımaları olan enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde yansız etkilerinin olduğunu ifade eden klasik görüşün Türkiye ekonomisinde teyit edildiği söylenebilir.

Şekil 3.4. İstikrarlılık Testleri

Kısa dönem için oluşturulan modelin diagnostik test sonuçlarında da modelin yeterliliği dikkati çekmektedir. Bu noktada Şekil 3.3'deki Cusum ve Cusum-LM kareleri grafiklerinde regresyon katsayıları ile hata terimleri varyansının istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir.

Bu kısa dönemli modelin iki gölge değişken ilave ederek yapılan araştırmada gölge değişkenler şu şekilde tanımlanmıştır. Gölge değişkenlerden birisi, ihracata yönelik strateji ile ithal ikameci strateji farkını ortaya koyacak şekilde 1980 öncesi 0 ve 1980 sonrası 1 olacak şekilde tanımlanmıştır. İkinci gölge değişken de Türkiye ekonomisinde krizlerin olduğu yıllara 1 ve normal seyrinde giden yıllara 0 ataması yapılarak oluşturulmuştur. Yapılan analizler sonucu birinci gölge değişkenin anlamsız olduğu gözlenerek, kısa dönemli büyüme eşitliğine ikinci gölge değişken ilavesi ile yapılan tahmin sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.12. ARDL (1,1,1,2,0) Kısa Dönem Büyüme Eşitliğine Kriz Gölge Değişken İlavesiyle Hesaplanan Katsayılar

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	p değerleri
C	0.016677	0.023052	0.4761
DY(-1)	0.575403	0.171590	0.0025
DCAP	0.170842	0.018051	0.0000
DCAP(-1)	-0.045649	0.033742	0.1882
DTF	-0.059305	0.032313	0.0784
DTF(-1)	0.086161	0.031621	0.0116
DOB	-0.021835	0.012941	0.1040
DOB(-1)	0.024266	0.013396	0.0821
DOB(-2)	0.004963	0.013009	0.7060
DPOP	-0.806563	0.915986	0.3870
ECM(-1)	-0.917921	0.232853	0.0006
D2	-0.030174	0.009152	0.0029
R ²	0.899180	F-istatistiği	20.26960
Düzeltilmiş R ²	0.854819	F-istatistiği p değeri	0.000000
D-W istatistiği	2.080704		

Bu son eşitlikte 1980, 1987, 1994, 1999 ve 2001 krizlerinin temsil için 1 ve diğer yıllar için 0 olarak tanımlandığı D2 değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisi işaret açısından negatif ve istatistiki açıdan %1 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Yapılan ekonometrik analizler sonucu, Türkiye ekonomisinde büyüme ve enflasyon oranı ilişkilerinde kısa dönemde cari enflasyonun büyüme üzerine etkilerinin negatif olduğu ve bir dönemli gecikmesinin ise pozitif olduğu; net etkinin ise birbirini götürerek yansızlığa sebebiyet verdiği gözlenmiştir. Bu durumun uzun dönemli modelde de benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde uzun yıllar süregelen yüksek enflasyon olgusunun ekonomik büyümede belirsizlik ortamına yol açarak olumsuz etkilerinin olduğu söylenebilir. Ancak, bir tür paranın yansızlığı ilkesinin de Türkiye özelinde çalıştığı, yani enflasyona dayalı büyümenin geçiciliğinin varlığı dikkat çekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisat yazınında enflasyon ve büyüme arasındaki ilişki konusunda gerek teorik ve gerekse ampirik çalışmalarda genel bir eğilim ortaya çıkmamıştır. Bir kısım iktisatçılar enflasyonun büyümeyi olumlu yönde etkilediğini savunmuşlardır ki\ bunlar keynesyen iktisatçılardır. Keynesyen anlayışa göre, ekonomi eksik istihdamda iken parasal genişlemeci politikalar eksik istihdamın giderilmesine, bu da ekonomik büyümeye kaynaklık eder. Klasik İktisatçılara göre ise ekonomi her zaman tam istihdamda denge düzeyinde olduğu için enflasyonist politikalar ekonomik büyüme üzerine yansız bir etkiye sahiptir. Günümüzde kabul gören görüş, kısa dönemde enflasyon ve büyümenin aynı yönde hareket ettikleri, orta uzun dönemde ise bu ilişkinin ters yönde ya da yansız olduğudur.

Türkiye örneği incelendiğinde, ele alınan veriler ile yapılan temel istatistiki özellikler açısından enflasyonun büyümeyi olumsuz yönde etkilediği gözlenmektedir. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren enflasyonun hızla artması ekonomik ve sosyal yaşamda belirsizliklerin ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir. İncelenen verilere ait temel istatistiki değerlere bakıldığında, % 43,91 gibi yüksek ve istikrarsız bir enflasyonun varlığı ve bunun da büyümeyi olumsuz yönde etkilediği dikkat çekmektedir. Gerek 1968-2008 dönemine ait enflasyon ve büyüme seyri, gerekse yapılan ekonometrik çalışmalar bu görüşü doğrulamaktadır.

Büyüme modeline bağlı olarak sermaye birikimi, iş gücü, dışa açıklık ve enflasyon oranının ekonomik büyüme üzerine etkileri incelendiğinde, ekonomik büyümede nüfus artışı ile enflasyon oranının negatif etkilerinin olduğu ve buna karşılık sabit sermaye yatırımlarının GSYİH içerisindeki payının ise pozitif yönde etkide bulunduğu anlaşılmıştır. Bu yönüyle Türkiye ekonomisinde nüfus artış hızını massedecek bir sermaye eksikliği dikkati çekmektedir. Dolayısıyla nüfusun hem üretim faktörü olarak arz boyutunun hem de tüketimde bulunması nedeniyle talep boyutunun büyüme üzerinde beklenen etkilerinin ortaya çıkmadığı açıktır. Diğer bir ifadeyle yüksek nüfus artışının yaşandığı Türkiye’de ya daha kontrollü ve düşük bir nüfus artışı ya da yüksek sermaye birikimini sağlayacak politikaların büyüme üzerinde daha anlamlı etkileri doğuracağı beklenir.

Yapılan tanımlayıcı istatistiklerde enflasyon –büyüme korelasyon katsayısı katsayısı negatif (-0,39) olmakla birlikte, yeterince yüksek olmaması, enflasyon ile büyüme arasında güçlü bir negatif ilişki olduğunu ileri sürmenin mümkün olmadığına işaret etmektedir.

Sahte regresyon sorununa yol açmamak için değişkenlere ait ADF birim kök sınaması yapılmıştır. Modelde ele alınan değişkenlerin aynı cinsten durağan olmaması nedeniyle, uzun dönemli ilişkileri araştırmak için eş-bütünleşme testinin yapılması imkanı ortadan kalkmıştır.

Hem kısa dönemde hem de uzun dönemde enflasyon –büyüme ilişkilerinin araştırılabilirliği, sınır testleriyle mümkün olabilmektedir. Bu çerçevede yapılan ARDL testinden elde edilen bulgular ışığında, GSYİH'nın gelecek değerinin cari dönem değişmelerinden önemli ölçüde etkilendiği ve bu durum da bekleyişlere dayalı bir canlanma veya daralma süreçlerinin; daha çok da canlanma süreçlerinin geleceği olumlu yönde etkilediğine işaret eder. Diğer taraftan Türkiye ekonomisinin büyüme performansında sermaye birikiminin oldukça önemli yere sahip olduğu görülürken, işgücü stokunun artmasının ise ekonomik büyüme üzerinde istatistiki açıdan anlamsız fakat negatif etkilerinin olduğu gözlenmiştir. Bu durum, Türkiye'nin ekonomik büyümesinde sermayenin önemine vurgu yaparken, işgücü stokundaki artışların etkinliği düşürdüğüne dair sonuçlar vermektedir. Diğer taraftan çalışmanın temel hipotezini oluşturan ekonomik büyüme ve enflasyonu temsilen tüketici fiyatlar genel düzeyi arasında ise cari dönemde negatif ve istatistiki açıdan anlamlı etkilerin olduğu görülmektedir. Hem teorik, hem de regresyon analizimizde de ifade edildiği gibi, ekonomik büyümede enflasyonun olumsuz etkiler yarattığı, diğer bir ifadeyle enflasyonist yapının ekonomide belirsizlik ortamını besleyerek büyümeyi olumsuz yönde etkilediği görüşünü desteklemektedir. Ancak, bir dönem gecikme değerlerinde enflasyonun ekonomik büyüme üzerine etkilerinin talep yaratıcı süreçle canlanmayı sağlayarak pozitif etkide bulunduğu görülmüştür. Enflasyon değişkeninin cari ve gecikmeli değerler katsayıları toplamının ise sıfıra yakın olması, enflasyonun büyüme üzerinde etkisinin olmadığı hipotezini destekler niteliktedir. Diğer taraftan ekonominin dışa açıklık derecesinin yükselmesinin de büyüme üzerine olumsuz etkiler yaptığına dair bulguya rastlanmıştır. Ancak, 1969-2008 dönemi analizinde, Türkiye ekonomisinin adeta şok önlemlerle dışa açılma süreçleri yaşadığı ve bunun da olumsuz yansımalar

yaratabildiği gözlenirken; önem düzeyinin %10 seviyesinde olması da söz konusu ilişkinin zayıf olduğuna işaret etmektedir.

Yukarıda tahmin edilen ARDL (1,1,1,2,0) eşitliğinden hareketle, Türkiye ekonomisinin uzun dönemli büyüme sürecinde sermaye stokunu artırıcı politika önlemlerinin ki, bunun başında tasarruf kabiliyetini geliştirici politika tedbirlerinin büyümenin temel lokomotifi olduğu söylenebilir. Diğer taraftan göreceli olarak hızlı bir nüfus artışının olduğu Türkiye ekonomisinde nüfus artışına paralel olarak işgücü stokunun da arttığı bilinmektedir. Ancak, işgücü stoku ya da arzı artarken, bu artışı massedebilecek sermaye stoku ve dolayısıyla yatırım artışının sağlanamaması, ekonomide verimliliğin düşmesine yol açmaktadır. Uzun dönem ekonomik büyümede enflasyonun herhangi bir etkisinin olmadığını sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum da literatürde ekonomik büyüme ve enflasyon ilişkileri üzerine yansızlığın olduğuna dair çalışmalarla örtüşmektedir.

ECM katsayısı analizinden elde edilen netice ise, özellikle enflasyon değişkeni olarak modele dahil edilen DTF değişkeninin kısa dönemde ekonomik büyüme üzerine negatif ve %1 önem düzeyinde anlamlılığa sahip etkileme gücü, literatürde enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkilerinin negatif yönde olacağına dair çalışmalarla örtüşmektedir. Diğer taraftan bu değişkenin bir dönem gecikmeli değeri [DTF(-1)] ise pozitif ve yine %1’de anlamlı oluşu da birlikte değerlendirildiğinde, nominal değişken olan parasal genişlemeler ve bunun yansımaları olan enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde yansız etkilerinin olduğunu ifade eden klasik görüşün Türkiye ekonomisinde de teyit edildiğini gösterir.

Kısa dönemli modele gölge değişken ilave ederek yapılan analizlerde 1980, 1987, 1994, 1999 ve 2001 krizlerinin temsil için 1 ve diğer yıllar için 0 olarak tanımlandığı D2 değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisi işaret açısından negatif ve istatistiki açıdan %1 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Yapılan ekonometrik analizler sonucu, Türkiye ekonomisinde büyüme ve enflasyon oranı ilişkilerinde kısa dönemde cari enflasyonun büyüme üzerine etkilerinin negatif olduğu ve bir dönemli gecikmesinin ise pozitif olduğu; net etkinin ise birbirini götürerek yansızlığa sebebiyet verdiği gözlenmiştir. Bu durumun uzun dönemli modelde de benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde uzun yıllar süregelen yüksek enflasyon olgusunun ekonomik büyümede belirsizlik

ortamına yol açarak olumsuz etkilerinin olduğu söylenebilir. Ancak, bir tür paranın yansızlığı ilkesinin de Türkiye özelinde çalıştığı, yani enflasyona dayalı büyümenin geçiciliğinin varlığı dikkat çekmektedir.

Ekonominin gelişme potansiyelinin artırılması, ekonomik birimlerin kısa dönem politikaları yanı sıra sağlıklı orta ve uzun dönem stratejileri geliştirmelerine bağlıdır. Bu çerçevede, başta yüksek ve istikrarsız enflasyonun neden olduğu belirsizliklerin ortadan kaldırılması, etkin işleyen bir kamu yönetiminin tesisi ve diğer makro ekonomik dengesizliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Yukarıda değinilen temel makroekonomik sorunların yıllar boyu devam etmesinin neden olduğu sosyal sorunlar, gelişmiş ülkeler ile Türkiye arasındaki refah farkının kapanmasında engel teşkil etmektedir. Etkin işleyen bir kamu kesimi, makul enflasyon oranı ile makul nüfus artışı ve yüksek sermaye birikimi sayesinde istihdam edilebilen işgücü ile özel kesimde oluşan olumsuz beklentileri ve belirsizlikleri gidererek, toplumun üretim dinamiklerini ortaya çıkarabilir.

KAYNAKÇA

- Akat, Asaf Savaş, “Kronik Enflasyonla Mücadele: sorunlar, Çözümler, Tereddütler”, *Federic Ebert Vakfı*, İstanbul,1992
- Ataç, Beyhan, *Maliye Politikası*,Eskişehir-2003
- Akçay, O. Cevdet , Alper C Emre and Özmucur,Süleyman, “Budget Deficit, Inflation and Debt Sustainability:Evidence From Turkey(1970-2000)”, 2001,*Boğaziçi Üniversitesi Institute of Social Sciences*
- Akçay, O. Cevdet , Alper C Emre and Özmucur,Süleyman, “Budget Deficit, Inflation and Debt Sustainability:Evidence From Low and High Frequency Data For Turkey”,1996, *Boğaziçi Üniversitesi Institute of Social Sciences*
- Anand, Ritu and Wijnbergen, Sweder van, “Inflation and the Financing of Government Expenditure: An Introductory Analysis with an Application to Turkey”, *World Economic Review*, 1989
- Aysan, M. A., “Atatürk ün Ekonomi Politikası” , Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2000
- Bahçeci, Sema, “Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Deneyimleri ve Türkiye Örneği”, 1997
- Barro, R.J. (1995) “Inflation and Economic Growth”, *Bank of England Quarterly Bulletin*, 35(2),407-443
- Barro, R. J., “Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study”, NBER Working Paper, No: 5698, Ağustos-1996
- Barro, R. J. (1996), “Inflation and Economic Growth”, NBER Working Paper, No: 5326, Ekim-1995,pp.153-169
- Berber, Metin ve Artan, Seyfettin “Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:Türkiye Örneği”, Ekim-2004 ([http ://www.tek. org.tr](http://www.tek.org.tr))ss:1-14
- Berberoğlu, C.Nejat, *Makro Ekonomi Teorisi (Makro Ekonomik Analiz)*, Eskişehir
- Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi*, 1908-1985, Gerçek Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1989
- Boratav, Korkut, *Türkiye’de Devletçilik*, Savaş Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 1982

- Boratav,K., Türkcan, E. (1993), *Türkiye’de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT’ler* , Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,1993
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, 1986, 7. cilt
- Eroğlu,Nadir, *Türkiyede iktisat Politikalarının gelişimi(1923-2003)*
- Erçel,Gazi, “Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme ilişkisi”, İMKB Dergisi, Cilt:3, Sayı12
- Eren,Aslan, “Türkiye’nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunları”, Muğla Üniversite Yayınları, Muğla, 1998
- Fischer, S. (1983) “Inflation and Growth”, NBER Working Paper Series, WP No:1235.
- Fischer, S. (1993) “The Role of Macroeconomic Factors in Growth”, *Journal of Monetary Economics*, 32(3),485-511
- Fischer, S. (1993b), “Growth, Macroeconomics and Development”, NBER Macroeconomics Annual
- Ghosh, Atish and Philips,Steven “Warning:İnflation May Be Harmful to Your Growth”, *İnternational Monetary Fund* ,1998,68-98
- Ghosh, Atish and Philips, Steven “İnflation, Disinflation and Growth”, *İnternational Monetary Fund* , 1998.
- Gillman, Max, Haris ,Mark and Matyas, Laszlo, “İnflation and Growth:Some Theory and evidence”, 2004
- Günaydın,İhsan , “Bütçe Açıkları Enflasyonistmidir? Türkiye Üzerinde İnceleme”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 6, Sayı:1, 2004
- Güneş, Hurşit, Türkiye’de Para Arzını Arttıran Nedenler, İstanbul Ticaret Odası Yayını No:1990-8, İstanbul, 1990
- Gürbüzer, Selam, “Enflasyonun Vergi Gelirlerinin Reel Değeri Üzerindeki Etkisi”, Hazine Dergisi, Sayı:7,1997
- Harman,Onur, Enflasyon ve Büyüme Etkileşimi,Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2007
- Han, Ergül, *Kalkınma Planlaması*, Eskişehir-1995, 4. Baskı
- İlter,Niyazi, *Türkiye’de 1980 Sonrası Para Arzı ve Enflasyon*, Yayın No:DPT:2343-KGM:572

İzmir Ticaret Odası, *Türkiye’de Enflasyon un Kaynakları, Sonuçları ve Çözüm Önerileri*, 1996

Judson,Ruth and Orphanides,Athanasios, “İnflation, Votality and Growth”, May 1996

Kalkan,Mahmut , *Uzun Dönemde Enflasyonun Büyüme Maliyeti*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-1999

Karaca, Orhan, “Türkiye’de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi”, *Doğuş üniversitesi Dergisi*,4(2), 2003,ss:247-254

Kaygusuz, Murat, “Maliyet Enflasyonu ve Türkiye’de Maliyet Enflasyonunun Nedenleri”, Ceterisparibus internet sitesi, http://www.ceterisparibus.net/arsiv/m_kaygusuz2.doc, (Erişim tarihi: 31/12/2005)

Kepenek ,Yakup - Yentürk ,Nurhan, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 9. Baskı, İstanbul 1997

Kılıçbay,Ahmet, *Türk Ekonomisinde Enflasyonun Anatomisi*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No:507, İstanbul, 1984

Karluk, S.Rıdvan,*Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm* , Beta 10 baskı- İstanbul.

Kibritçioğlu,Aykut, “Causes Of İnflation İn Turkey: A Literature Survey With Special Reference to Theories of inflation”, Universty of Illiniois at Urbana Champaign, 2001

Kibritçioğlu,Aykut ve Diboğlu, Sel, “İnflation, Output Growth, And stabilization In Turkey(1982-2002)”,2003

Koçeli, Nilgün, *Enflasyon Dinamikleri ve 1980 Sonrası Türkiye Örneği*,Yüksek Lisans Tezi,İzmir-2002

Kuruç, Bilsay ,*Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987

Kuruç, Bilsay ‘‘Cumhuriyet Döneminde İktisat Politikaları Üzerine Gözlemler’’, *Bilanço 1923-1998: Cumhuriyet’in 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi*, Cilt 2, 10-12 Aralık 1998, Ankara, ODTÜ,

Li,Min, “İnflation and Economich Growth:Threhold Effects and Transmission Mechanism”.2007

Özer,İlhan, *1970 sonrası Enflasyonu*, Maliye Bakanlığı Tet. Kur. Yay.:1979/199

Mallik, G. ve Chowdhury, A., (2001), "Inflation and Economic Growth: Evidence from four South Asian Countries", *Asia-Pacific Development Journal*, 8 (1) June, 123-135.

Motley, Brian, "Growth and İnflation:A Cross-Country Study",1998

Morgil, Orhan, *Türk Ekonomisinde Parasal Genişmeler*, Ticaret Borsalar Birliği, Ankara, 1987

Oktar, Suat, "Cumhuriyet'in Başında Parasal Sorunlar ve Merkez Bankasının Kurulması", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt XIV, Sayı 2, 1998

Oktar, Suat, "Kuramda ve Uygulamada Enflasyon Hedeflemesi: İngiltere Örneği", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl 36, Sayı: 4, 1999

Orhan, Z.Osman, *Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları*, Filiz Kitabevi, 1995

Öztürk, Salih ve Özyakışır,"Deniz Türkiye ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Değerlendirilmesi"

Öniş,Ziya, *Türkiye'de Dış Ticaret Politikaları ve Dış Borç Sorunu, 1980-1988*, İTO Yayın No: 1989-33, İstanbul 1989

Parasız, İlker, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa, Ekim 1997

Parasız, İlker, *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, Ezgi Kitabevi, 7. Baskı Bursa

P.A. Samuelson ve W.D. Nordhaus, "Economics", McGaw-Hill Int. Editions, 1992

Palamut,M. ve Giray,F. 2001, "Cumhuriyet Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Uygulanan Politikalar." *Yeni Türkiye Dergisi*

Pesaran, M. Hashem, Yongcheol Shin and Richard J. Smith (2001), "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships", *Journal of Applied Econometrics*

Pyndick, R. and A. Solimano (1993) "Economic Instability and Aggregate Investment", NBER Macroeconomics Annual,pp:259-303

Seyidoğlu,Halil, *Ekonomik terimler ansiklopedik sözlük*, 3. Baskı

Serdar Turgut, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi*, Ankara 1991

Şahin, Hüseyin, Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Gelişimi-Bu Güncü Durumu), Bursa-2007

Tanrıöver, Necmettin ve Genç Y.Koray, “Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Üzerine Genelleme”, V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Kasım-2005

Tayanç, Tunç, *Sanayileşme Sürecinde 50 Yıl*, Milliyet Yayınları, 1973

Terzi H. VE Oltulular S., 2004, “Türkiye’de Ekonomik Büyüme-Enflasyon Süreci: Sektörler _tibariyle Ekonometrik Bir Analiz”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:50, ss.19-33.

Telatar, Funda ve abiyev, Vasif , “Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve Üretim Değişkenliği Değiş-Tokuş İlişkinin Dinamik analizi”, *Tisk Akademi* Cilt:5 Sayı:9 s.82

Turhan, Salih Evren, *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2007

TÜSİAD, *Türkiye’de Enflasyon ve Enflasyonla Savaşta Başarı Koşulları*, Yayın No: TÜSİAD-T/86.7.90, Temmuz 1986

TÜSİAD (2002), *Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri*, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: 2002-12/341, İstanbul.

Tarı, Recep , *Ekonometri*, 2. Basım, 2002

Uygur, Ercan, “Enflasyon Dinamiği ve İstikrar”, *İktisat/İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl:18, sayı:211, 2003

Uygur, Ercan, “Enflasyon, Para ve Mali Baskı: İktisat Politikasında Geri Kalmışlık”, *İktisat/İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl:16, sayı:189, 2001

Yılmaz, Ömer ve Kaya, Vedat, “Bölgesel Enflasyon Bölgesel Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Zaman Serisi ve Panel Veri Analizleri”, 2007

Yılmaz, Şiir, “Enflasyon Gelişmiş Ülkeler İçin Geliştirilen Kavramlar ve Türkiye Örneği”, Ankara-1982

Yıldırım ,Kemal ve Karaman, Doğan, *Makroekonomi*, Eskişehir: Eğitim, ağılık ve Bilimsel Araştırma Vakfı, Yayın No: 145, 2001

Yanal, Oktay, *Cumhuriyet’in İktisat Tarihi*, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, 2001

<http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>. (Erişim tarihi: 18.12.2009)

<http://www.dunyagundemi.com/248/Az-Gelismis-Ulkeler.html>. (Erişim tarihi: 20.04.2007)

Belgelet,<http://www.belgenet.com/eko/asgari.html>. (Erişim tarihi: 23.12.2009)

http://www.alomaliye.com/yillar_iti_asgari_ucretler.htm.(Eriřimtarihi: 23.12.2009)

İnflationdata.com.,http://inflationdata.com/inflation/Inflation_Rate/Historical_Oil_Prices_Table.asp.(Erişim tarihi: 23.12.2009)

TUİK İstatistiki göstergeler 1923-2007

TUİK İstatistiki göstergeler 1923-2008

TCMB Yıllık Raporu, 1987

TCMB Yıllık Raporu, 1999

TCMB, Enflasyon,2004.

http://www.ekodialog.com/uluslararasi_ekonomi/enflasyon-cesitleri-nelerdir.html. (Erişim tarihi: 25.06.2007)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/bahcecis/istikrar.html>. (Erişim tarihi: 20.04.2007)

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/enflasyon.html>. (Erişim tarihi: 20.04.2007)

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf>. (Erişim tarihi: 18.04.2007)

http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/05turkce/bolum_III2005.pdf. (Erişim tarihi: 18.04.2007)

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc>. (Erişim tarihi: 20.04.2007)

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc>. (Erişim tarihi: 20.04.2007)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/bahcecis/istikrar.html>.(Erişim tarihi: 16.07.2003)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Süleyman Arif TURAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Giresun/20.04.1981
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Anadolu Üniv. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.
İletişim	
E-Posta Adresi	: suleymanarif@hotmail.com
Tarih	: 04.06.2010